

Hallituksen esitys eduskunnalle kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi sekä laiksi rikoslain 11 luvun muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta New Yorkissa 20.12.2006 tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen sekä lain sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. Voimaansaattaminen tehtäisiin vakiomuotoisella voimaansaattamislalla. Lisäksi ehdotetaan, että rikoslaissa säädettäisiin rangaistavaksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen ja tehtäisiin tästä uudesta rikoksesta aiheutuvat muut muutokset rikoslakiin.

Yleissopimus on yksi YK:n yhdeksästä keskeisestä ihmisoikeussopimuksesta. Siinä velvoitetaan osapuoli varmistamaan, että tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen on sen rikosoikeuden mukaan rangaistava teko. Yleissopimukseen sisältyy lisäksi määräyksiä lainkäyttövallasta, rangaistuksista, kansainvälisestä oikeusavusta, luovuttamisesta, vapaudenmenetyksestä, vapautensa menettäneiden ja heidän omaistensa oikeuksista sekä uhrien oikeudesta korvauksiin. Yleissopimukseen sisältyy myös lapsia koskevia erityisiä määräyksiä. Suomi tekisi varauman adoption kumoamista koskevaan yleissopimuksen määräykseen.

Yleissopimuksella perustetaan tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea. Osapuoli voi ratifioidessaan yleissopimuksen tunnustaa komitean toimivallan käsitellä yksityishenkilöiden tekemiä valituksia tai valtiovalituksia. Suomen tarkoituksena on sitoutua molempiin menettelyihin ja antaa näitä koskevat selitykset.

Yleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan 23.12.2010. Suomen osalta yleissopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen päivän jälkeen, kun Suomen ratifioimiskirja on talletettu. Esitykseen sisältyvät lait on tarkoitettu tulemaan voimaan valtioneuvoston asetuksella säädettävänä ajankohtana samanaikaisesti kuin yleissopimus tulee Suomen osalta voimaan.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
1.1 Tausta.....	3
1.2 Valmistelu.....	3
2 Sopimuksen tavoitteet.....	5
3 Keskeiset ehdotukset.....	5
4 Esityksen vaikutukset	6
4.1 Viranomaisten toimintaan kohdistuvat vaikutukset.....	6
4.2 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset	9
5 Lausuntopalaute	12
5.1 Lausuntokierros	12
5.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto.....	14
6 Sopimuksen määräykset ja niiden suhde Suomen lainsäädäntöön	14
6.1 I osa: 1–25 artikla	14
6.2 II osa: 26–36 artikla	49
6.3 III osa: 37–45 artikla.....	50
7 Lakiehdotuksen säännöskohtaiset perustelut	52
7.1 Laki kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta.....	52
7.2 Laki rikoslain 11 luvun muuttamisesta	52
8 Lakia alemman asteinen sääntely	55
9 Voimaantulo	56
10 Ahvenanmaan maakuntapäivien suostumus	56
11 Toimeenpano ja seuranta	57
12 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus ja käsittelyjärjestys	57
12.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus.....	57
12.2 Käsittelyjärjestys.....	59
LAKIEHDOTUKSET	68
1. Laki kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta.....	68
2. Laki rikoslain 11 luvun muuttamisesta	68
SOPIMUSTEKSTI	71
LIITTEET	98
RINNAKKAISTEKSTI.....	98
Laki rikoslain 11 luvun muuttamisesta	98
ASETUSLUONNOKSET	101
1. Valtioneuvosto asetus kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta	101
2. Valtioneuvosto asetus rikoslain 11 luvun muuttamisesta annetun lain voimaantulosta	102
3. Valtioneuvosto asetus rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annetun asetuksen 1 §:n muuttamisesta.....	103

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

YK:n ihmisoikeustoimikunta (vuodesta 2006 alkaen YK:n ihmisoikeusneuvosto) perusti vuonna 1980 päätöslauselmallaan 20 (XXXVI) työryhmän (*Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances*), jonka tehtävänä oli tutkia tahdonvastaisia katoamisia. Päätöksen taustalla vaikuttivat erityisesti Etelä-Amerikassa tahdonvastaisesti kadonneiden henkilöiden omaisten perustamat kansalaisjärjestöt. YK:n ihmisoikeusneuvoston on jatkuvasti uudistanut työryhmän mandaatin (viimeksi syyskuussa 2020 päätöslauselmalla A/HR/RES/45/X).

Työryhmän työ ei kuitenkaan perustu erilliseen, sitovaan ihmisoikeussopimukseen. Ensimmäinen askel kohti yleismaailmallista sopimusta otettiin, kun YK:n yleiskokous hyväksyi 18.12.1992 päätöslauselmalla 47/133 julistuksen kaikkien henkilöiden suojelemisesta tahdonvastaiselta katoamiselta. Tästä lähtien hanke oikeudellisesti sitovasta instrumentista oli esillä YK:ssa. Ihmisoikeustoimikunnan alatoimikunnan alaisessa oikeushallintoa käsittelevässä työryhmässä laadittiin vuonna 1998 yleissopimusta käsittelevä luonnos (E/CN.4/Sub.2/1998/19), joka luovutettiin YK:n ihmisoikeustoimikunnalle jatkotoimenpiteitä varten (alatoimikunnan päätöslauselma 1998/25).

Vuonna 2001 YK:n ihmisoikeustoimikunta hyväksyi päätöslauselman 2001/46, jolla päätettiin nimittää itsenäinen asiantuntija selvittämään tahdonvastaisiin katoamisiin liittyvän oikeudellisesti sitovan instrumentin tarvetta. Itsenäinen asiantuntija luovutti raporttinsa (E/CN.4/2002/71) YK:n ihmisoikeustoimikunnalle vuonna 2002. Raportissa tarkasteltiin tahdonvastaista katoamista ilmiönä, kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeusasiakirjojen määräyksiä sekä kansainvälistä humanitaarista oikeutta. Raportin johtopäätöksenä on, että tahdonvastaisten katoamisten vastaisia toimenpiteitä on tehty. Niiden tarjoamassa suojassa on kuitenkin sellaisia aukkoja, jotka edellyttävät sitovaa sääntelyä.

1.2 Valmistelu

Yleissopimuksen valmistelu

YK:n ihmisoikeustoimikunta pyysi vuonna 2002 päätöslauselmallaan 2002/41 työryhmää laatimaan oikeudellisesti sitovan asiakirjan kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta. Työryhmä aloitti työnsä vuonna 2003. Se kokoontui kahden vuoden ajan. Työryhmä hyväksyi yleissopimuksen tekstin syyskuussa 2005 pidetyssä viidennessä kokouksessaan.

Neuvottelujen aikana keskeinen kysymys oli asiakirjan muoto. Vaihtoehtoisiksi nähtiin oman itsenäisen yleissopimuksen tekeminen taikka valinnaisen pöytäkirjan tekeminen joko kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen (SopS 7 ja 8/1976, jäljempänä KP-sopimus) tai kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaiseen yleissopimukseen (SopS 59 ja 60/1989). Lisäksi keskusteluun nousi kysymys sopimuksen täytäntöönpanon valvonnasta. Vaihtoehtoina esitettiin oman sopimusvalvontaelimen perustamista, valvontatehtävän antamista KP-sopimusta valvovalle ihmisoikeuskomitealle tai ihmisoikeuskomitean uuden alakomitean perustamista.

Työryhmän viimeisessä istunnossa päätettiin lopulta tehdä oma yleissopimuksensa ja uskoa yleissopimuksen täytäntöönpanon valvonta uudelle tahdonvastaisia katoamisia käsittelevälle

komitealle (jäljempänä komitea). Yleissopimukseen päätettiin kuitenkin lisätä määräys, jonka mukaan osapuolet kokoontuvat myöhemmin arvioimaan, onko aiheellista siirtää tehtävät toiselle toimielimelle.

YK:n ihmisoikeusneuvosto hyväksyi yleissopimuksen 29.6.2006 (pääöslauselma 1/1). YK:n yleiskokous puolestaan hyväksyi 20.12.2006 päätöslauselman (A/RES/61/177), jonka liitteenä yleissopimus on. Yleissopimus avattiin allekirjoitettavaksi 6.2.2007 Pariisissa pidetyssä allekirjoitustilaisuudessa. Toukokuun 2022 alkuun mennessä yleissopimuksen on allekirjoittanut 98 valtiota ja ratifioinut 68 valtiota. Yleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan 23.12.2010, kun 20 valtiota oli sen ratifioinut.

Yleissopimuksen ensimmäinen osapuolten konferenssi kokoontui 19.12.2016 Genevessä arvioimaan komitean toimintaa ja päättämään sen jatkosta. Osapuolet päättivät yksimielisesti, että komitea jatkaa itsenäisenä toimielimenä yleissopimuksen valvontaa. Suomi osallistui konferenssiin tarkkailijana.

Kansallinen valmistelu

Suomi osallistui ulkoministeriön johdolla YK:ssa vuosina 2003–2005 käytyihin yleissopimuksen sopimusneuvotteluihin. Yleissopimuksen neuvotteluvaiheessa pidettiin viranomaistahoille lausuntokierros kansallisen kannan koordinoimiseksi. Lausuntojen perusteella yleissopimuksen allekirjoittamiselle ei nähty olevan estettä. Suomi allekirjoitti yleissopimuksen sen allekirjoitustilaisuudessa. Hallituksen esityksen valmistelu käynnistyi vuonna 2012. Ulkoministeriö pyysi silloin viranomaistahoilta lisälausunnot, eikä ratifiointiprosessille edelleenkään nähty esteitä.

Vaikka Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 2007, sopimuksen ratifiointi on viivästynyt rajallisten lainvalmisteluresurssien aiheuttamasta priorisointitarpeesta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman (s. 60) mukaan kansainvälisten ihmisoikeussopimusten implementointia ja valvontaa on edistettävä ja vahvistettava.

Hallituksen esitys on laadittu ulkoministeriössä. Valmistelussa on tehty yhteistyötä oikeusministeriön, puolustusministeriön, sisäministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön asiantuntijoiden kanssa. Hallituksen esityksen valmistelusta on myös tiedotettu Ahvenanmaan maakunnan hallituksen asiantuntijoita.

Hallituksen esitys on ollut lausuntokierroksella 1.2.–14.3.2022. Lausuntoa on pyydetty keskeisiltä ministeriöiltä ja viranomaisilta, eduskunnan oikeusasiamieheltä, oikeuskanslerinvirastolta, tuomioistuimilta, Kuntaliitolta, Ihmisoikeuskeskukselta sekä ihmisoikeusasioiden ja oikeusvaltiokysymysten kanssa työskenteleviltä liitoilta ja järjestöiltä. Lausuntoa on pyydetty myös tietosuoja-valtuutetulta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (EU 2016/679, yleinen tietosuoja-asetus) 36 artiklan 4 kohdan mukaisesti. Lausuntoa on pyydetty myös Ahvenanmaan maakunnan hallitukselta Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) mukaisesti. Hallituksen esityksen antamisen jälkeen Ahvenanmaan maakuntapäiviltä pyydetään suostumus yleissopimuksen ratifiointiin.

Lainsäädännön arviointineuvosto on antanut esitysluonnoksesta lausuntonsa 25.4.2022.

Hallituksen esityksen valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa <https://valtioneuvosto.fi/hankkeet> tunnuksella [UM009:00/2019](https://valtioneuvosto.fi/hankkeet).

2 Sopimuksen tavoitteet

Yleissopimuksen tavoitteena on estää tahdonvastaisia katoamisia, torjua tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rankaisemattomuutta ja auttaa katoamistapausten selvittämisessä. Yleissopimuksella vahvistetaan muiden ihmisoikeussopimusten noudattamista sekä humanitaarisen oikeuden periaatteita. Oikeus vapauteen ja turvallisuuteen on esimerkiksi turvattu ihmisoikeutena ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa (Euroopan ihmisoikeussopimus, EIS; SopS 18 ja 19/1990; sellaisena kuin se on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010) 5 artiklassa sekä KP-sopimuksen 9 artiklassa.

Keskeinen keino tavoitteeseen pääsemiseksi on yleissopimuksen kriminalisointivelvoitteet. Yleissopimuksessa velvoitetaan säätämään tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen rikosoidellisesti rangaistavaksi. Lisäksi lasten luvaton poisvieminen ja heidän henkilöllisyytensä todistavien asiakirjojen väärentäminen, salaaminen tai tuhoaminen on myös kriminalisoitava. Yleissopimukseen sisältyy myös muita sanktiointivelvoitteita, kuten oikeussuojan saannin viivyttäminen tai estäminen, vapaudenmenetyksen kirjaamatta jättäminen tai väärin kirjaaminen sekä kieltäytyminen antamasta vapaudenmenetystä koskevia tietoja tai virheellisten tietojen antaminen. Yleissopimus sisältää lisäksi määräyksiä lainkäyttövallasta, rangaistuksista, kansainvälisestä oikeusavusta ja luovuttamisesta. Yleissopimuksessa määrätään niin ikään niistä yleisistä edellytyksistä, jotka lainmukaisen vapaudenmenetyksen on täytettävä.

Lisäksi yleissopimuksen tavoitteena on vahvistaa uhrien oikeutta saada oikeussuojaa ja hyvitys kokemistaan loukkauksista. Uhreja voivat olla kadonneen henkilön itsensä lisäksi tämän omaiset. Uhrilla on yleissopimuksen mukaan muun muassa oikeus tiedonsaantiin ja hyvitykseen. Yleissopimuksessa määrätään myös omaisten oikeudesta saada tiedot muun muassa siitä, missä vapautensa menettänyttä henkilöä pidetään ja milloin hänet vapautetaan. Yleissopimuksessa määrätään niin ikään viranomaisten velvollisuudesta ylläpitää rekisteriä vapautensa menettäneistä henkilöistä.

Yleissopimuksella perustetaan tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea, jolle kadonneen henkilön omaiset tai muut yleissopimuksen määrittelemät henkilöt voivat esittää kiireellisen pyynnön etsiä ja löytää kadonnut henkilö. Osapuoli voi ratifioidessaan yleissopimuksen tai liittyessään siihen tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia valituksia henkilöiltä, jotka katsovat osapuolen rikkoneen yleissopimuksen määräyksiä. Lisäksi osapuoli voi antaa selityksen, jonka mukaan se tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia valituksia, joissa jokin osapuoli väittää, ettei toinen osapuoli täytä yleissopimuksen mukaisia velvoitteita. Yleissopimuksessa määrätään myös komitean maavierailuista. Komitealla on mahdollisuus saattaa tieto YK:n yleiskokoukselle siitä, että on perusteltu epäily jonkin osapuolen aluella toteutettavista laajamittaisista tai järjestelmällisistä tahdonvastaisista katoamisrikoksista.

3 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi vuonna 2006 tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta. Esitys sisältää myös ehdotuksen niin sanotuksi blankettilaiksi, jolla saatetaan voimaan yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset. Ehdotettu blankettilaki on vakioamuotoinen.

Yleissopimus velvoittaa kriminalisoimaan tahdonvastaisen katoamisen rikoksen. Mainitun rikoksen määritelmän mukaista tekoa ei ole määritelmän edellyttämässä laajuudessa säädetty rangaistavaksi Suomessa. Tämän takia esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslain (39/1889)

sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevaa 11 lukua niin, että siinä säädettäisiin uutenä rikoksena rangaistavaksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen. Ehdotetun pykälän sisältö perustuu yleissopimukseen. Luvun esimiehen vastuuta koskevat säännökset laajennettaisiin koskemaan myös tahdonvastaisen katoamisen rikosta. Lukuun tehtäisiin myös eräitä teknisluonteisia muutoksia, joilla selkeytettäisiin yleissopimuksessa tarkoitettua tahdonvastaista katoamista suhteessa Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön (SopS 55 ja 56/2002) vastaavaan määritelmään.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi, että eduskunta hyväksyisi annettavaksi yleissopimuksen 31 artiklassa tarkoitetun selityksen, jolla Suomi tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia valituksia lainkäyttövaltaansa kuuluvilta henkilöiltä väitetyistä yleissopimuksen määräysten rikkomisista. Suomi antaisi myös 32 artiklassa tarkoitetun selityksen, jolla Suomi tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia toisen osapuolen tekemiä valituksia väitetyistä yleissopimuksen velvoitteiden rikkomisista. Suomi ei käyttäisi yleissopimuksen 42 artiklan mukaista mahdollisuutta antaa selitys, jossa valtio voi olla tunnustamatta artiklan mukaista riidanratkaisumekanismia yleissopimuksen tulkinnasta ja soveltamisesta.

Suomi tekisi yleissopimukseen varauman. Suomi ei muuttaisi adoptiota koskevaa lainsäädäntönsä. Yleissopimuksessa määrätään adoption kumoamisen mahdollistamisesta silloin, kun adoption taustalla on tahdonvastainen katoaminen. Kuitenkin Suomen adoptiolainsäädännössä adoption pysyvyyden on katsottu olevan lapsen edun mukaista.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Viranomaisten toimintaan kohdistuvat vaikutukset

Ministeriöt

Keskeinen osa ihmisoikeuksien toteutumisen varmistamista on ihmisoikeusasiakirjoihin sisältyvät valvontamenettelyt. Ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa valvotaan osapuolen määräajoin antamien raporttien avulla. Keskeinen osa valvontaa on yksilö- ja valtiovalitusmenettelyt, joihin sitoutuminen on yleensä valinnaista. Suomi antaisi siksi yleissopimukseen selityksen, jossa se tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia valituksia väitetystä yleissopimuksen määräysten vastaisesta toiminnasta lainkäyttövaltaansa kuuluvilta henkilöiltä tai heidän puolestaan sekä toisilta osapuolilta. Suomi on sitoutunut muissakin ihmisoikeussopimuksissa vastaaviin yksilö- ja valtiovalitusmenettelyihin, ja Suomi on korostanut niiden merkitystä ihmisoikeuspolitiikassaan.

Selitysten antamisella voi olla hallinnollisia vaikutuksia. Mahdollisista valituksista käynnistävän menettelyn hoitaminen kuuluu ulkoministeriölle, joka vastaa Suomen edustamisesta kansainvälisissä lainkäyttö- ja tutkintaelimissä. Valitusten määrä arvioidaan kuitenkin vähäiseksi, sillä vuoden 2021 puoleenväliin mennessä valituksia on käsitelty komiteassa vain muutamia. Merkittävämmäksi menettelyksi on osoittautunut yksilön mahdollisuus tehdä kiireellinen pyyntö etsiä ja löytää kadonnut henkilö. Ne ovat kuitenkin tähän mennessä kohdistuneet pääasiassa muutamaa valtioon (Irak ja Meksiko), ja Euroopan unionin jäsenvaltioista ainoastaan Liettuasta on tehty kaksi kiireellistä pyyntöä. (Report of the Committee on Enforced Disappearances (A/76/56), s. 14.)

Kokemusperäisesti voidaan yleisesti arvioida yhden kansainvälisen valitusmenettelyn hoitamisen vaativan alle 0,5 henkilötyövuotta asian laajuudesta riippuen. Komitean antamaan määräai-

kaan sidottuina lakisääteisenä tehtävinä valitusten hoitaminen on priorisoitava muun asiantuntijatyön edelle. Epävarmuutta resursointiin tuo se, että kulloinkin vireillä olevien valitusasioiden määrä vaihtelee eikä ole ennakoitavissa.

Kun valtio hyväksyy yleissopimuksen, sen on toimitettava sopimuksella perustetulle tahdonvastaisia katoamisia käsittelevälle komitealle raportti niistä toimista, jotka se on tehnyt täyttääkseen sopimuksen velvoitteet. Tämä raportti laaditaan ulkoministeriössä. Raportti on kertaluonteinen, ja se voidaan hoitaa nykyisin resurssein hallituksen esityksen käsittelyn pohjalta. Komitealla on toimivalta antaa osapuolelle kommentteja, päätelmiä ja suosituksia. Suositusten täytäntöönpano ja niiden seuranta edellyttävät resursseja ulkoministeriöltä sekä myös muilta ministeriöiltä, joiden hallinnonalalla vastataan yleissopimuksen määräysten täytäntöönpanosta. Komitea voi myöhemmin pyytää osapuolia toimittamaan lisätietoja. Tyypillisesti tällaista määräaikaisraportointia tehdään viiden vuoden välein.

Määräaikaisraporttien laajuus ja työmäärä vaihtelevat niin ikään sopimuskohtaisesti. Määräaikaisraportoinnin voidaan kokemukseräisesti arvioida vaativan noin 0,5 henkilötyövuotta ulkoministeriössä asian laajuudesta riippuen. Lisäksi ulkoministeriö kuulee asiaan osallisia viranomaisia (muun muassa oikeusministeriötä, sisäministeriötä, puolustusministeriötä sekä sosiaali- ja terveysministeriötä), mikä vaatii heiltä asiantuntijalausuntojen laatimista. Lisäksi sidosryhmiä kuullaan määräaikaisraporttien laadinnassa. Lausuntopyyntöön vastaaminen vaatii heiltä asiantuntijatyötä, mutta lausuntomenettely toisaalta on osa julkisien hallinnon vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan kanssa. Lisätyötä voi aiheutua myös komitean mahdollisen maavierailun avustamisesta tai järjestämisestä. Kaiken kaikkiaan kuitenkin arvioidaan, että uudet tehtävät voitaisiin hoitaa nykyisin resurssein tarvittaessa mahdollisin tehtäväjärjestelyin.

Yleissopimuksen mukaan komitea antaa osapuolen raportista kommenttinsa, päätelmänsä ja suosituksensa ja sille tehdystä valituksesta näkemyksensä. Hyväksymällä yleissopimuksen Suomi sitoutuu ottamaan komitean kannanotot ja suositukset asianmukaisesti huomioon. Komiteoiden kannanotot ja suositukset eivät kuitenkaan ole kansainvälisoikeudellisesti sitovia samalla tavoin kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tuomiot, jotka Suomi on Euroopan ihmisoikeussopimuksen nimenomaisen määräyksen nojalla sitoutunut panemaan täytäntöön ja joiden osalta Suomella ei siten ole esimerkiksi tuomiossa määrättyjen korvausten maksamisen osalta harkintavaltaa.

Eduskunnan oikeusasiamies

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävään kuuluu keskeisesti valvoa vankiloihin ja muihin suljettuihin laitoksiin sijoitettujen kohtelua. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 1 a luvun (495/2013) mukaan oikeusasiamies on kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (SopS 92 ja 93/2014) 3 artiklassa tarkoitettu kansallinen valvontaelin. Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamies tarkastaa sellaisia paikkoja, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä joko viranomaisen antaman määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella. Tämän tehtävän hoitaminen palvelee myös nyt käsillä olevan yleissopimuksen velvoitteiden täyttämistä. Yleissopimuksen ratifioimisen ei kuitenkaan arvioida lisäävän oikeusasiamiehen tehtäviä.

Oikeudenhoidon viranomaiset

Esityksellä arvioidaan olevan vain vähäisiä vaikutuksia poliisiin, syyttäjälaitokseen, tuomioistuinelaitokseen ja Rikosseuraamuslaitokseen. Viime vuosina on tullut ilmi noin 300–400 Suomessa tehtyä vapaudenriistoa vuosittain (Rikos- ja pakkokeinotilasto, Tilastokeskus, viitattu

13.9.2021). Tarkkaa tietoa ei ole saatavilla siitä, monessako näistä tapauksesta tekijänä on ollut viranhaltija. Tällaisia tapauksia on kuitenkin joitakin. Tämä on pääteltävissä siitä, että tapauksia on mennyt korkeimman oikeuden käsittelyyn asti (KKO 2020:80, KKO 2020:29 ja KKO 2009:38) ja niitä on käsitelty myös laillisuusvalvonnassa (esimerkiksi AOA 2495/4/10, AOA 2756/4/10; AOA 3721/4/14; EOAK/943/2016 ja EOAK/2909/2018). Näissä tapauksissa kyse ei kuitenkaan ole ollut tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta vaan virkavirheestä. Ulkomailla tehtyjä vapaudenriistoja on tullut Suomessa ilmi viime vuosina vain muutamia vuosittain (Rikos- ja pakkokeinotilasto, Tilastokeskus, viitattu 13.9.2021).

Periaatteessa vaikutuksia voi kuitenkin tulla niin ulkomailla kuin Suomessa tehtyjen yleissopimuksen alaan kuuluvien rikosten tutkinnasta ja käsittelystä. Ulkomailla tehtyjä rikoksia tuskin mainittavasti tulee Suomessa käsiteltäväksi. Resurssitarpeen vaikutus voi jossain määrin riippua kyseisten viranomaisten toimialueesta, sillä käsittelyä ei olisi keskitetty millekään tietylle alu- eelle. Oikeusapupyynnöt voivat myös työllistää viranomaisia.

Kysymys on kuitenkin poikkeuksellisista, tunnusmerkistöltään moniulotteisista rikoksista. Tahdonvastaisen katoamisen rikoksessa on osatekoja, jotka tulevat jo nykyisin rangaistaviksi esi- merkiksi virkarikoksina ja vapaudenriistorikoksina. Todettujen seikkojen johdosta ei ole arvi- oitavissa, minkälaisia mahdollisia resurssivaikutuksia esityksellä on. Tässä vaiheessa voidaan lähinnä tiedostaa, että ulkomailla tehtyt kansainväliset rikokset, jollainen myös ehdotettu tah- donvastaisen katoamisen toteuttaminen olisi, voivat kuitenkin olla tutkinnallisesti ja näyttöky- symyksiltään huomattavan vaativia. Niiden käsittely voi siksi edellyttää niin poliisilta, syyttä- jälaitokselta kuin tuomioistuinelaitokselta huomattavia resursseja: useampi kokenut virkahenkilö on kiinnitettävä asian käsittelyyn ja oikeudenkäynnin kulut voivat nousta miljoonatasolle (ver- taa oikeusministeriö: Ruanda-oikeudenkäynti on osa Suomen kansainvälisiä oikeusvaltiovel- voitteita. Julkaistu 11.6.2010. Saatavissa: <https://oikeusministerio.fi/-/oikeusministerio-ruanda-oikeudenkaynti-on-osa-suomen-kansainvalisia-oikeusvaltiovelvoitteita> (viitattu 10.9.2021).) Toisaalta suurimpia resurssivaikutuksia hillinnee se, että vastaavan kaltaiset teot laajamittaisina voivat tulla rangaistavaksi jo nyt rikoksena ihmisyyttä vastaan.

Rikosseuraamuslaitos käsittelee säännönmukaisesti tiedusteluja siitä, onko henkilö vankilassa. Jatkossa tietopyyntöjä voidaan perustella tahdonvastaisen katoamisen selvittämisellä tai pois- sulkemisella. Näistä tietopyynnöistä aiheutuvaa työmäärää on vaikea täsmällisesti arvioida. On mahdollista, että niihin vastaaminen on muita pyyntöjä työläämpää, sillä pyyntöjä on harkittava myös yleissopimuksen määräyksiä vasten.

Maahanmuuttohallinto ja hallintotuomioistuimet

Yleissopimus osaltaan korostaa viranomaisten velvollisuutta selvittää, millaisiin olosuhteisiin Suomesta kansainvälistä suojelua hakeneet karkotettavat, käännytettävät tai muut vastoin tah- toaan kotimaahansa tai muualle palautettavat henkilöt voivat palautusmaassaan joutua. Viran- omaisten on voitava varmistua, että palautettava henkilö ei joudu tahdonvastaisen katoamisen rikoksen uhriksi siellä, minne hänet palautetaan.

Yleissopimuksen määräykset voivat tältä osin eniten vaikuttaa maahanmuuttohallintoon. Tah- donvastaisen katoamisen uhriksi joutumisesta tulee uusi peruste maasta poistamista vastaan. Todennäköisyyttä yleissopimukseen vetoamiselle kasvattaa se, että katoamisia käsittelevän työ- ryhmän ja komitean työ on painottunut pitkälti muutamaamaan valtioon. Näistä yksi on Irak. Iraki- laiset ovat myös suurin kansallisuusryhmä Maahanmuuttoviraston kansainvälisen suojelun ja maasta poistamisen asioissa (Maahanmuuttovirasto, tilastot (päivitetty 15.9.2021).

Vaikutuksia kuitenkin olennaisesti vähentää se, että jo nykyään ulkomaalaislaki (301/2004) lähtee siitä, ettei palautettava saa joutua vainon kohteeksi tai todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa. Väite tahdonvastaisen katoamisen uhriksi joutumisesta tutkitaan siis jo nyt palautuksen esteenä. Näin ollen vastaavaa arviointia tehdään jo prosessin kaikissa vaiheissa, joten kyse on enemmän perustelujen täydentämisestä kuin uudesta oikeudellisesta argumentista. Näin ollen esityksellä ei myöskään arvioida olevan mainittavia vaikutuksia hakijalle menettelyn keston suhteen eikä hakijan avustajalle työmäärän suhteen.

Muut viranomaiset

Rikostilastoissa tulee ottaa huomioon yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien rikosten erillinen tilastointi. Tästä ei aiheudu Tilastokeskukselle erityisiä kustannuksia.

Monet viranomaiset kouluttavat henkilöstöään perus- ja ihmisoikeuksista. Yleissopimukseen sisältyvä koulutusvelvollisuus voi aiheuttaa kertaluonteista koulutussisältöjen päivitystyötä eri viranomaisille, kuten aluehallintovirastoille, Poliisihallitukselle, Puolustusvoimille, Rikosseuraamuslaitokselle, Tuomioistuinvirastolle, Maahanmuuttovirastolle sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle. Koulutusvelvollisuuden vaikutus riippuu viranomaisesta: vähimmillään se voi tarkoittaa yleissopimuksen mainitsemista yhtenä Suomea velvoittavana ihmisoikeussopimuksena, mutta tätä tarkempi koulutus tietyistä yleissopimuksen mää räyksistä olisi tarpeellinen esimerkiksi osalle Maahanmuuttoviraston (palautuskielto) tai Rikosseuraamuslaitoksen (tietojensaantioikeudet) henkilökuntaa. Siltä osin kuin viranomaiset kouluttavat muita henkilöitä perus- ja ihmisoikeuksista – esimerkiksi Tuomioistuinviraston yhtenä tehtävänä on huolehtia koulutuksen järjestämisestä tuomareille ja tuomioistuinten muulle henkilöstölle yhteistyössä tuomarinkoulutuslautakunnan kanssa – myös näissä koulutuksissa on tarpeen mukaan otettava huomioon yleissopimus.

4.2 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Voimaan saatettava yleissopimus on yksi YK:n yhdeksästä keskeisestä ihmisoikeussopimuksesta. Yleissopimuksen hyväksyminen vahvistaa oikeusvaltioperiaatetta, yksilön oikeuksia sekä ihmisoikeuksien kansainvälistä valvontaa. Tahdonvastaiset katoamiset ovat kansainvälisesti yhä merkittävä ihmisoikeusongelma. Tahdonvastaisten katoamisten työryhmän viimeisimmän, 4.8.2021 julkaistun raportin (A/HRC/48/57, s. 3 ja 31) mukaan sillä on aktiivisessa käsittelyssä 46 490 tapausta 95 eri valtiosta. Työryhmän olemassaolon aikana sille on tullut kaikkiaan 59 212 tapausta käsiteltäväksi yhteensä 110 valtiosta. Pohjoismaista vain Tanskasta on ollut käsiteltävänä yksi tapaus, mutta se on selvitetty.

Yleissopimus hyväksyttiin joulukuussa 2006 ja avattiin allekirjoituksille helmikuussa 2007, jolloin myös Suomi allekirjoitti sen. Tahdonvastaiset katoamiset ovat usein ilmiö tilanteessa, jossa poliittisia päämääriä ajetaan väkivalloin. Katoamisia tapahtuu joka vuosi tuhansittain eri puolilla maailmaa. Oppositio poliitikkojen ja ihmisoikeuspuolustajien lisäksi tahdonvastainen katoaminen uhkaa muitakin yhteiskunnallisesti aktiivisia henkilöitä, joiden koetaan muodostavan todellisen tai potentiaalisen esteen valtiovalan, valtaan pyrkivän väkivaltaisen opposition tai rikollisjärjestöjen eduille. Katoaminen uhkaa myös heidän läheisiään.

Yleissopimus täydentää merkittävällä tavalla kansainvälisten ihmisoikeussopimusten yksilöille ja henkilöryhmille antamaa suojaa ja sopimusten muodostamaa oikeudellista kokonaisuutta. Esimerkiksi kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova YK:n kidutuksen vastainen komitea

on vuonna 2016 kehottanut Suomea ratifioimaan yleissopimuksen (CAT/C/FIN/CO/7). Ihmis- oikeuksien painottaminen on ollut ja on Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan painopisteitä (Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, s. 39. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:30). Yleissopimuksen hyväksymisellä on tämän ulkopoliittisen työn uskottavuutta lisäävä vaikutus, kun Suomi vahvistaa omia ihmisoikeussitoumuksiaan. Suomea on myös YK:n muilla ihmisoikeusfoorumeilla useasti kehoitettu ratifioimaan sopimus. Tämä oli esimerkiksi yhdeksän valtion antamana suosituksena Suomen viimeisimmässä YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa vuonna 2017 (A/HRC/36/8).

Tahdonvastaiset katoamiset eivät ole mainittava ihmisoikeusongelma vahvan oikeusvaltion valtioissa. Näin ollen yleissopimuksen tosiasialliset ihmisoikeusvaikutukset Suomen lainkäyttö- vallassa oleville jäänevät vähäisiksi. On kuitenkin otettava huomioon, että Suomen tekemistä yleissopimuksen loukkauksista eivät voi valittaa vain sen omat kansalaiset vaan kaikki Suomen lainkäyttövallassa olevat henkilöt, joiden yleissopimuksen mukaisia oikeuksia on loukattu. Periaatteessa mahdollista siis olisi, että suomalaisista viranomaisista voitaisiin valittaa, jos ne toimisivat osana laajempaa kokonaisuutta. Yleissopimus voisi mahdollisesti tulla sovellettavaksi esimerkiksi tilanteissa, jossa Suomen alueen tai ilmatilan kautta kuljetettaisiin henkilöitä ulko- mailla sijaitseviin salaisiin pidätyskeskuksiin, kuten epäiltiin tapahtuneen vuosina 2001–2006 Yhdysvaltojen salaisen vankilento-ohjelman yhteydessä.

Käytännön ihmisoikeusvaikutusten kannalta merkityksellisempää onkin, että yleissopimuksen ratifioimalla Suomi liittyy siihen kansainväliseen yhteisöön, joka on oikeudellisesti sitoutunut toimimaan tahdonvastaisia katoamisia vastaan. Tämä konkretisoituneen lähinnä siinä, että Suomessa voidaan tietyissä tilanteissa käsitellä muualla tapahtunut tahdonvastaisen katoamisen rikos ja että kansainvälistä suojelua voidaan nimenomaisesti hakea yleissopimuksella taatun suojan perusteella. Näitä vaikutuksia kuvataan tarkemmin jäljempänä.

Vaikutukset lapsiin

Yleissopimus on merkityksellinen lapsen oikeuksien kannalta. Yleissopimus pyrkii suojaamaan lapsen ja hänen vanhempiansa suhdetta vaatimalla kriminalisoimaan lasten luvattoman poisvie- misen tahdonvastaisen katoamisen tilanteissa sekä tähän liittyen lapsen henkilöllisyyteen liitty- vien asiakirjojen tuhoamisen, piilottamisen tai väärentämisen. Lisäksi yleissopimus edellyttää osapuolten yhteistyötä lasten palauttamiseksi vanhemmilleen sekä mahdollisuutta purkaa adop- tio, jonka taustalla on tahdonvastaisen katoamisen tilanne. Yleissopimus painottaa lapsen edun ensisijaista merkitystä kaikissa tapauksissa.

Yleissopimukseen ehdotetaan tehtäväksi varauma adoption kumoamisen osalta, sillä adoption pysyvyyden katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Suomessa painopiste on adoption ennak- kovalvonnassa. Jälkivalvonnan mahdollisuudet ovat rajalliset jo senkin vuoksi, että adoption kumoaminen lapsen taustassa havaittujen seikkojen vuoksi olisi usein lapsen edun vastainen toimenpide. Tästä syystä adoptiolaisissa (22/2012) ei ole mahdollisuutta adoption kumoamiseen. Tällä adoptiolainsäädännön perusteisiin kuuluvalla ratkaisulla on pyritty suojaamaan lapsia, joilla voi olla takanaan jo useita hylkäämiskokemuksia, ja tarjoamaan lapsille samanlainen va- kaa sukuasema kuin lapsilla muutoinkin on.

Varaumalla säilyttäisiin lapsen etuun perustuva lainsäädännön nykytila. Lapsen oikeuksia kos- kevan yleissopimuksen (SopS 59 ja 60/1991) 3 artiklan mukaan kaikissa lainsäädäntötoimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Vaikka kumoamisenet- telystä ei erikseen säädettäisi, käytössä on edelleen ylimääräinen muutoksenhaku adoption pur- kamiseksi yksittäisessä tapauksessa. Ylimääräinen muutoksenhaku on poikkeuksellinen keino,

mutta niin olisi myös tilanne, jossa adoption taustalla olisi tahdonvastainen katoaminen. Nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa myös adoptoidun lapsen palauttamisen vanhemmilleen uuden adoption kautta, jos adoption edellytykset täyttyvät ja uusi adoptio olisi lapsen edun mukainen.

Koska varaumalla säilytettäisiin nykytila, sillä ei ole konkreettisia vaikutuksia lapsen oikeuksiin. Varauma ei siis poista sitä yleissopimuksen tavoitetta, että tahdonvastaisesti poisviety ja adoptoitu lapsi voidaan yksittäistapauksessa palauttaa alkuperäisille vanhemmilleen. Lapsen oikeuksien kannalta merkityksellistä on myös se, että jäljempänä 11 jaksossa esitetyn mukaisesti varauman tarpeellisuutta seurataan ja se voidaan tilanteen mukaan myös poistaa.

Yleissopimuksen määräysten tulkinnanvaraisuuteen perustuvaa tarvetta varauman tekemiseen sopimuksen ratifioinnin yhteydessä on selostettu jäljempänä 25 artiklaa koskevan selostuksen yhteydessä. Varauman tekemättä jättäminen voisi johtaa siihen, että Suomen lainsäädännön ei katsottaisi täyttävän yleissopimuksen velvoitteita ja että komitea suosittelee erillisen kumoamismenettelyn säätämistä. Mainittua 25 artiklaa koskevan selostuksen mukaisesti erillisen, yleissopimuksessa tarkoitettuihin tilanteisiin perustuvan adoption kumoamisen ei katsota olevan lapsen edun turvaamisen kannalta perusteltu menettely lapsen palauttamiseksi tarvittaessa alkuperäisille vanhemmilleen. Lisäksi tiettyä selvää vaihtoehtoa kumoamismenettelyksi ei ole. Vahvistetun adoptiosuhteen purkamiseen liittyviä näkökulmia on eritelty aikanaan adoption purkamissääntelystä luovuttaessa (HE 147/1978 vp, s. 12–14). Merkitystä on erityisesti adoption kumoamiseen tai muuhun purkamiseen liittyvillä oikeusvaikutuksilla, jotka olisi harkittava ja säänneltävä erikseen. Lainsäädäntömekanismista riippumatta lapsen palauttamista koskeva ratkaisu perustuisi tapauskohtaiseen harkintaan, joten varauman tekemisellä tai tekemättä jättämisellä ei ole tältä osin vaikutusta lapsen oikeuksiin.

Vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon

Tahdonvastaisella katoamisella ilmiönä on sukupuolittuneita vaikutuksia. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä työryhmä on julkaissut vuonna 2013 yleiskommentin naisista, joihin tahdonvastaiset katoamiset vaikuttavat. Siinä todetaan, että vaikka tilastojen valossa pääasiassa miehet ovat tahdonvastaisten katoamisten kohteena, uhreina on myös naisia ja naisiin kohdistuvat vaikutukset voivat poiketa miehiin kohdistuvista vaikutuksista (A/HRC/WGEID/98/2, s. 2).

Työryhmän työ pohjaa julistukseen kaikkien henkilöiden suojelemisesta tahdonvastaiselta katoamiselta eikä yleissopimukseen. Yleissopimuksen laatimisessa sukupuolittuneita vaikutuksia on joiltakin osin otettu huomioon. Esimerkiksi yleissopimuksen 7 artiklan mukaan raskauttava asianhaara voi olla se, että tahdonvastainen katoaminen kohdistuu raskaana olevaan naiseen. Yleissopimuksen 25 artiklassa on otettu huomioon vapaudenriiston aikana syntyneiden lasten luvaton poisvieminen.

Vaikka tahdonvastaisiin katoamisiin ilmiönä liittyy sukupuolittuneita vaikutuksia, esityksen täytäntöönpanotoimilla ei ole tunnistettu olevan arvioitavia sukupuolivaikutuksia. Siltä osin kuin komitea on täytäntöönpanotoimissa suositellut sukupuolen ottamista huomioon esimerkiksi korjaavissa toimenpiteissä osana yksilökohtaista arviointia (CED/C/ESP/CO/1, 30 kappale) tai uhrien tilastoinnissa (CED/C/MEX/CO/1, 18 kappale), erityisiä voimaansaattamistoimenpiteitä ei Suomessa tarvita.

Vaikutukset asianomistajan sekä epäillyn ja syytetyn asemaan

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen säätäminen rangaistavaksi voisi jossain määrin parantaa asiaomistajan ja syytetyn asemaa. Näin olisi verrattuna tilanteeseen, jossa tekoa käsiteltäisiin perusmuotoisena vapaudenriistona. Ehdotettu tahdonvastaisen katoamisen rikos voisi – tuomioistuimen harkinnan mukaan – olla sellainen vakava rikos, josta tuomioistuin voi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 a §:n mukaan määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan. Tällöin oikeudellisen avun saaminen ei ole riippuvainen asianomistajan taloudellisesta tilanteesta. Epäillyn pyynnöstä olisi puolestaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n mukaan määrättävä hänelle puolustaja esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin, sillä teosta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta.

Tahdonvastaisen katoamisen rikos ehdotetaan säädettäväksi kansainväliseksi rikokseksi. Asianomistajan oikeuteen saada rikosvahinkolain (1204/2005) mukaista korvausta valtion varoista vaikuttaa se, onko teko tehty Suomessa vai ulkomailla. Jos teko on tehty ulkomailla eikä asianomistajalla ollut kotipaikkaa Suomessa, korvausta ei pääsääntöisesti makseta valtion varoista. Tilanteen harvinaisuuden takia rikosvahinkolain 3 §:n 2 momentin yleistä poikkeussäännöstä voidaan kuitenkin pitää riittävänä turvaamaan asianomistajan oikeudet.

Yleissopimuksessa tarkoitetun uhrin (asianomistajan) oikeusturva paranee myös yleissopimuksen sisältämän yksilövalitusoikeuden myötä. Yksilövalituksen voi tehdä Suomen lainkäyttövaltaan kuuluva henkilö, joka katsoo Suomen loukanneen hänen yleissopimuksen mukaisia oikeuksiaan. Kyse on pääsääntöisesti täydentävästä oikeussuojakeinosta: valituksen voi tehdä vain, jos kaikki käytettävissä olevat tehokkaat kansalliset oikeussuojakeinot on käytetty. Kyse on siitä, että Suomen viranomaisten toiminta saatetaan käsiteltäväksi sellaiseen ylikansalliseen sopimusvalvontaelimeen, joka on nimenomaisesti perehtynyt tiettyyn ihmisoikeussopimukseen. Näin henkilö voi saada Suomen viranomaisten toiminnasta riippumattoman näkemyksen asiaansa. Jos komitea katsoo Suomen rikkoneen yleissopimuksen määräyksiä, komitea antaa asiasta suosituksensa ja kannanottonsa. Niiden tarkoituksena on parantaa valittajana olevan yksilön asemaa ja hyvittää loukkaus esimerkiksi rahallisesti. Näillä sekä mahdollisten maavierailujen ja tarkastusten kannanotoilla ja suosituksilla saattaa olla välillisiä vaikutuksia myös muiden yksilöiden asemaan mahdollisten lainsäädännön ja käytänteiden muutosten kautta.

5 Lausuntopalaute

5.1 Lausuntokierros

Hallituksen esitys on ollut lausuntokierroksella 1.2.–14.3.2022. Lausuntopyyntö on ollut julkisesti saatavilla lausuntopalvelu.fi-sivustolla. Lausuntopyyntö lähetettiin 60 taholle. Lausuntoja saatiin yhteensä 28 kappaletta. Niistä on laadittu 22.3.2022 päivätty lausuntoyhteenvedo.

Yleisesti ottaen yleissopimuksen ratifiointia kannatettiin ja esitystä pidettiin pääosin asianmukaisesti valmisteltuna. Yhdessä lausunnossa kuitenkin pohdittiin valtiosopimustaustaisten kriminalisointien hyödyllisyyttä yleisellä tasolla. Ne, jotka lausuivat annettavista selityksistä, pitivät esitettyjä ratkaisuja asianmukaisina.

Valtaosalla uudesta tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen rangaistussäännöksestä lausuneilla ei ollut siihen huomautettavaa. Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnossa kuitenkin esitettiin huomioita etenkin tunnusmerkistön täsmällisyyden näkökulmasta. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen rikoksen säännöskohtaisia perusteluja on täydennetty käytettyjen käsitteiden, oikeussuojaa vaille jäämisen ja itsekriminointisuojaan osalta. Lisäksi muutamassa lausunnossa pohdittiin esityksen ratkaisua olla muuttamatta törkeän rikoksen ilmoittamatta jättä-

mistä koskevaa rangaistussäännöstä. Koska lausunnoissa toisaalta pidettiin omaksuttua ratkaisua joko perusteltuna tai mahdollisena ja koska ratkaisua on jo esityksessä perusteltu, ei muutoksia tältä osin ole katsottu tarpeellisiksi.

Kansainvälisten rikosten käsittelyn mahdollisiin merkittäviin resurssivaikutuksiin kiinnitettiin huomiota etenkin oikeudenhoidon viranomaisten sekä juristiliittojen ja -järjestöjen lausunnoissa. Oikeudenhoidon viranomaisiin kohdistuviin vaikutuksiin on lisätty määrällistä arviota, mutta toisaalta on painotettu myös arvioinnin vaikeutta.

Yhdessä lausunnossa esitettiin, että esitykseen tulisi sisältyä sukupuolivaikutusten arviointi. Vaikutusarviota on tältä osin täydennetty. Täydennys on kuitenkin tehty verrattain lyhyesti, sillä sukupuolivaikutuksia on arvioitu olevan ennen kaikkea tahdonvastaisella katoamisella ilmiönä eikä niinkään yleissopimuksen voimaansaattamistoimenpiteillä.

Lausunnoissa tuotiin esille myös tarkennuksia yleissopimukseen perustuvan koulutusvelvollisuuden vaikutusten ja sisällön osalta. Tältä osin vaikutuksia on tarkennettu ennen kaikkea rikosseuraamusalan sekä sosiaali- ja terveysalan näkökulmasta. Lisäksi on todettu selkeämmin, että kyse on olemassa olevien koulutusten päivittämisestä eikä kokonaan uudesta perus- ja ihmisoikeuskoulutuksesta.

Yleissopimuksen alaan kuuluu useita sektoreita. Ministeriöiden ja viranomaisten lausunnoissa esitettiin eräitä täydennyksiä ja korjauksia siihen, miten kansallista lainsäädäntöä on selostettu. Eniten selostettua on muutettu vahingonkorvausoikeuden sekä omaisten oikeuksien kuvauksessa. Ehdotetut muutokset on tehty esityksen jaksoihin 6 ja 12.

Oikeuskansleri katsoi, että perusteluissa tulisi tarkemmin arvioida yleissopimuksen vaikutusta käännytyksen tai muunlaisen palauttamisen toimeenpanosta vastaavien viranhaltijoiden virkavastuuseen. Tältä osin 16 artiklan yhteydessä esitettyä on täydennetty. Täydennys on kuitenkin tehty tiiviisti, sillä kyseessä on yleisempi asia, joka ei koske pelkästään tahdonvastaisia katoamisia.

Eniten lausuntopalautetta annettiin ehdotetusta varaumasta adoption kumoamista koskevaan määräykseen. Lausuntopalautteessa varauman tekemistä sekä kannatettiin että vastustettiin. Lausunnoissa tuotiin esille useita huomioon otettavia näkökulmia, mutta esitetty kritiikki on palautettavissa kahteen seikkaan. Ensinnäkin katsottiin, ettei varaumaa voi perustella sillä, että se varmistaa lapsen edun tapauskohtaisen harkinnan. Toiseksi katsottiin, ettei lapsen etua – etenkin yksittäisen lapsen etua suhteessa yleisesti lapsen etuun – ole arvioitu riittävästi. Esitystä varauman tekemisestä ei ole muutettu, mutta sen perusteluja on täydennetty ja asiaa on tarkasteltu perusoikeuksien turvaamisvelvoitteen näkökulmasta. Varaumaan liittyvää pontta on täsmennetty vastaamaan paremmin perusteluja.

Lopuksi yleissopimuksen käännöstä tarkistettiin. Ensinnäkin 24 artiklan uhri-määritelmässä viitataan katoamisesta aiheutuneen välittömän vahingon asemesta siihen, että vahinkoa on aiheutunut katoamisen välittömänä seurauksena. Vastaavaa käännöstä on käytetty aikaisemmin, ja se ei myöskään aiheuta sekaannusta vahingonkorvausoikeudessa vakiintuneen välittömän vahingon -käsitteen kanssa. Toiseksi 17 artiklan 2 kohdan f alakohdan käännös tarkistettiin vastaamaan KP-sopimuksen käännöstä. Käännöksessä ei enää viitata oikeudenkäynnin vireille panemiseen vaan oikeuteen esittää vaatimus tuomioistuimessa. Tältä osin tarkennettiin alakohdan selostusta esityksen jaksoissa 6 ja 12.

5.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto

Lainsäädännön arviointineuvosto on 25.4.2022 antamassaan lausunnossaan todennut, että hallituksen esitysluonnos vastaa pääosin säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjetta. Arviointineuvosto suosittelee, että hallituksen esitystä täydennetään neuvoston lausunnon mukaisesti ennen hallituksen esityksen antamista.

Arviointineuvosto toteaa, että esitysluonnoksessa voisi lyhyesti selostaa, miksi Suomessa ratifioimisprosessi on kestänyt niin kauan. Tästä on lisätty maininta kansallisen valmistelun kuvaukseen.

Arviointineuvosto katsoo, että esityksessä tulisi kuvata tarkemmin sopimuksen tosiasiallista merkitystä Suomelle ja suomalaisille. Läpi esityksen vaikutusarviojakson on jo kuvattu yleissopimuksen vaikutukset siltä osin kuin arviointi on katsottu mahdolliseksi. Tosiasiallisista vaikutuksista on kuitenkin lisätty selventävä kappale perus- ja ihmisoikeusvaikutusten yhteyteen.

Arviointineuvosto kehotti tarkentamaan, mitä vahvistuvalla oikeussuojalla tarkoitetaan. Tältä osin vaikutuksia asianomistajan (uhrin) asemaan on tarkennettu kuvaamalla yksilövalitusjärjestelmää.

Lopuksi arviointineuvosto katsoo, että adoptiovarauman konkreettisia vaikutuksia lapsille tulisi tarkentaa. Esityksessä tulisi selvittää, voisiko lapsen edun täysimääräinen toteutuminen joissakin tapauksissa vaarantua varauman vuoksi. Esityksessä tulisi arvioida lapsen näkökulmasta myös sitä vaihtoehtoa, että varaumaa ei tehtäisi. Lisäksi tulisi selostaa, miten yleissopimuksen varauman vaikutuksia tultaisiin seuraamaan.

Lapsivaikutusten arviointia on näiltä osin täydennetty. Lisäksi esityksen 11 jaksoon on lisätty kappale varauman tarpeellisuuden ja vaikutusten seurannasta.

6 Sopimuksen määräykset ja niiden suhde Suomen lainsäädäntöön

Yleissopimuksessa on 45 artiklaa, jotka on jaettu kolmeen osaan. Yleissopimuksen ensimmäisessä osassa ovat kansalliseen lainsäädäntöön vaikuttavat aineellisoikeudelliset määräykset. Edellä keskeiset ehdotukset -jaksossa on tiiviisti selostettu ne muutokset, joita yleissopimuksen voimaansaattaminen edellyttää. Muutoin kansallisen lainsäädännön on katsottu jo vastaavan yleissopimusta. Osa yleissopimuksen määräyksistä on kuitenkin jokseenkin tulkinnanvaraisia ja kirjoitettu eri lähtökohdista kuin vahvan oikeusvaltion valtioissa. Tulkinta-apua on saatavissa komitean laajasta suosituskäytännöstä, vaikka komitean suositukset eivät ole oikeudellisesti sitovia ja komitea edustaa verrattain vaativaa tulkintalinjaa. Tämän takia yleissopimuksen suhdetta Suomen lainsäädäntöön on paikoin selostettu melko laajasti ja eri toteutusvaihtoehtoja eritellen. Yleissopimuksen toisessa osassa on määräykset tahdonvastaisia katoamisia käsittelevästä komiteasta. Kolmannessa osassa on yleissopimuksen loppumääräykset. Toisen ja kolmannen osan määräykset ovat sisällöltään tyypillisiä vastaavankaltaisten sopimusten määräyksiä, eikä niissä ole kansallisesti täytäntöön pantavaa.

6.1 I osa: 1–25 artikla

1 artikla. Tahdonvastainen katoaminen on yleissopimuksen johdannon mukaan äärimmäisen vakava ilmiö ja rikos. Tietyissä kansainvälisessä oikeudessa määritellyissä olosuhteissa se on rikos ihmisyyttä vastaan. Yleissopimuksen tavoitteena on estää tahdonvastaisia katoamisia ja torjua tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rankaisemattomuutta.

Artiklan 1 kohdan mukaan ketään ei saa saattaa katoamaan tahdonvastaisesti. Vastaava todetaan yleissopimuksen johdanto-osassa. Yleissopimuksen määräys on ensimmäinen kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen määräys, jossa tunnustetaan ihmisoikeus olla joutumatta tahdonvastaisen katoamisen rikoksen kohteeksi. Tätä oikeutta lähellä on kuitenkin ihmisoikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen, joka on turvattu muun muassa EIS 5 artiklassa sekä KP-sopimuksen 9 artiklassa. Lisäksi oikeus vapauteen ja koskemattomuuteen on turvattu perusoikeutena perustuslain 7 §:ssä.

Artiklan 2 kohdan mukaan mitkään poikkeukselliset olosuhteet, kuten sotatila, sodan uhka, maan sisäinen poliittinen epävakaus tai muu yleinen hätätila, eivät oikeuta tahdonvastaista katoamista.

Perus- ja ihmisoikeusoikeuksia voi tietyissä tilanteissa rajoittaa niitä koskevien oppien (ks. PeVM 25/1994 vp, s. 4 ja 5) ja määräysten mukaisesti tai niistä voidaan poiketa. Perustuslain 23 §:ssä säädetään perusoikeuksista poikkeusoloissa. EIS 15 artiklassa ja KP-sopimuksen 4 artiklassa määrätään sopimusvelvoitteista poikkeamisesta hätätilan aikana. Näissäkään poikkeus-tilanteissa tahdonvastaisten katoamisten toteuttamisen ei kuitenkaan voitaisi katsoa olevan Suomen perustuslain tai Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista.

2 artikla. Artiklassa määritellään tahdonvastainen katoaminen. Tahdonvastaisella katoamisella tarkoitetaan sitä, että valtion edustajat tai valtion luvalla, tuella tai suostumuksella toimivat henkilöt tai henkilöryhmät pidättävät, vangitsevat tai kaappaavat henkilön tai millä muulla tavalla tahansa riistävät hänen vapautensa, minkä jälkeen vapaudenriistoa kieltäydytään tunnustamasta tai kadonneen henkilön kohtalo tai olinpaikka salataan, jolloin hän jää ilman lain suojaa.

Tahdonvastaista katoamista ei ole määritelty kansallisessa lainsäädännössä. Sen sijaan tahdonvastaisesta katoamisesta on ennestään määritelmä Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 7 artiklassa. Sen mukaan tahdonvastaisella katoamisella tarkoitetaan valtion tai poliittisen järjestön toimesta, luvalla, tuella tai suostumuksella tapahtuvaa henkilöiden pidättämistä, vangitsemista tai kaappausta, jota seuraa kieltäytyminen tunnustamasta kyseistä vapaudenriistoa tai antamasta tietoja kyseisten henkilöiden kohtalosta tai olinpaikasta tarkoituksessa evätä heiltä oikeussuoja pitkäksi aikaa.

Tahdonvastaisen katoamisen määritelmä liittyy yleissopimuksen tahdonvastaisen katoamisen rikoksen kriminalisointivelvoitteeseen, jota käsitellään 4 artiklan yhteydessä.

3 artikla. Artiklassa veloitetaan osapuolet tutkimaan sellaiset tahdonvastaiset katoamiset, jotka toteutetaan ilman valtion lupaa, tukea tai suostumusta. Tällaisia tekoja voivat olla esimerkiksi ammattimaisen rikollisjärjestön tai poliittisen organisaation toimeenpanemat katoamiset sekä ihmiskaupan yhteydessä tapahtuvat vapaudenriistot. Valtioiden on myös saatettava tällaisiin tekoihin syylistyneet oikeuden eteen. Yleissopimuksen muut määräykset tahdonvastaisista katoamisista eivät koske 3 artiklassa tarkoitettuja tekoja.

Artiklassa veloitetaan osapuolet tutkimaan kyseiset rikoksen ja saattamaan tekijät vastuuseen. Artikla ei sanamuotonsa mukaan edellytä tekojen kriminalisointia, vaan muunkinlainen oikeudelliseen vastuuseen saattaminen voisi riittää täyttämään artiklan vaatimuksen. Kyseiset teot ovat kuitenkin sellaisia, jotka Suomessa kuuluvat rikoslain alaan. Tältä osin viitataan jäljempänä 4 artiklan yhteydessä esitettyyn.

4 artikla. Artiklassa veloitetaan kriminalisoimaan 2 artiklassa määritelty tahdonvastainen katoaminen. Artikla on yksi yleissopimuksen keskeisimmistä määräyksistä. Tahdonvastaisia ka-

toamisia käsittelevä komitea on suositellut osapuolille erillistä rangaistussäännöstä tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta, kun se on antanut suosituksensa osapuolten kertomuksiin niistä toimista, jotka ne ovat toteuttaneet täyttääkseen yleissopimuksen velvoitteet. Kun komitea on arvioinut kansallisia täytäntöönpanoraportteja, se ei ole pitänyt riittävänä jättäytymistä olemassa olevan sääntelyn varaan, jos kansallinen sääntely ei ole yhdenmukainen yleissopimuksen määräysten kanssa (esimerkiksi CED/C/BEL/CO/1, 12 kappale; CED/C/DEU/CO/1, 8 kappale ja CED/C/ESP/CO/1, 10 kappale). Siltä osin kuin kriminalisointi ei vastaa yleissopimuksen määräyksiä, on komitea niin ikään suositellut muuttamaan kansallista lainsäädäntöä (esimerkiksi CED/C/NLD/CO/1, 15 kappale).

Tahdonvastaisen katoamisen rikos muistuttaa eniten rikoslain 25 luvun 1 ja 2 §:ssä rangaistaviksi säädettyjä vapaudenriistorikoksia. Viitatuista pykälistä ensimmäisen mukaan vapaudenriistosta tuomitaan se, joka sulkemalla sisään, sitomalla, kuljettamalla johonkin tai muulla tavoin oikeudettomasti riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä. Rikoslain 25 luvun 2 §:n mukaan rikoksentehtyjä syyllistyy törkeään vapaudenriistoon, jos 1) vapaudenmenetystä jatketaan yli kolmen vuorokauden, 2) aiheutetaan vakavaa vaaraa toisen hengelle tai terveydelle tai 3) käytetään erityistä julmuutta tai vakavan väkivallan uhkaa ja jos vapaudenriisto on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kyseisissä rikoksissa on kuitenkin rangaistavana vapaudenriisto sinänsä, katetuksi ei tule teon liittyminen valtioon tai sen viranomaisiin eikä toimiminen tavalla, joka jättää tahdonvastaisesti kadonneen henkilön ilman lain suojaa. Myöskään vapaudenriistorikosten yritys ei ole rangaistava.

Virkamiesten tekemistä rikoksista säädetään rikoslain 40 luvussa. Yleissopimuksen 2 artiklan mukaisessa teossa on sellaisia piirteitä, joiden mukainen menettely voi tulla rangaistavaksi joidenkin luvun säännösten mukaan. Rikoslain 40 luvussa säädetään rangaistaviksi esimerkiksi virka-aseman väärinkäyttäminen (7 §), törkeä virka-aseman väärinkäyttäminen (8 §) ja virkavelvollisuuden rikkominen (9 §). Virkatoiminnassa tapahtuvaa virheellistä menettelyä koskevat säännökset eivät kuitenkaan nimenomaisesti sisällä yleissopimuksen 2 artiklan mukaisia vapaudenriistoon ja sen jälkeiseen toimimiseen liittyviä tahdonvastaisen katoamisen elementtejä.

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisessa saatetaan 2 artiklassa kuvatun toiminnan lisäksi toimia tavalla, joka on säädetty rangaistavaksi rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevista säännöksistä ja 25 luvussa, lähinnä sen 7 ja 8 §:ssä (laiton uhkaus ja pakottaminen). Tahdonvastaisen katoamisen tilanteisiin saattaa liittyä myös rikoslain 11 luvun 9 a §:ssä rangaistavaksi säädetty kidutus. Artiklan määritelmän mukaisia tekoja ne eivät kuitenkaan ole.

Yleissopimuksen 5 artiklaan liittyvänä jäljempänä käsitellään rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa rikoksena ihmisyyttä vastaan rangaistavaksi säädettyä laajamittaista tai järjestelmällistä tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista.

Todetun perusteella rikoslaissa ei ole tahdonvaltaisen katoamisen toteuttamista vastaavaa rangaistussäännöstä. Koska yleissopimuksen 2 artiklan mukainen teko muistuttaa vapaudenriistorikoksia, ensimmäinen vaihtoehto on rikoslain 25 luvun 1 §:n ja tarvittaessa 2 §:n täydentäminen. Pykälästä ensimmäiseen voitaisiin ajatella lisättävän 2 momentti vapaudenriiston erityistapaukseksi katsottavasta tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta ja 3 momentti yrityksen rangaistavuudesta. Jäljempänä käsiteltävän 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan vuoksi pykälään täytyisi vielä lisätä myös 4 momentti, jossa säädettäisiin esimiehen vastuuseen ja alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämiseen liittyvien rikoslain 11 luvun 12 ja 13 §:n soveltumisesta näihin tapauksiin. Toinen vaihtoehto on säätää tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen rangaistavaksi erillisessä rangaistussäännöksessä.

Edellä todetuista vaihtoehtoista on perustellumpaa päätyä jälkimmäiseen. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen on siinä määrin vapaudenriistosta poikkeava rikos, että on selkeämpää ja luontevampaa säätää siitä erillisessä rangaistussäännöksessä ja omalla rikosnimikkeellä. Uuden pykälän sijaintipaikka rikoslain 11 luvun 1 momentin 3 kohdassa säädetään rangaistavaksi osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä tapahtuva vapautensa menettäneen tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen, minkä rangaistavaksi säätämiseen myös yleissopimuksen 5 artikla velvoittaa. Lisäksi 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan vuoksi uuteen rikokseen on aiheutta soveltaa juuri 11 luvun loppupuolella olevia säännöksiä esimiehen vastuusta ja alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämisestä. Niissä säännöksissä viitataan luvussa aikaisemmin rangaistavaksi säädettyihin tekoihin. Rikoslain 11 luvun pykälien numerointi huomioon ottaen, pykälien numeroinnin laajemman muuttamisen välttämiseksi, tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista koskevien säännösten sijaintipaikaksi ehdotetaan lisättäväksi lukuun uusi 4 c §.

Perustuslain 8 §:ssä ilmaistu laillisuusperiaate edellyttää rikostunnusmerkistön tarkkarajaisuutta ja selkeyttä. Toisaalta tunnusmerkistön saaminen kansainvälistä velvoitetta vastaavaksi edellyttää myös riittävää tietoa siitä, minkälaisia tilanteita toteutettava velvoite koskee. Kansainvälisen velvoitteen toteuttamisessa voidaan mennä myös velvoitetta laajemmalle, kunhan samalla noudatetaan valtiota sitovia muita velvoitteita (esimerkiksi perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen) ja kansallisessa arvioinnissa noudatettavia kriminalisointiperiaatteita ja rikosoikeuden käytön yleisiä edellytyksiä. Tunnusmerkistössä ei tarvitse käyttää kaikilta osin samoja ilmaisuja kuin artiklatekstissä, kunhan voidaan perustella sitä, että käytetyilläkin ilmaisuilla velvoite tulee toteutetuksi.

Artiklatekstiin perustuen on selvyiden vuoksi aiheutta erottaa kansallisessakin säännöksessä valtion edustajana toimivat ja valtion (valtion edustajien) luvalla, tuella tai suostumuksella toimivat. Vapaudenriistämistapa on yleissopimuksessa kuvattu eri tavalla kuin kansallisesti on tehty vapaudenriiston tunnusmerkistössä. Yleissopimuksen 2 artiklassa käytetään ilmaisua ”riistää vapaus”, mutta kysymys lienee liikkumisvapauden rajoittamisesta, jota vapaudenriiston rangaistavaksi säätävä rikoslain 25 luvun 1 § myös koskee. Tekotavaksi vaikuttaa kuitenkin olevan aiheutta lisätä mainituissa pykälässä myös todettu ”tai eristää toisen tämän ympäristöstä”, koska sekin on tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiselle ominainen tekotapa.

Rikoslain 25 luvun 1 §:stä poiketen ehdotetussa pykälässä ei tarvitsi todeta, että vapaudenriiston on oltava oikeudeton. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen voinee lähteä liikkeelle myös vapaudenriistosta, joka ei ole ollut alun perin oikeudeton. Esimerkiksi henkilö pidätetään laillisilla perusteilla, mutta sen jälkeen vapaudenriiston jatkumista ei viedäkään tuomioistuimen käsiteltäväksi ja suoritetaan kiistämistä tai salaamista tarkoittavat toimenpiteet. Rikoslain 25 luvun 1 §:stä poiketen tässä tunnusmerkistössä on lisäksi elementtejä (salaaminen ja oikeussuojaa vaille jäämisen aiheuttaminen), joista joka tapauksessa ilmenee, että kysymys on kuitenkin kokonaisuudessaan oikeudenvastaisesta menettelystä.

Artiklatekstissä yhtenä tunnusmerkistötekijänä on uhri jääminen vaille lain suojaa. Ilmaisun suoraa siirtämistä tärkeämpää on se, miten ilmaisun ulottuvuudet nähdään ja minkälainen ilmaisu on kansallisista näkökohdista sopiva. Lain suojan vaille jäämisen sijasta voidaan puhua myös oikeussuojaa tai oikeusturvaa vaille jäämisestä. Ilmaisulla on yhteys oikeusturvaa koskevaan perustuslain 21 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsi-

tellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Yleissopimuksen täytäntöön panemiseksi ehdotetaan edellä olevan perusteella rikoslain 11 lukuun lisättäväksi uusi 4 c § tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta. Sen mukaan joka valtion edustajana tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella pidättämällä, vangitsemalla, kaappamalla tai muulla tavoin riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä, kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut, ja aiheuttaa menettelyllään vapaudenriiston kohteeksi joutuneen jäämisen vaille oikeussuojaa, on tuomittava tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Yritys olisi rangaistava.

5 artikla. Yleissopimuksen 5 artiklan mukaan tahdonvastaisten katoamisten laajalle levinnyt tai systemaattinen toteuttaminen on rikos ihmisyyttä vastaan, sellaisena kuin tämä rikos on määriteltä sovellettavassa kansainvälisessä oikeudessa, ja siitä on määrättävä tämän sovellettavan kansainvälisen oikeuden mukaiset seuraamukset.

Rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rikokseen ihmisyyttä vastaan syyllistyy se, joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä vangitsee toisen tai muuten riistää häneltä vapauden kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti taikka aiheuttaa vapautensa menettäneen tahdonvastaisen katoamisen.

Rikoslain 11 luvun 3 § muutettiin nykyisen sisältöiseksi vuonna 2008, kun kyseisen luvun sääntely muutettiin täsmällisemmin vastaamaan Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön kriminalisointivelvoitteita. Pykälä perustuu perussäännön 7 artiklaan. Pykälän 1 momentin 3 kohtaan liittyen lain esitöissä (HE 55/2007 vp, s. 24/I) viitataan artiklassa olevaan tahdonvastaisen katoamisen määritelmään. Kyseisen artiklan 2 kappaleen i kohdan määritelmän mukaan ”tahdonvastainen katoaminen” tarkoittaa valtion tai poliittisen järjestön toimesta, luvalla, tuella tai suostumuksella tapahtuvaa henkilöiden pidättämistä, vangitsemista tai kaappauksia, jota seuraa kieltäytyminen tunnustamasta kyseistä vapaudenriistoa tai antamasta tietoja kyseisten henkilöiden kohtalosta tai olinpaikasta tarkoituksessa evätä heiltä oikeussuojaa pitkäksi aikaa.

Nyt kysymyksessä olevan yleissopimuksen ja Rooman perussäännön tahdonvastaisen katoamisen määritelmät eroavat jossakin määrin toisistaan ainakin tekijäpiirin (perussäännön määritelmässä mainitaan valtion lisäksi poliittiset järjestöt) ja vapaudenriiston keston (perussäännön määritelmässä puhutaan oikeussuojan epäämisestä pitkäksi aikaa) osalta. Yleissopimuksen 5 artikla ei näytä sanamuotonsa perusteella kuitenkaan edellyttävän sitä, että täsmälleen 2 artiklan mukainen määritelmä soveltuu rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa rangaistavaksi säädettyyn tekoon (”sellaisena kuin tämä rikos on määriteltä sovellettavassa kansainvälisessä oikeudessa”).

Epäselvyyttä voi kuitenkin aiheutua siitä, että rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa rangaistavaksi säädetty vapautensa menettäneen tahdonvastaisen katoamisen aiheuttaminen ja luvun uudessa 4 c §:ssä rangaistavaksi säädetty tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen eroaisivat jossakin määrin toisistaan. Epäselvyyksien välttämiseksi rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohtaan tulisi lisätä viittaus Rooman perussäännön määritelmäkohtaan. Koska Rooman perussääntöön viitattaisiin ensimmäistä kertaa rikoslaissa jo kyseisessä lainkohdassa, poistettaisiin viittaus Rooman perussäännön sopimussarjanumeroon luvun 5 §:n 2 momentista.

6 artikla. Artikla koskee tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta rikosoikeudelliseen vastuuseen joutuvia henkilöitä.

Artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan osapuolten on toteuttava tarvittavat toimenpiteet pitääkseen rikosoikeudellisesti vastuunalaisina ainakin henkilöä, joka toteuttaa tahdonvastaisen katoamisen tai käskää, kehottaa tai suostuttelee toteuttamaan sen, yrittää toteuttaa sen, toimii rikoskumppanina sen toteuttamisessa tai osallistuu siihen.

Saman kohdan b alakohdan mukaan rikosoikeudellinen vastuunalaisuus koskee esimiestä, joka on

- (i) tiennyt tosiasialliseen määräysvaltaansa ja valvontaansa kuuluvien alaisten tekemisen tai aikovan tehdä tahdonvastaisen katoamisen rikoksen tai on tietoisesti jättänyt huomiotta tähän selvästi viittaavan tiedon;
- (ii) tosiasiallisesti vastannut tahdonvastaisen katoamisen rikoksen tekemiseen liittyneistä toimista ja valvonut niitä; ja
- (iii) jättänyt ryhtymättä kaikkiin tarvittaviin ja kohtuullisiin vallassaan olleisiin toimiin estääkseen tai torjuakseen tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tai jättänyt saattamatta asian toimivaltaisille viranomaisille tutkittavaksi ja syyte-toimia varten.

Saman kohdan c alakohdan mukaan b alakohta ei rajoita sellaisia ankarampia vastuuvaatimuksia, joita asiaa koskevan kansainvälisen oikeuden mukaan sovelletaan sotilaspäällikköön tai tosiasiallisesti sotilaspäällikkönä toimivaan henkilöön.

Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaista käskemistä, kehottamista tai suostuttelemista on rikoslain 5 luvun 5 §:n mukainen yllytys. Mainitun pykälän mukaan se, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen, tuomitaan yllytyksestä rikokseen kuten tekijä. Rikoskumppanuutta koskevan rikoslain 5 luvun 3 §:n mukaan, jos kaksi tai useammat ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen, rangaistaan kutakin rikoksen tekijänä. Kohdassa tarkoitettua rikokseen osallistumista voi katsoa kattavan myös rikoslain 5 luvun 4 §:n mukaisen välillisen tekemisen ja 6 §:n mukaisen avunannon.

Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohdassa olevan tekijäpiirin rajauksen vuoksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen yritysikin täytyy säätää rangaistavaksi. Tämä on linjassa kansallisessakin harkinnassa noudatettavien yrityksen rangaistavaksi säätämistä koskevien periaatteiden kanssa. Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamisen yhteydessä tehtyjen linjausten (HE 44/2002 vp, s. 132/I) mukaan yrityksen kriminalisoiminen on sitä perustellumpaa, mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys. Yrityksen rangaistavuus on perusteltua silloin, kun teko etenee niin, että se on paloiteltavissa useisiin objektiivisesti havainnoitaviin osatekoihin. Nämä perusteet sopivat myös tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen yrityksen säätämiseen rangaistavaksi. Suomessa yrityskynnyksen täytyminen edellyttää konkreettista vaaraa rikoksen täyttymisestä, mikä tarkoittaa sitä, että yrityksen alaraja ei ole Suomessa matalalla.

Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaisessa toiminnassa on piirteitä, jotka saattavat vain osittain tulla katetuiksi rikoslain 40 luvun virkarikoksia koskevilla säännöksillä. Rikoslain sotilasarikoksia koskevan 45 luvun 16 ja 17 §:ssä säädetään esimiesaseman väärinkäytännöstä ja törkeästä esimiesaseman väärinkäytännöstä. Ne eivät kuitenkaan muiden viimeksi mainitun luvun säännösten tavoin vastaa alakohdan velvoitteisiin.

Rikoslain 11 luvun 12 §:ssä säädetään esimiehen vastuusta eräitä sen luvun rikoksia koskien. Mainitun pykälän mukaan sotilaallinen tai muu esimies tuomitaan 1, 3, 4, 4 a, 4 b, 5–7 ja 13 §:ssä tarkoitetusta teosta tai sen yrityksestä rangaistukseen kuin tekijä tai osallinen, jos tosiasiallisesti esimiehen määräysvallassa ja valvonnassa olevat joukot tai alaiset ovat syyllistyneet tekoon sen johdosta, että esimies on laiminlyönyt velvollisuutensa asianmukaisesti valvoa joukkojen tai alaisten toimintaa, jos: 1) esimies tiesi tai hänen olisi olosuhteiden perusteella pitänyt tietää, että joukot tai alaiset olivat tekemässä tai aikoivat tehdä kyseisiä rikoksia; eikä 2) esimies ryhtynyt käytettävissään oleviin tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin rikosten täyttymisen ehkäisemiseksi.

Rikoslain 11 luvun 12 §:ssä viitatuissa rikoksissa säädetään rangaistaviksi joukkotuhonta (1 §), rikos ihmisyyttä vastaan (3 §), törkeä rikos ihmisyyttä vastaan (4 §), hyökkäysrikos (4 a §), hyökkäysrikoksen valmistelu (4 b §), sotarikos (5 §), törkeä sotarikos (6 §), lievä sotarikos (7 §) ja alaisen rikoksen ilmoittamatta jättäminen (13 §).

Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämiseen syyllistyy rikoslain 11 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan sotilaallinen tai muu esimies, joka jättää ryhtymättä tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin saattaakseen viranomaisien tutkittavaksi tosiasiallisesti hänen määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan alaisen tekemäksi epäillyn 1, 3, 4, 4 a, 4 b tai 5–7 §:ssä taikka kyseisessä pykälässä tarkoitetun rikoksen. Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan pykälän 2 momentin mukaan tuomita esimiestä, joka on osallinen alaisensa rikokseen taikka 12 §:ssä mainituin edellytyksin alaisen rikoksen tekijä tai siihen osallinen. Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämisestä tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Rikoslain 15 luvun 10 §:n 1 momentissa säädetään rangaistavaksi törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen. Momentin mukaan rangaistaan sitä, joka tietää jonkin säännöksessä nimenomaisesti mainitun vakavan rikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, anna siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Rangaistavaa on lukuisten rikoslain 11 luvussa rangaistavaksi säädettyjen rikosten ilmoittamatta jättäminen (joukkotuhonta, joukkotuhonnan valmistelu, rikos ihmisyyttä vastaan, törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikos, hyökkäysrikoksen valmistelu, sotarikos, törkeä sotarikos, kidutus, kemiallisen aseiden käytön kiellon rikkomisen, biologisen aseiden käytön kiellon rikkominen ja jalkaväkimiina-kiellon rikkominen). Ilmoittamisvelvollisuus voi olla edelleen olemassa, jos ilmiannon kautta voidaan estää rikollisen toiminnan jatkuminen, kuten esimerkiksi panttivangin ottamisessa (HE 6/1997 vp, s. 43/I). Kyseinen rikos on hallituksen esityksen kohdan mukaan hankkeilla niin kauan kuin vapaudenriisto jatkuu. Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisen rangaistavuuden edellytyksenä on se, että kyseinen rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu. Rangaistukseksi törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä tuomitaan sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan rikosoikeudellinen vastuu on säädettävä ainakin b alakohdan mukaiset edellytykset (i, ii ja iii alakohdat) täyttävälle henkilölle. Joistakin sanonnallisista eroista huolimatta voidaan katsoa, että rikoslain 11 luvun 12 § ja 13 §:n 1 momentti kattavat yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan i ja iii alakohdan mukaiset teot, kun pykälää ja momenttia täydennetään niin, että niissä olevien viittausten piiriin tulee myös tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista koskeva kyseisen luvun uusi 4 c §.

Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan iii alakohdan mukaista tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen estämistä tai torjumista ja rikoslain 11 luvun 12 §:n 1 kohdan mukaista rikoksen täyttämisen ehkäisemistä voidaan toteuttaa myös rikoslain 15 luvun 10 §:n 1 momentin mukaisella tiedon antamisella viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Nyt kysymyksessä oleva rikoksen estämistä tai torjumista koskeva esimiehen rangaistusvastuu seuraisi kuitenkin

nimenomaan häntä koskevan erityissäännökseksi katsottavan rikoslain 11 luvun 12 §:n nojalla. Koska viimeksi mainitun pykälän mukaan esimies tuomitaan rangaistukseen kuin tekijä tai osallinen, esimiehelle seuraava rangaistusvastuu on myös merkittävästi ankarampi kuin törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä seuraava rangaistus.

Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohta ei edellytä, että tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen lisätään muita kuin esimiehiä koskien törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämistä koskevaan rikoslain 15 luvun 10 §:n 1 momenttiin. Useat momentissa viitatu rikoslain 11 luvun rikokset ovat rangaistusasteikkojensa perusteella vakavampia rikoksia kuin tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen olisi, jos asteikon mukaan tultaisiin tuomitsemaan vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta, ja momentissa ei mainita myöskään törkeää vapaudenriistoa, joka rikoksena eniten muistuttaa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista.

Jos esimies syyllistyy pelkästään yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan iii alakohdan mukaiseen tekoon niin, että hän jättää saattamatta viranomaisten tutkittavaksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen, hän syyllistyy rikoslain 11 luvun 13 §:n 1 momentin mukaiseen alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämiseen.

Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan ii alakohta viittaa tekoihin, joissa esimies voidaan katsoa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tekijäksi tai tekijäkumppaniksi taikka muuten rikokseen osalliseksi, jolloin rikosoikeudellinen vastuu kohdassa kuvatussa menettelystä seuraisi rikoslain 11 luvun uuden 4 c §:n perusteella, osallisuutta koskien lisäksi rikoslain 5 luvun säännöksiä soveltaen. Samaan lopputulokseen päädytään sellaisessa tilanteessa, jossa kaikki b alakohdan mukaiset edellytykset täyttyvät.

Artiklan 2 kohdassa määrätään, että tahdonvastaisen katoamisen rikosta ei voi oikeuttaa vetoamalla siviili-, sotilas- tai muun viranomaisen käskyyn tai ohjeeseen. Kohtaan liittyy se, että eräissä rikoslain säännöksissä säädetään määräyksen ja esimiehen käskyn vaikutuksesta rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Rikoslain 11 luvun 14 §:ssä säädetään siitä, millä edellytyksillä hallitusvaltaa käyttävän viranomaisen tai muun julkista valtaa käyttävän tahon antamasta määräyksestä tai esimiehen käskystä sotarikoksen, törkeän sotarikoksen tai lievän sotarikoksen tehnyt taikka sellaista yrittänyt on rangaistusvastuusta vapaata.

Rikoslain 45 luvun 26 b §:ssä säädetään teoista, jotka sotilas on tehnyt esimiehensä käskystä. Tuolloin pykälän 1 momentin mukaan käskynalainen tuomitaan rangaistukseen vain, jos 1) hän on käsittänyt, että hän käskyn täyttämällä toimisi lakia taikka virka- tai palvelusvelvollisuutta vastaan; tai 2) hänen olisi pitänyt ymmärtää käskyn ja sen edellyttämän teon oikeudenvastaisuus, kun otetaan huomioon käsketyt teon lainvastaisuuden ilmeisyys. Jos teko on tapahtunut olosuhteissa, joissa käskynalaiselta ei voitu kohtuudella edellyttää käskyn täyttämättä jättämistä, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa (2 momentti). Rikoslain 45 luvun 26 b § koskee myös muita rikoksia kuin sotilasrikoksia (HE 44/2002 vp, s. 227/II). Kun kuitenkin otetaan huomioon pykälän 1 momentin 2 kohtien sisältö, on varsin selvää, että käskyn saaja tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tilanteissa sen tunnusmerkistötekijät huomioon otamalla käsittää toimivansa lainvastaisella tavalla tai ymmärtää käskyn ja sen edellyttämän teon oikeudenvastaisuuden.

Muissa kuin rikoslain 11 luvun 14 §:ssä tai 45 luvun 26 b §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa määräys ja käsky eivät muodosta oikeuttamisperustetta eikä määräyksen tai käskyn saanut voi lähtökohdaisesti vedota siihen.

7 artikla. Artiklassa määrätään seuraamuksista, rangaistustasoista sekä lieventävistä ja raskauttavista tekijöistä. Yleissopimuksen 7 artiklan 1 kohdan mukaan osapuolten on säädettävä tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen rangaistavaksi asianmukaisilla rangaistuksilla, joissa otetaan huomioon rikoksen äärimmäinen vakavuus. Kohta jättää säädettävän rangaistusasteikon siis pitkälti osapuolen harkintaan. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on kuitenkin toistuvasti painottanut äärimmäisen luonteen huomioon ottamista täytäntöönpanoraporttien käsitelyssä (esimerkiksi CED/C/LTU/CO/1, 16 kappale).

Rangaistusasteikkoja arvioitaessa ja uudesta rangaistusasteikosta säädettäessä huomioon on otettava kysymyksessä olevan rikoksen käytännössä ajateltavissa olevien ilmenemismuotojen osoittama teon paheksuttavuus, vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekotyyppin ilmentämä tekijän syyllisyys. Puhutaan rikoksen rangaistusarvosta. Rangaistusasteikon tulee olla riittävän laaja vakavuudeltaan eriasteisten tekojen kattamiseksi. Rangaistusjärjestelmän tulee kokonaisuudessaan täyttää suhteellisuuden vaatimukset (esimerkiksi PeVL 26/2014 vp, s. 2/II), mihin liittyen rangaistusasteikko tulee mahdollisuuksien mukaan suhteuttaa muiden vastaavien rikosten rangaistusasteikkoihin.

Myös rangaistusasteikkojen osalta lähin vertailukohta on löydettävissä vapaudenriistorikoksista. Rikoslain 25 luvun 1 §:n mukaisesta vapaudenriistosta tuomitaan sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen ja 2 §:n mukaisesta törkeästä vapaudenriistosta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Näistä rikoksista tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen rinnastuu vakavuudeltaan enemmänkin törkeään vapaudenriistoon, jonka tekotapoihin muun ohessa kuuluu vapaudenmenetyksen jatkuminen yli kolmen vuorokauden. Myös esimerkiksi rikoslain 40 luvun 8 §:ssä rangaistavaksi säädetystä törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Mainitun rangaistusasteikon rikokset ovat suomalaisessa rikos oikeusjärjestelmässä vakavaksi katsottavia rikoksia. Kyseinen rangaistusasteikko laajuudessaan mahdollistaa sen, että tekojen erilainen vakavuustaso voidaan ottaa asianmukaisesti huomioon, jolloin rangaistukseen vaikuttavia seikkoja voivat olla esimerkiksi vapaudenriiston kesto ja henkilön säilyttämisolosuhteet.

Rangaistusasteikon asianmukaisuutta arvioitaessa on otettava huomioon, että tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen käsittäisi vain vapaudenriiston ja sen kiistämisen tai salaamisen oikeussuojan toteutumisen estävin vaikutuksin. Vapaudenriiston aikana tehtävät sen kohteeseen kohdistuvat muut, esimerkiksi terveyteen kohdistuvat rikokset, tulevat rangaistaviksi eri rikoksina, jolloin kaikista rikoksista tuomitaan rikoslain 7 luvun 1 §:n mukainen yhteinen vankeusrangaistus.

Artiklan 2 kohdan a alakohdan mukaan osapuoli voi säätää lieventävistä asianhaaroista erityisesti sellaisten tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisessa osallisina olleiden henkilöiden eduksi, jotka auttavat tehokkaasti saamaan kadonneen henkilön takaisin elävänä tai mahdollistavat tahdonvastaisten katoamisten selvittämistä tai tahdonvastaiseen katoamiseen syyllistyneiden tunnistamista. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on suositellut näiden nimenomaista sisällyttämistä lakiin täytäntöönpanoraportteja käsiteltäessä (CED/C/LTU/CO/1, 16 kappale).

Niin lieventävien asianhaarojen kuin jäljempänä käsiteltävien raskauttavien asianhaarojen osalta on otettava huomioon, että rangaistuksen määräämistä koskevan rikoslain 6 luvun joustavan 4 §:n yleissäännöksen mukaan rangaistus on mitattava ja luvun 3 §:n 3 momentin mukaan myös rangaistuslaji on valittava niin, että mitattu rangaistus ja rangaistuslaji ovat oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Kansallisesti lieventämisperusteista säädetään rikoslain 6 luvun 6 §:ssä ja kohtuullistamisperusteista 7 §:ssä. Lieventämisperusteena on se, että tekijä pyrkii estämään tai poistamaan rikoksensa vaikutuksia taikka hän pyrkii edistämään rikoksensa selvittämistä. Lisäksi saman luvun 8 a §:ssä säädetään rangaistusasteikon lieventämisestä tunnustuksen perusteella.

Artiklan 2 kohdan b alakohdan mukaan osapuoli voi säätää raskauttavista asianhaaroista erityisesti tapauksissa, joissa kadonnut henkilö kuolee tai tahdonvastainen katoaminen aiheutetaan raskaana olevalle naiselle, alaikäiselle tai vammaiselle tai muuten erityisen haavoittuvalle henkilölle, sanotun kuitenkin vaikuttamatta muihin rikosoikeudellisiin menettelyihin. Koventamisperusteista säädetään kansallisesti rikoslain 6 luvun 5 §:ssä.

Koventamisperusteena ei nimenomaisesti ole sukupuoli tai rikoksen kohdistuminen lapseen. Sukupuolta on kuitenkin ehdotettu lisättäväksi koventamisperusteeksi alkuvuodesta 2021 (HE 7/2021 vp). Teon kohdistuminen erityisen haavoittuvaan henkilöön tai lapseen voidaan ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa ja määräämisessä rikoslain 6 luvun 4 §:n ja 3 §:n 3 momentin kautta niin, että tekijä asianomistajan mainitun aseman tai nuoren iän takia tuomitaan tavanomaista ankarampaan rangaistukseen.

Henkilön kuoleman aiheuttaminen ei sisältyisi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tunnusmerkistöön ja sellaisen seurauksen toteuttaminen tulisi erikseen rangaistavaksi rikoslain 21 luvun säännösten mukaan, jolloin rangaistus merkittävästi ankaroituu rikoslain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitetun yhteisen vankeusrangaistuksen määräämisen kautta.

8 artikla. Artiklassa määrätään tahdonvastaisen katoamisen vanhentumisesta. Artiklan 1 kohdan mukaan mahdollisen vanhentumissäännöksen on oltava pitkä ja oikeassa suhteessa rikoksen äärimmäiseen vakavuuteen. Vanhentumisen tulee alkaa siitä hetkestä, jolloin tahdonvastaisen katoamisen rikos päättyy, ottaen huomioon rikoksen jatkuvan luonteen.

Syyteoikeuden vanhentumisesta säädetään rikoslain 8 luvun 1 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeus, ei vanhennu. Muuten pykälän 2 momentin mukaan rikoksen syyteoikeuden vanhentuminen pääsääntöisesti perustuu rikoksen vakavuuteen, jota ilmentää siitä säädetty ankarin rangaistus. Syyteoikeus vanhentuu, jollei syytettä ole nostettu kymmenessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta. Tämä vanhentumisaika koskisi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista.

Rikoslain 8 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan, jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asiantilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä. Tällainen rikollinen teko olisi myös tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen. Teon päättymisajankohtaa ei ole yleissopimuksessa määritelty. Vaikka teko edellyttää seurauksena oikeussuojan vaille jäämistä, sekin käytännössä ajoittuu vapaudenriiston aikaan. Sen päätyttyä henkilö voi turvautua oikeussuojakeinoihin. Näin ollen rikoksen vanhentuminen alkaisi vapaudenriiston päättymisestä, joka samalla on tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen päättymisen.

Artiklan 2 kohdan mukaan tahdonvastaisen katoamisen uhreille on taattava oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon vanhentumisaajan rajoissa. Säädettyjen vanhentumisaikojen puitteissa virallisen syytteen nostaminen on mahdollista. Rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain (689/1997) 1 luvun 2 §:n mukaan syyttäjän tehtävänä on nostaa rikoksesta syyte ja ajaa sitä. Luvun 6 §:n mukaan syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos hän katsoo, että se on laissa säädetty rangaistavaksi, sen syyteoikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.

9 artikla. Artiklassa määrätään osapuolten lainkäyttövallasta tahdonvastaisen katoamisen rikoksessa. Artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan lainkäyttövalta on ulotettava tilanteeseen, jossa rikos on tehty kyseisen osapuolen lainkäyttövaltaan kuuluvalla alueella tai sen alaisuuteen rekisteröidyllä aluksella tai ilma-aluksella.

Rikoslain 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan Suomessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia. Rikoslain 1 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan suomalaisessa aluksessa tai ilma-aluksessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia, jos rikos on tehty 1) aluksen ollessa aavalla merellä tai millekään valtiolle kuulumattomalla alueella taikka ilma-aluksen ollessa tällaisella alueella tai sen yläpuolella taikka 2) aluksen ollessa vieraan valtion alueella taikka ilma-aluksen ollessa tällaisella alueella tai sen yläpuolella ja rikoksen on tehnyt aluksen päällikkö tai sen miehistön jäsen taikka sen matkustaja tai matkalla muutoin oleva henkilö. Pykälän 2 momentin mukaan Suomen lakia sovelletaan myös suomalaisen aluksen tai ilma-aluksen päällikön tai sen miehistön jäsenen Suomen ulkopuolella tekemään rikokseen, jos tekijä teollaan on rikkonut hänelle aluksen päällikkönä tai miehistön jäsenenä lain mukaan kuuluvaa erityistä velvollisuutta.

Kuten rikoslain 1 luvun 2 §:stä ilmenee, kaikki suomalaisissa aluksissa tehdyt rikokset eivät kuulu Suomen rikosoikeuden soveltamisalaan. Ulkopuolelle jäävät esimerkiksi rikokset, jotka toisen valtion alueella sijaitsevalla lentokentällä on lentokoneessa tehnyt lentokenttähenkilökuntaan kuuluva henkilö tai luotsi toisen valtion satamassa. Käytännössä pykälästä aiheutuvat Suomen rikosoikeuden soveltamisalan rajoitukset ovat erittäin vähämerkityksisiä. Näin on todettu useiden kansainvälisten velvoitteiden kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä. Tältä osin voi viitata esimerkiksi siihen, mitä on todettu merenkulun turvallisuuteen kohdistuvien laittomien tekojen ehkäisemistä koskevan yleissopimuksen pöytäkirjan (HE 100/2019 vp, s. 17) sekä kansainväliseen siviili-ilmailuun liittyvien laittomien tekojen ehkäisemisestä tehdyn yleissopimuksen (HE 232/2020 vp, s. 28 viittauksineen) yhteydessä. Vakiintuneen käytännön mukaisesti vastaavassa tilanteessa muutoksia ei siis ole pidetty välttämättöminä.

Artiklan 1 kohdan b alakohdassa veloitetaan osapuoli ulottamaan lainkäyttövaltansa rikokseen, jonka tekijä on sen kansalainen. Rikoslain 1 luvun 6 §:n mukaan Suomen kansalaisen Suomen ulkopuolella tekemään rikokseen sovelletaan Suomen lakia. Jos rikos on tehty millekään valtiolle kuulumattomalla alueella, rangaistavuuden edellytyksenä on, että teosta Suomen lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Rikoslain 1 luvun 11 § edellyttää Suomen kansalaisen ulkomailla tekemän rikoksen osalta, että teko on rangaistava myös tekovaltiossa, ellei kyse ole jostakin pykälän 2 tai 3 momentin mukaisesta teosta. Yleissopimuksessa ei ole vastaavaa kaksoisrangaistavuuden vaatimusta, mistä tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on huomauttanut täytäntöönpanoraporttien käsittelyn yhteydessä (CED/C/SVK/CO/1, 13 kappale). Näin ollen kansallista lainsäädäntöä tulisi tältä osin muuttaa.

Artiklan 1 kohdan c alakohdassa veloitetaan osapuoli ulottamaan lainkäyttövaltansa rikokseen, jossa kadonnut henkilö on kyseisen osapuolen kansalainen ja osapuoli pitää näitä toimia asianmukaisina.

Rikoslain 1 luvun 5 §:n mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, joka on kohdistunut Suomen kansalaiseen, suomalaiseen yhteisöön, säätiöön tai muuhun oikeushenkilöön taikka Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomaalaiseen, sovelletaan Suomen lakia, jos teosta Suomen lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Lisäksi edellytetään luvun 11 §:n 1 momentin mukaan kaksoisrangaistavuutta.

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta voisi seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Lisäksi asiassa on ilmeisesti kansallista liikkumavara kohdan sanamuodon mukaan (”ja osapuoli pitää näitä toimia asianmukaisina”). Yleissopimus jättää avoimeksi sen, mitä toimien

asianmukaisuudella tarkoitetaan. Yleissopimuksessa ei esimerkiksi tarkenneta, voiko asianmukaisuusvaatimus tarkoittaa kaksoisrangaistavuuden edellyttämistä, kuten Suomessa tehdään.

Yleissopimuksen 9 artiklan 2 kohdan mukaan osapuolten tulee myös toteuttaa tarvittavat toimenpiteet ulottaakseen lainkäyttövaltansa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen, kun rikoksesta epäilty on kyseisen osapuolen lainkäyttövaltansa kuuluvalla alueella, paitsi jos osapuoli luovuttaa hänet rikoksen johdosta tai muuten toiselle valtiolle kansainvälisten velvoitteidensa mukaisesti tai kansainväliselle rikostuomioistuimelle, jonka lainkäyttövallan se on tunnustanut.

Rikoslain 1 luvussa ei ole tämän tyyppistä yleistä Suomen rikosoikeuden soveltamisalaperustetta. Luvun 6 §:n 3 momentin 2 kohdan mukaan Suomen kansalaiseen kuitenkin rinnastetaan henkilö, joka tavataan Suomesta ja oikeudenkäynnin alkaessa on Islannin, Norjan, Ruotsin tai Tanskan kansalainen taikka tällöin pysyvästi asuu jossakin näistä maista. Tuossakaan kohdassa toimivaltaperustetta ei ole kuitenkaan kytketty rikoksen johdosta tapahtuvaan luovuttamiseen.

Yleissopimuksen 9 artiklan 2 kohta ilmentää ”luovuta tai tuomitse” -periaatetta (aut dedere aut judicare), jota varsinaisesti koskee yleissopimuksen 11 artikla. Kohdan ja mainitun artiklan kannalta merkityksellistä on ensinnäkin se, että yleissopimuksen velvoitteiden mukaisesti Suomen tuomiovalta kattaa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen ja että rikoksen kuullessa Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa esitutkintaviranomaisilla ja syyttäjillä on velvollisuus ryhtyä rikosprosessuaalisiin toimenpiteisiin rikoksen suhteen. Esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos hän katsoo, että 1) se on laissa säädetty rangaistavaksi, 2) sen syyteoikeus ei ole vanhentunut ja 3) on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Esitutkintalaissa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa säädetään mahdolliseksi tietyin edellytyksin esitutkinnan toimittamatta jättäminen tai lopettaminen sekä syyttämättä jättäminen, mutta ne eivät voi käytännössä tulla kysymykseen niin vakavan rikoksen kohdalla kuin tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen olisi.

Niissä tilanteissa, joissa Suomessa ei ryhdytä rikoksentekijän tuomitsemiseen täällä johtaviin toimenpiteisiin, Suomen lainsäädäntö mahdollistaa laajasti rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen. Suomen lainsäädännön mukaan useissa tapauksissa rikoksen johdosta tapahtuva luovuttaminen on mahdollista, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä riittää sellainenkin rikos, josta pyynnön esittäneen Pohjoismaan lainsäädännön mukaan voidaan tuomita vapausrangaistus. Sellainen on rikos, jonka rangaistusasteikosta ilmenee mahdollisuus tuomita vankeusrangaistus (HE 51/2007 vp, s. 17/I).

Tarkemmin luovuttamisen edellytyksistä ja ehdoista säädetään rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain (456/1970) 2–12 §:ssä, rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 2–10 §:ssä ja rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain (1383/2007) 2–7 §:ssä. Näiden lakien taustalla olevien kansainvälisten velvoitteiden lisäksi Suomella on kahdenkeskisiä sopimuksia rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta esimerkiksi Yhdysvaltojen, Kanadan ja Australian kanssa.

Luovuttamiseen ei kuitenkaan aina voida suostua. Rikoslain 1 luvun 8 §:n mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, josta Suomen lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus, sovelletaan Suomen lakia, jos valtio, jonka alueella rikos on tehty, on

pyytänyt rikoksen syytteeseenpanoa suomalaisessa tuomioistuimessa tai rikoksen johdosta esittänyt pyynnön rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta, mutta pyyntöön ei ole suostuttu. Ehdotuksen mukaan tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta voisi seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus.

Kyseinen pykälä kuitenkin edellyttää, että valtio, jonka alueella rikos on tehty, on pyytänyt rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista tai rikoksen syytteeseenpanoa suomalaisessa tuomioistuimessa. Yleissopimuksessa tarkoitettu tahdonvastainen katoaminen on jo määritelmänsäkin mukaan rikos, johon valtion viranomaiset syyllistyvät tai joka tehdään viranomaisten tuella. Niinpä käytännössä voi syntyä tilanne, jossa rikoksen tehneen henkilön tiedetään oleskelevan Suomessa, mutta valtio, jossa rikos on tehty, ei pyydä rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista tai rikosentekijän syytteeseenpanoa Suomessa, koska valtion viranomaiset ovat itse syyllistyneet rikokseen tai rikos on tehty heidän tuellaan.

Huolimatta yhteydestä ”luovuta tai tuomitse” -periaatteeseen ja 11 artiklaan saattaisi olla katsottavissa, että yleissopimuksen 9 artiklan 2 kohdassa on kysymys epäillyn läsnäoloon sopimusalueen alueella liittyvästä itsenäisestä rikosoikeudellisesta toimivaltaperusteesta. Kohdan sanamuoto (”establish its competence to exercise jurisdiction”) ja sijoittaminen 11 artiklasta erilliseen kohtaan jossakin määrin tukevat sellaista tulkintaa. Toisaalta kohta mahdollistaa myös sellaisen tulkinnan, että läsnäolosta aiheutuva toimivaltaperuste on kytkettävissä tilanteisiin, joissa osapuolella on muuten toimivalta käsitellä kyseinen rikos edeltävien kohtien perusteella ja joissa epäilty on lisäksi sen alueella, ja että kohta vain ilmaisee ja vahvistaa 11 artiklassa ilmaistua ”luovuta tai tuomitse” -periaatetta. Erillistä laissa säädettyä toimivaltaperustetta ei siis tällaisella tulkinnalla tarvittaisi. Jälkimmäisellä tavalla vastaavanlainen kohta on tulkittu useita sopimusmääräyksiä täytäntöön pantaessa. Tältä osin voi viitata esimerkiksi kansainväliseen siviili-ilmailuun liittyvien laittomien tekojen ehkäisemisestä tehdyn yleissopimuksen (SopS 48 ja 49/2021) 10 artiklan 3 kohtaan.

Yleissopimuksen 9 artiklan 2 kohdan tulkinnasta riippumatta ”luovuta tai tuomitse” -periaatteesta säädetään yleissopimuksen 11 artiklassa. Rikoslain 1 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, jonka rankaiseminen tekopaikan laista riippumatta perustuu Suomea velvoittavaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea kansainvälisesti velvoittavaan säädökseen tai määräykseen, sovelletaan Suomen lakia. Kansainvälisissä sopimuksissa ei kuitenkaan aina ilmaista yksiselitteisesti, onko sopimuksen alaan kuuluiin rikoksiin tarkoitus soveltaa universaaliperiaatetta. Myöskään nyt ratifioitavassa yleissopimuksessa ei siitä nimenomaisesti määrätä. ”Luovuta tai tuomitse” -periaatteen on kuitenkin katsottu muodostavan tällaisen rikoslain 1 luvun 7 §:n 1 momenttiin liittyvän velvoitteen. Periaatetta ei pystyttäisi noudattamaan edellä kuvatun mukaisesti esimerkiksi silloin, jos rikoksesta epäilty on Suomen kansalainen, jota ei voida tuomita puuttuvan kaksoisrangaistavuuden takia, kun teko on tehty toisessa valtiossa, tai jos rikoslain 1 luvun 8 §:n mukaisessa tilanteessa luovuttamista pyytää valtio, jonka alueella rikos ei ole tehty. Jotta Suomi voisi tämälantapaisissa tilanteissa täyttää sopimusvelvoitteensa, on universaaliperiaatteen katsottu soveltuvan (HE 1/1996, s. 22 ja 23).

Yhteenvetona voidaan todeta, että rikoslain 1 luvun 2, 5 ja 6 § eivät täysin vastaa artiklan 1 ja 2 kohtaa. Kuitenkin eroavaisuutta luvun 2 §:ään on aiemmin pidetty sellaisena, ettei se edellytä muutoksia kansalliseen lainsäädäntöön. Lisäksi yleissopimusta lienee mahdollista tulkita niin, että luvun 5 §:n soveltamisen lähtökohtaisena edellytyksenä oleva kaksoisrangaistavuus ei muodostu ongelmaksi. Yleissopimuksen täytäntöön panemiseksi tulisi kuitenkin tehdä poikkeus kaksoisrangaistavuuden vaatimukseen luvun 6 §:n osalta, kun kyse on tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta. Lisäksi luvun 8 §:n tuleminen sovellettavaksi on käytännössä epävarmaa, kun otetaan huomioon tahdonvastaisen katoamisen rikoksen erityispiirteet. Nämä eroavaisuudet

ovat ongelmallisia, kun otetaan huomioon rikoslain 1 luvun 7 §:n 1 momentin kannalta merkityksellinen yleissopimuksen sisältämä ”luovuta tai tuomitse” -periaate sekä yleissopimuksen tavoite estää tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rankaisemattomuutta ihmisoikeusloukkauksena. Yleissopimuksessa tarkoitettua tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta ehdotetaan tästä syystä tehtäväksi kansainvälinen rikos. Samalla tulevat merkityksettömiksi eroavaisuudet ja epäselvyydet suhteessa edellä käsiteltyihin rikoslain 1 luvun säännöksiin ja poistuu tarve tehdä muutoksia niihin säännöksiin.

Kansainväliseksi rikokseksi säätäminen tehtäisiin muuttamalla rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annettua valtioneuvoston asetusta (627/1996), johon viitataan mainitun pykälän 1 momentin toisessa virkkeessä. Asetusehdotus on hallituksen esityksen liitteenä.

Artiklan 3 kohdassa määrätään, että yleissopimus ei sulje pois muuta rikosoikeudellista toimivaltaa, jota käytetään kansallisen oikeuden mukaisesti. Osapuolilla on siten edelleen mahdollisuus käyttää tällaista toimivaltaa oman kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti.

10 artikla. Artiklan 1 kohdan mukaan osapuolella on velvollisuus pidättää sen alueella oleva tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta epäilty henkilö tai muilla keinoin varmistaa hänen läsnäolonsa rikos- tai luovuttamisoikeudenkäynnissä, mikäli olosuhteet sitä edellyttävät. Pidättämisen ja muiden oikeudellisten toimenpiteiden on oltava osapuolen lainsäädännön mukaisia ja niitä saa jatkaa vain niin kauan kuin on tarpeen henkilön läsnäolon oikeudenkäynnissävarmistamiseksi. Artikla soveltuu sekä niihin tilanteisiin, joissa osapuoli itse käyttää 9 artiklassa mainituin edellytyksin lainkäyttövaltaa kyseiseen rikokseen, että niihin tapauksiin, joissa rikoksesta epäiltyä henkilöä pyydetään luovutettavaksi toiseen osapuoleen.

Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolen tulee suorittaa välittömästi alustava tutkinta tai rikostutkinta selvittääkseen tapauksen tosiseikat. Osapuolen tulee ilmoittaa 9 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuille osapuolille toimista, jotka se on toteuttanut tämän artiklan määräysten mukaisesti, sitä edellyttäneistä tosiseikoista, alustavan tutkinnan tai rikostutkinnan tuloksista ja siitä, aikooko se käyttää lainkäyttövaltaansa.

Esitutkintalain 1 luvun 1 §:n mukaan esitutkinta toimitetaan esitutkintalain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisten tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään. Pakkokeinojen käyttämisestä säädetään pakkokeinolaissa (806/2011). Esitutkintalain 6 luvussa säädetään läsnäolosta esitutkinnassa.

Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta mahdollistaa väliaikaisen säilöönoton luovuttamisen turvaamiseksi ja tutkinnan edistämiseksi (19 ja 31 §). Säilöön ottamista koskevat asiat on saatettava viipymättä käräjäoikeuden käsiteltäviksi siinä järjestyksessä kuin vangitsemisvaatimuksen käsittelystä säädetään (20 §).

Artiklan 3 kohdassa määrätään säilössä pidetyn henkilön oikeudesta ilmoittaa pidätetyksi joutumisestaan kansalaisuusvaltionsa edustajalle.

Esitutkintalain 4 luvussa säädetään esitutkintaperiaatteista ja esitutkintaan osallistuvien oikeuksista. Esitutkintalain 4 luvun 17 §:n 3 momentissa säädetään siitä, että ulkomaalaiselle vapautensa menettäneelle on ilmoitettava oikeudesta siihen, että vapaudenmenetyksestä ilmoitetaan hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen tai konsuliedustustoon. Yhteydenpitoa konsuliviranomaisiin koskevat säännökset ovat kuitenkin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006, 2 luvun 3 §:ssä ja 7 luvun 6 §:ssä) ja tutkintavankeuslaissa (768/2005, 2 luvun 3 §:ssä ja 9 luvun 12 §:ssä). Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 momentin

mukaan yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 9 luvun 12 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä.

11 artikla. Artiklan 1 kohdassa määrätään velvollisuudesta noudattaa ”luovuta tai tuomitse” -periaatetta. Periaatetta ja luovutuslainsäädäntöä on käsitelty edellä 9 artiklan 2 kohdan yhteydessä.

Artiklan 2 kohdan mukaan viranomaiset tekevät päätöksensä samalla tavoin kuin osapuolen lainsäädännön mukaan tehdään tavallisen vakavan rikoksen osalta. Artiklassa määrätään myös siitä, että ulkomailla tehdyn rikoksen näyttövaatimukset eivät saa olla lievempiä kuin osapuolen omalla alueella tehdyn rikoksen tai osapuolen oman kansalaisen tekemän tai sen omaan kansalaiseen kohdistuneen rikoksen näyttövaatimukset. Suomen rikoslaki ja rikosprosessilainsäädäntö eivät tee vastaavia erotteluja.

Artiklan 3 kohta velvoittaa takaamaan rikoksesta epäillylle oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toimivaltaisessa, riippumattomassa, puolueettomassa ja laillisesti perustetussa tuomioistuimessa. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on taattu perustuslain 21 §:ssä. Lisäksi Suomi on sitoutunut kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kautta takaamaan jokaiselle oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Näistä merkittävimmät ovat EIS 6 artikla, jonka takaaman oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö täsmentyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, sekä KP-sopimuksen 14 artikla, jonka sisältöä tarkentaa YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytäntö. Kansallisesti rikosprosessia koskevat säännökset ovat rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetussa laissa. Jollei kyseisessä laissa toisin säädetä, rikosasioiden käsittelyssä noudatetaan lisäksi oikeudenkäymiskaaren säännöksiä (lain 12 luvun 1 §)

Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on toistuvasti suosittanut, kun se on käsitellyt täytäntöönpanoraportteja, että sotilastuomioistuimen ei tule käsitellä tahdonvastaisia katoamisia koskevia rikoksia (ks. esim. CED/C/CHE/CO/1, 15 kappale). Suomessa sotilasoikeudenkäyntiasiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa rikosasioista säädettyssä järjestyksessä noudattaen lisäksi, mitä laissa sotilasoikeudenkäynnistä (326/1983) säädetään. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen ei olisi lain 2 §:ssä tarkoitettu sotilasoikeudenkäyntiasia.

12 artikla. Artiklan 1 kohdan mukaan osapuolten on varmistettava, että henkilöllä, joka väittää jonkun saatetun katoamaan tahdonvastaisesti, on oikeus ilmoittaa tapauksen tosiseikat toimivaltaisille viranomaisille, jotka tutkivat väitteen viipymättä ja puolueettomasti sekä tarpeen mukaan suorittavat viivytyksettä perusteellisen ja puolueettoman tutkimuksen. Tarvittaessa toteutetaan asianmukaiset toimet, joilla varmistetaan, että ilmoittajaa, todistajia, kadonneen henkilön omaisia ja heidän asiamiestään sekä tutkintaan osallistuvia henkilöitä suojellaan kaikelta huonolta kohtelulta tai uhkailulta, jota heihin saatetaan kohdistaa tehdyn ilmoituksen tai esitetyn näytön vuoksi. Artiklan 2 kohdan mukaan viranomaisten on käynnistettävä tutkinta, vaikkei virallista ilmoitusta olisikaan tehty, jos tahdonvastaisen katoamisen rikosta on perusteltua syytä epäillä.

Suomessa rikosilmoituksen saa tehdä kuka tahansa, eikä hänellä tarvitse olla mitään henkilökohtaista intressiä asiassa. Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaan kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Myös muulla tavoin esitutkintaviranomaisen tietoon tullut epäilty rikos on kirjattava, ellei ole rikoksen vähäisyyden johdosta syytä toimenpiteestä luopumiseen. Lain 3 luvun 3 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutkinnassa noudatetaan esitutkintalain säännöksiä.

Rikoslain 15 luvun 9 §:ssä säädetään rangaistavaksi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Säännös antaa suojaa todistajille, asiantuntijoille, kuultaville ja asianosaisille kaikissa rikosprosessin vaiheissa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 §:ssä säädetään siitä, milloin todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa taikka asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta. Anonyymista todistajasta säädetään lain 17 luvun 33 §:ssä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä säädetään siitä, milloin todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Todistajansuojelusta säädetään laissa todistajansuojeluohjelmasta (88/2015). Suojeltavalle henkilölle laaditaan lain 4 §:n mukainen henkilökohtainen suojelu-suunnitelma. Käytännössä tämä voi tarkoittaa suojeltavan sijoittamista uudelle paikkakunnalle, turvalaitteiden sijoittamista kotiin, suojeltavan asunnon ja lähiympäristön valvontaa ja tarvittaessa jopa peitehenkilöllisyyden luomista. Tyypillisesti todistajansuojeluohjelman tarve liittyy järjestäytyneeseen rikollisuuteen, mutta lakia ei ole rajattu vain näihin.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun mukaan oikeusasiamies tarkastaa sellaisia paikkoja, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä joko viranomaisen antaman määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella. Tämä on osa oikeusasiamiehen kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa tarkoitettua kansallisen valvontaelimen tehtävää. Oikeusasiamiehellä on laaja tiedonsaantioikeus tehtävän hoitamista varten ja hän voi antaa valvottavilleen suosituksia. Luvun 11 h §:ssä on erikseen säädetty kiellosta määrätä seuraamuksia oikeusasiamiehelle tietoja antaneelle.

Artiklan 3 kohdassa määrätään, että asiaa tutkivilla viranomaisilla on oltava riittävät valtuudet ja voimavarat asian tehokkaaseen tutkimiseen. Tällaisia oikeuksia ovat muun muassa pääsy asian kannalta olennaiseen tietoon ja asiakirjoihin, sekä pääsy sellaiseen paikkaan, jossa kadonneen henkilön voidaan olettaa olevan vapautensa menettäneenä. Mikäli tällaiseen pääsyyn tarvitaan oikeusviranomaisen etukäteislupa, se on annettava viipymättä.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; jäljempänä julkisuuslaki) 1 §:ssä ilmaistun pääsäännön mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, ellei lailla toisin säädetä. Julkisuuslain 26 §:n 3 momentin mukaan viranomainen voi antaa salassa pidettävästä asiakirjasta tiedon antamansa virka-aputehtävän suorittamiseksi sekä toimeksiannostaan tai muuten lukuunsa suoritettavaa tehtävää varten, jos se on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Julkisuuslain 29 § sisältää säännökset salassa pidettävien tietojen antamisesta toiselle viranomaiselle ja 30 § salassa pidettävien tietojen antamisesta ulkomaan viranomaiselle ja kansainväliselle toimielimelle.

Rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamisesta viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä säädetään poliisilain (872/2011) 4 luvun 2 ja 3 §:ssä. Poliisilla päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa nimenomaisesti kielletty tai rajoitettu. Oikeusasiamiehen roolia on käsitelty yllä 1 ja 2 kohdan yhteydessä.

Poliisimiehen oikeudesta päästä sisään kotirauhan tai julkisrauhan suojaamaan tilaan etsintä- sekä vaara- ja vahinkotilanteissa säädetään poliisilain 2 luvun 6 §:ssä. Tarvittaessa kohteeseen voidaan mennä voimakeinoja käyttäen luvun 7 §:n mukaisella tavalla. Paikkaan kohdistuvista

etsinnöistä, joita ovat yleinen tai erityinen kotietsintä sekä paikanetsintä, säädetään pakkokeinolain 8 luvussa.

Yleissopimus edellyttää viranomaisille annettavan tarvittavat valtuudet tahdonvastaisen katoamisen rikoksen tehokkaaseen tutkintaan. Kohdan ei siten voida katsoa edellyttävän tietyn pakkokeinon käytön mahdollistamista. Pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun säännösten muuttamista harkittaessa on otettava huomioon suhteellisuusperiaate. Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Poliisilain 1 luvun 3 §:n mukaan poliisin toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisuuteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin.

Eduskunnan lakivaliokunnan mukaan rikoksen rangaistusasteikkoa ei säädetä jonkin pakkokeinon käytön mahdollistamiseksi sen selvittämisessä (LaVM 3/1998 vp, s. 25/I). Säädetty rangaistusasteikko vaikuttaa kuitenkin siihen, mitä pakkokeinolain 10 luvun salaisia pakkokeinoja voidaan käyttää rikoksen selvittämisessä ja mitä niitä vastaavia poliisilain mukaisia salaisia tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää rikoksen estämisessä. Pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun säännökset rakentuvat niin, että keinojen käyttämisen perusteena on ensinnäkin se, että selvittävänä, estettävänä tai paljastettavana on tietty rikos (niin sanottu perusterikos). Rikoksen estämisen ja selvittämisen osalta keinojen käyttömahdollisuuksien piiriin kuuluva rikos määräytyy enimmäisrangaistuksensa perusteella tai sillä perusteella, että rikos erikseen nimikkeeltään mainitaan keinokohtaisessa säännöksessä. Lisäksi on säädetty erityisedellytyksiä keinojen käytölle (esimerkiksi erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämislle). Poliisilain 5 luvun 3 §:n mukaan salaisia tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää vain tiettyjen nimettyjen rikosten paljastamiseen. Muuten siinä luvussa säännellyt tiedonhankintakeinoja käytetään rikosten estämiseen.

Asteikon perusteella käytettäviksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen selvittämisessä ja estämisessä tulisivat televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta, tekninen laite-tarkkailu, peitetoiminta tietoverkossa, valeosto ja valvottu läpilasku. Ilman uuden rikosnimikkeen nimenomaista lisäämistä pakkokeino- ja tiedonhankintasäännöksiin telekuuntelua, asuntokuuntelua ja tietoverkon ulkopuolella toimitettavaa peitetoimintaa ei voitaisi käyttää tahdonvastaisen katoamisen aiheuttamisen selvittämisessä eikä telekuuntelua ja peitetoimintaa sen estämisessä. Myös poliisilain 5 luvun salaisten tiedonhankintakeinojen käyttäminen kyseisen rikoksen paljastamisessa edellyttäisi sen lisäämistä kyseiseen luvun säännökseen.

Salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käytöllä puututaan perustuslaissa säädettyihin perusoikeuksiin, joista tässä yhteydessä keskeisin on mainitun lain 10 §:ssä turvattu yksityiselämän suoja. Huomioon on otettava perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset (PeVM 25/1994 vp, s. 5; pakkokeinoja koskevasta perustuslakivaliokunnan käytännöstä PeVL 32/2013 vp, PeVL 67/2010 vp, PeVL 66/2010 vp, PeVL 5/1999 vp), jotka muun ohessa edellyttävät, että rajoitukset ovat tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltäviä, rajoitusperusteet ovat hyväksyttäviä ja rajoittaminen on painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimaa, tavalisella lailla ei säädetä perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta ja rajoitus on suhteellisuusvaatimuksen mukainen.

Rangaistusmaksimin näkökulmasta ehdotetun uuden rikosnimikkeen lisääminen pakkokeinolain 10 lukuun telekuuntelua, asuntokuuntelua ja tietoverkon ulkopuolella toimitettavaa peite-toimintaa koskeviin säännöksiin vaikuttaisi mahdolliselta. Lisäksi telekuuntelu ja tietoverkon ulkopuolella toimitettava peitetoiminta, toisin kuin asuntokuuntelu, ovat mahdollisia törkeää vapaudenriistoa epäiltäessä.

Asiaa harkittaessa on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota myös siihen, mikä olisi tarkastelun kohteena olevan pakkokeinon tarve ja merkitys juuri kyseisen rikoksen selvittämisessä. Ehdotettu tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen on tekijäpiiriltään ja tekotavaltaan toisenlainen rikos kuin törkeä vapaudenriisto, joka voi tyypillisemmin liittyä esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan. Telekuuntelua voidaan pitää tehokkaana erityisesti sellaisen rikollisuuden selvittämisessä, jossa rikokseen ja sen jälkeiseen toimintaan voidaan ajatella tyypillisesti liittyvän useamman henkilön yhteydenpitoa. Vastaavasti peitetoiminta on soveltuva toimenpide silloin, kun tehty rikos on tiedossa, mutta epäselvyyttä on tekijöistä (HE 222/2010 vp, s. 338). Asuntokuuntelu on olennainen silloin, kun kuuntelu kohdistuu vakituiseen asumiseen käytettäviin tiloihin.

Sen sijaan ehdotetun tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tekijä on valtion edustaja tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella toimiva. Tältä osin huomionarvoista on, että mikään edellä mainituista kolmesta salaisesta pakkokeinosta ei ole mahdollinen epäiltäessä törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä. Edelleen voidaan ottaa huomioon se, etteivät ehdotetun uuden nimikkeen tunnusmerkistöön sisälly esimerkiksi uhrin terveyteen kohdistuvat teot. Jos tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen lisäksi epäillä tällaisia rikoksia, on käytössä näiden muiden rikosten selvittämiseen liittyvät salaiset pakkokeinot. Kun punnitaan yhtäältä kyseisten salaisten pakkokeinojen tehokkuuteen kohdistuvia epävarmuuksia ja toisaalta perusoikeussuojaan puuttumisen astetta, ei siksi esitetä muutoksia pakkokeinosaäntelyyn.

Artiklan 4 kohdassa määrätään sellaisten tekojen rankaisemisesta, jotka estävät tutkinnan suorittamista. Osapuolten on varmistettava erityisesti, että henkilöt, joiden epäillä syyllistyneen tahdonvastaiseen katoamisrikokseen, eivät pysty vaikuttamaan tutkinnan kulkuun painostamalla eivätkä uhkaus- tai kostotoimilla, jotka kohdistuvat ilmoittajaan, todistajiin, kadonneen henkilön omaisiin tai heidän asiamieheensä tai tutkintaan osallistuviin henkilöihin. Kun kohtaa verrataan 4 artiklan ja 25 artiklan 1 kohdan sanamuotoihin, tämä kohta ei näyttäisi nimenomaisesti edellyttävän tekojen rangaistavaksi säätämistä. Kyseeseen voisi siis ehkä tulla jokin muu kuin rikosoikeudellinen seuraamus, esimerkiksi hallinnollinen seuraamus. Kysymys on kuitenkin sen tyyppisistä teoista, jotka Suomessa tyypillisesti kuuluvat rikosoikeudellisen vastuun piiriin.

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan säädetään rikoslain 15 luvussa. Mainitussa luvussa säädetään rangaistaviksi perätön lausuma viranomaismenettelyssä ja yllytys siihen (2 ja 3 §), todistusaineiston vääristeleminen ja sen törkeä tekomuoto (7 ja 8 §), oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (9 §) ja rikoksentekijän suojeleminen (11 §). Nämä ovat erityisesti kohdassa tarkoitettuja tutkinnan suorittamista haittaavia tekoja. Jos haittaa toteuttava henkilö on esimerkiksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tutkintaan liittyvä virkamies, sovellettaviksi voivat lisäksi tulla rikoslain 40 luvun virkarikoksia koskevat säännökset. Niistä kohtaan liittyvät lähinnä virka-aseman väärinkäyttämistä, virka-aseman törkeää väärinkäyttämistä ja virkavelvollisuuden rikkomista koskevat 7, 8 ja 9 §. Lisäksi valtion virkamieslain (750/1994) 9 luvussa säädetään virantoimituksesta pidättämisestä. Lain 40 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan virkamies voidaan pidättää virantoimituksesta rikossyytteen ja sen edellyttämien tutkimusten ajaksi, jos näillä voi olla vaikutusta virkamiehen edellytyksiin hoitaa tehtävänsä.

13 artikla. Artiklan 1 kohdan mukaan tahdonvastaista katoamista ei tule pitää poliittisena rikoksena, poliittiseen rikokseen liittyvänä rikoksena eikä poliittisten vaikuttimien takia tehtynä rikoksena. Siten tahdonvastaisen katoamisrikoksen perusteella esitettyä luovuttamispyyntöä ei saa evätä pelkästään näillä perusteilla.

Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 6 §:ään sisältyy kielto luovuttaa poliittisesta rikoksesta. Siitä, millä edellytyksillä rikosta on pidettävä poliittisena rikoksena, ei ole muodostunut yhtenäistä kansainvälistä soveltamiskäytäntöä. Rikoksen poliittinen luonne onkin jätetty viime kädessä luovuttajavaltion arvioitavaksi. (KKO 2010:94.) Suomi on osapuolena kansainvälisissä sopimuksissa, jotka määrittävät, onko tiettyä rikosta pidettävä poliittisena rikoksena. Sovellettaessa 6 §:ää nämä sopimukset ohjaavat suhteessa sopimusvaltioihin sitä harkintaa, onko luovuttamispyynnön perusteena olevaa tekoa pidettävä poliittisena. Myös artiklan 1 kohta ohjaisi tätä harkintaa suhteessa sopimusvaltioihin.

Artiklan 2 ja 3 kohdan mukaan tahdonvastainen katoaminen on myös katsottava luovuttamiskelpoiseksi rikokseksi osapuolten välillä tehdyissä ja myöhemmin tehtävissä luovuttamissopimuksissa.

Suomen lainsäädäntö mahdollistaa laajasti rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen, mitä on käsitelty edellä 9 artiklan 2 kohdan yhteydessä. Lähtökohtaisesti luovuttaminen tulee kysymykseen, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta (laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta 4 §:n 1 momentti). Kun ehdotettu enimmäisrangaistus tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta olisi neljä vuotta, lain vaatimus täyttyy.

Artiklan 4 kohdan mukaan sopimuksen olemassaoloa edellyttävien osapuolten välisissä suhteissa yleissopimusta tulee pitää luovuttamiseen tarvittavana oikeudellisena perusteena. Artiklan 5 kohdan mukaan, jos osapuoli ei edellytä sopimusta luovuttamisen perusteena, sen tulee tunnustaa tahdonvastainen katoamisrikos luovuttamisen perusteeksi. Edellä kuvatulla tavalla Suomessa on rikoksen johdosta tapahtuvaa luovutusta koskeva lainsäädäntö.

Artiklan 6 kohdassa edellytetään vielä, että luovuttaminen on tehtävä luovuttamispyynnön vastaanottaneen osapuolen lainsäädännön tai sovellettavien luovuttamissopimusten mukaisesti. Erityisesti viitataan luovuttamiskelpoista rikosta koskeviin vähimmäisrangaistusvaatimuksiin ja perusteisiin, joilla luovuttamispyynnön vastaanottanut osapuoli voi kieltäytyä luovuttamisesta tai asettaa luovuttamiselle tiettyjä ehtoja.

Suomen lainsäädäntö sisältää kieltäytymisperusteita. Perustuslain 9 §:n 3 momentin mukaan Suomen kansalaista ei saa vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan. Lailla voidaan kuitenkin säätää, että Suomen kansalainen voidaan rikoksen johdosta tai oikeudenkäyntiä varten taikka lapsen huoltoa tai hoitoa koskevan päätöksen täytäntöön panemiseksi luovuttaa tai siirtää maahan, jossa hänen ihmisoikeutensa ja oikeusturvansa on taattu. Suomi voi luovuttaa omia kansalaisiaan lähinnä Euroopan unionin maihin (HE 102/2003 vp, s. 4). Muita kieltäytymisperusteita ovat henkilöön liittyvät syyt ja niistä säädetään luovuttamista koskevilla laeilla (esimerkiksi rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 8 §). Ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin luovuttaminen on kielletty perustuslain 9 §:n 4 momentissa.

Artiklan 7 kohdan mukaan minkään yleissopimuksen määräyksen ei tulkita velvoittavan henkilön luovuttamiseen rikoksen johdosta, jos luovuttamispyynnön vastaanottaneella osapuolella on perusteltua syytä olettaa, että pyyntö on esitetty henkilön asettamiseksi syytteeseen tai rankaisemiseksi hänen sukupuolensa, rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, etnisen alkuperänsä, po-

liittisen mielipiteensä tai tiettyyn yhteiskuntaryhmään kuulumisensa perusteella tai että pyynnön noudattaminen toteuttaisi hänelle haittaa jostakin tällaisesta syystä. Vastaavan kaltainen kiello on rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 7 §:ssä.

14 artikla. Artiklassa määrätään osapuolten keskinäisestä oikeusavusta tahdonvastaisen katoamisen rikosta koskevassa rikosoikeudenkäynnissä. Artiklan 1 kohdan mukaan osapuolet antavat toisilleen tahdonvastaisen katoamisen rikosta koskevan rikosoikeudenkäynnin yhteydessä mahdollisimman paljon keskinäistä oikeusapua, muun muassa luovuttamalla kaiken hallussaan olevan oikeudenkäyntiä varten tarvittavan todistusaineiston. Artiklan 2 kohdan mukaan oikeusavun tulee olla pyynnön vastaanottaneen valtion lainsäädännön ja valtioiden välillä voimassa-olevien sopimusten mukaista.

Yleiset säännökset kansainvälisestä oikeusavusta sisältyvät kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annettuun lakiin (4/1994). Laki mahdollistaa rikosasian käsittelyyn liittyvän oikeusavun antamisen vieraalle valtiolle ilman, että välttämättä edellytetäisiin vastavuoroisuutta. Lain 1 §:n mukaan kansainväliseen oikeusapuun kuuluu muun ohessa rikosasian käsittelyyn liittyvien asiakirjojen tiedoksianto, todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen, pakkokeinojen käyttäminen todisteiden hankkimiseksi tai menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi, syytetoimenpiteisiin ryhtyminen ja rikosrekisteritietojen luovuttaminen. Oikeusavusta Euroopan unionin maiden välillä säädetään rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetussa laissa (430/2017). Oikeusapumääräyksiä sisältyy myös eräisiin kansainvälisiin sopimuksiin, ja Suomella on lisäksi kahdenvälisiä oikeusapusopimuksia eräiden valtioiden kanssa.

15 artikla. Artikla velvoittaa osapuolet toimimaan yhteistyössä keskenään ja antamaan toisilleen mahdollisimman paljon keskinäistä apua tahdonvastaisen katoamisen uhrien auttamiseksi ja kadonneiden henkilöiden etsimiseksi, paikantamiseksi ja vapauttamiseksi, ja jos henkilö on kuollut, hänen jäännöksensä kaivamiseksi esiin ja henkilöllisyytensä tunnistamiseksi sekä jäännöksensä palauttamiseksi. Artiklan määräysten toteuttamisessa voidaan viitata edellä 14 artiklan kohdalla esitettyyn. Uhrien oikeuksia käsitellään jäljempänä 24 artiklan yhteydessä.

16 artikla. Artiklan 1 kohdassa määrätään, että osapuolet eivät saa karkottaa, palauttaa eivätkä luovuttaa henkilöä rikoksen johdosta tai muutoin toiseen valtioon, jos on perusteltua syytä olettaa, että hän olisi vaarassa joutua tahdonvastaisen katoamisen kohteeksi. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on suosittanut tahdonvastaisen katoamisen olevan nimenomainen este palautukselle, kun se on käsitelty täytäntöönpanoraportteja (esimerkiksi CED/C/DEU/CO/1, 15 kappale). Artiklan 2 kohdassa määrätään tällaisen perustellun syyn selvittämisestä.

Vastaavanlainen karkotus- ja käännetyksiello sisältyy Suomen perustuslain 9 §:n 4 momenttiin, jonka mukaan ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Palautuskiello on myös palautettavissa useisiin Suomen kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, kuten EIS:n kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun kieltoon (ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu *Saadi v. Italia* [GC], nro 37201/06, ECHR 2008). Myös KP-sopimus (2 artikla ja sitä koskeva yleiskommentti nro 31 [80] sekä 7 artikla) sekä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (3 artikla) ovat tältä osin merkityksellisiä oikeuslähteitä.

Ulkomaalaislain 147 § kieltää käännettävästä, karkottamasta tai palauttamasta ketään alueelle, jolla hän voi joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen, vainon tai muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi, eikä alueelle, jolta hänet voitaisiin lähettää sellaiselle alueelle.

Ulkomaalaislain 146 §:ssä säädetään pääsyn epäämistä, käännättämistä ja maasta karkottamista sekä maahantulokiellon määräämistä ja pituutta harkittaessa huomioon otettavista seikoista. Hallintolain (434/2003) 31 §:ssä säädetään viranomaisen yleisestä selvittämisvelvollisuudesta.

Tahdonvastaisen katoamisen rikoksen uhriksi joutumisen voidaan katsoa olevan lainkohdassa tarkoitettua muuta ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua. Muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu ei ole palautusta arvioitaessa yksi kokonaisuus vaan yläkäsite: palautettava voi vedota useisiin itseensä perusteluihin, jotka on arvioitava erikseen. Yleissopimus ei myöskään vaikuta siihen, missä vaiheessa mahdollinen uusintahakemus on tehtävä. Esimerkiksi jos palautettava vetoaa tahdonvastaiseen katoamiseen vasta maasta poistamisen täytäntöönpanovaiheessa eikä väitetä ole aiemmin tutkittu, on asia saatettava Maahanmuuttoviraston ratkaistavaksi, kuten muutkin vastaavat hakemukset.

Artiklassa ei nimenomaisesti määrätä tuomitun siirtämisestä. Yleissopimuksen tavoite huomioon ottaen voisi olla perusteltua tulkita yleissopimukseen sisältyvän palautuskiellon kattavan myös tuomitun siirtämisen, jos häntä uhkaa tahdonvastaisen katoamisen uhriksi joutuminen. Käytännössä yleissopimuksen tulkinnanvaraisuuden merkitystä vähentää se, että tällaisessa tilanteessa tuomitun siirtäminen olisi todennäköisesti muutenkin Suomen edellä kuvattujen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden vastaista.

17 artikla. Artiklan 1 kohdan mukaan ketään ei saa pitää salaisesti vangittuna. Salaisesti vangittuna pitämistä ei ole yleissopimuksessa määritelty, mutta käsitettä olisi perusteltua lukea muita artiklan kohtia vasten: vapaudenmenetykselle on oltava lainmukaiset edellytykset ja vapaudenmenetys on toteutettava siten, että se on jälkikäteen todennettavissa. Komitea on ratkaisukäytännössään tuonut esille, että osapuolten on tehtävä toimenpiteitä muun muassa sen varmistamiseksi, ettei vapaudenmenetys missään vaiheessa muutu pitämiseksi salaisesti vangittuna taikka tahdonvastaiseksi katoamiseksi (*Yrusta ja Yrusta v. Argentiina*, valitus nro 1/2013 (CED/C/10/D/1/2013) 10.5 kappale). Kyse olisi siten viranomaisesta johtuvista syistä sille, ettei tietoa vangitsemisesta tai vangitusta ole.

Artiklan 2 kohdassa säädetään niistä edellytyksistä, jolloin vapaus voidaan lain mukaisesti menettää. Osapuolten on säädettävä edellytyksistä, joilla vapaudenmenetystä koskevia määräyksiä voidaan antaa. Niiden on myös säädettävä viranomaisista, joilla on valtuudet määrätä vapaudenmenetyksestä. Osapuolten on taattava, että vapautensa menettänyttä pidetään ainoastaan virallisesti tunnustetuissa ja valvotuissa vapautensa menettäneiden säilytyspaikoissa (a, b ja c alakohdat). Kohdassa säädetään niin ikään vapautensa menettäneen yhteydenpito-oikeudesta, viranomaisten pääsystä vapautensa menettäneiden säilytyspaikkoihin sekä oikeudesta saattaa vapaudenmenetystä koskeva oikeudenkäynti vireille (d, e ja f alakohdat).

Artiklan 3 kohdassa määrätään vapautensa menettäneiden kirjaamisesta ja kirjattavien tietojen vähimmäissisällöstä.

Suomessa on useita säädöksiä, joissa säädetään edellytyksistä rajoittaa henkilön vapautta. EIS 5 artiklassa määrätään oikeudesta vapauteen ja turvallisuuteen sekä kyseisen oikeuden rajoittamisesta. EIS 13 artikla edellyttää myös, että jokaisella, jonka EIS:ssä tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt. Kansalliseen lainsäädäntöön sisältyy jo säännökset siitä, miten vapaudenriistosta voidaan valittaa tai kannella. Säännöksiä on esimerkiksi esitutkinta-, pakko- ja mielenterveyslaissa (1116/1990). Henkilötietosäätely perustuu EU:n yleiseen tietosuoja-asetukseen, rikosasioiden tietosujadirektiiviin (Euroopan parlamentin ja neuvoston di-

rektiivi luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäättöksen 2008/977/YOS kumoamisesta (2016/680)) sekä tietosuojalakiin (1050/2018), minkä lisäksi on erityissääntelyä, jota kuvataan jäljempänä. Viranomaisten on myös otettava huomioon julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019) vaatimukset tiedonhallinnan järjestämisestä, tietoturvallisuudesta ja asiantuntemuksesta.

Poliisin säilyttämät henkilöt. Rikosperusteinen vapaudenmenetys voi perustua pakkokeinolain säännöksiin kiinniottamisesta, pidättämisestä ja vangitsemisesta. Lain 2 luvun 1 §:ssä säädetään poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta ja 9 §:ssä pidättämiseen oikeutetusta virkamiehestä. Henkilö voidaan ottaa kiinni myös poliisilain nojalla. Tämä voidaan tehdä hänen suojaamiseksi (kyseisen lain 2 luvun 2 §). Lisäksi poliisilla on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön (luvun 3 §). Kiinniotto on mahdollista myös eräissä muissa tilanteissa (luvun 5, 9 ja 10 §).

Pakkokeinolain 2 luvun 5–8 §:ssä säädetään pidättämisen ja vapauttamisen edellytyksistä. Vangitsemisen edellytyksistä säädetään luvun 11 §:ssä. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 1 §:n mukaan poliisin säilytystilan hyväksyy Poliisihallitus. Pidättämisestä ilmoittamisesta pidätetyn läheiselle tai muulle henkilölle säädetään lain 2 luvun 2 §:ssä ja ulkomaisen vapautensa menettäneen oikeudesta ilmoittaa kotimaansa edustustolle luvun 3 §:n 2 momentissa. Kyseisen lain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa säädetään oikeudesta saattaa asia tuomioistuimen käsittelyyn. Vangitulla on myös oikeus pakkokeinolain 3 luvun 19 §:n mukaan kannella vangitsemispäätöksestä.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun tulotarkastusta ja tietojen rekisteröintiä käsittelevän 4 §:n 2 momentissa säädetään, että säilytystilaan otettuja vapautensa menettäneitä koskevien tietojen rekisteröinnistä säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa annetussa laissa (616/2019). Kyseisen lain 2 luku sisältää säännöksiä henkilötietojen käsittelystä. Tietojen kirjaamisesta on lisäksi säännöksiä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun valtioneuvoston asetuksen (645/2008) 1 ja 3 §:ssä. Kirjaamisesta on säännöksiä myös Poliisihallituksen ohjeessa poliisiin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (POL 2020/2013/5490).

Esitutkintalain 6 luvun 1 ja 5 §:ssä on säännökset henkilön läsnäolovelvollisuudesta esitutkinnassa. Läsnäolovelvollisuus on enintään 24 tuntia. Asianosaisen oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa säädetään lain 4 luvun 10 §:ssä. Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolosta asianosaisen kuulustelussa säädetään lain 7 luvun 12 §:ssä.

Tutkintavankeus. Tutkintavankeuslakia sovelletaan tutkintavankeuden toimeenpanoon. Rikosseuraamuslaitos vastaa myös tutkintavankeuden toimeenpanosta. Parhaillaan käynnissä on oikeusministeriön ja sisäministeriön hanke, jossa siirrettäisiin kaikkien tutkintavankien säilytystehtävät Rikosseuraamuslaitokselle. Vankilaan ottamisesta säädetään lain 2 luvun 2 §:ssä, ja tutkintavangin ottaminen vankilaan perustuu tuomioistuimen antamaan vangitsemismääräykseen. Tutkintavangin sijoittamisesta säädetään lain 2 luvun 1 §:ssä ja lapsen osalta 5 §:ssä, ja tutkintavankiloina toimivista vankiloista on säädetty oikeusministeriön asetuksella (341/2017). Tutkintavankeuslain 2 luvun 2 §:n 4 momentissa säädetään tutkintavangin vankilaan ottamisesta ja siitä ilmoittamisesta, ja lain 3 luvun 6–8 §:ssä säädetään tutkintavangin siirtämisestä ja siitä ilmoittamisesta. Lain 8 luvussa on tarkemmat säännökset tutkintavangin kirjeenvaihdosta ja puhelusta ja 9 luvussa tutkintavangin tapaamisista ja muista yhteyksistä vankilan ulkopuolelle.

Tutkintavangin yhteydenpito-oikeuksista kotimaansa diplomaattiseen edustustoon tai konsuli-edustustoon säädetään lain 2 luvun 3 §:ssä ja 9 luvun 12 §:ssä. Tutkintavankeuslain mukaisia tutkintavangin yhteydenpito-oikeuksia voidaan rajoittaa pakkokeinolain 4 luvun nojalla. Oikeudesta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi säädetään lain 2 luvun 1 §:n 4 momentissa.

Vankeusrangaistukseen tuomitut. Rikoslain 2 c luvun 1 §:n mukaan vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauden menetys tai rajoittaminen. Tuomitun vangitsemisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 12 §:ssä. Vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset ovat vankeuslaissa (767/2005). Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aloittamisesta säädetään lain 2 luvussa. Vankeuden täytäntöönpanon organisaatiosta säädetään lain 1 luvun 4 §:ssä. Vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta vastaa oikeusministeriön alainen Rikosseuraamuslaitos. Sitä koskevat säännökset ovat Rikosseuraamuslaitoksesta annetussa laissa (953/2009, uusi laki 221/2022 voimaan 1.9.2022). Vangin yhteydenpito-oikeuksista säädetään vankeuslain 12 luvussa. Ulkomaaisen vangin yhteydenpidosta diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon säädetään 13 luvun 15 §:ssä. Tapaamisista säädetään lain 13 luvussa. Vankeusrangaistus perustuu tuomioistuimen tuomioon. Kun tuomio on lainvoimainen, siitä ei voi enää valittaa. Poikkeustapauksissa ylimääräinen muutoksenhaku on mahdollista.

Lainkäyttöasioiden käsittelyä ja täytäntöönpanoa koskevasta tietovarannosta säädetään oikeushallinnon valtakunnallisesta tietovarannosta annetussa laissa (955/2020). Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietojen käsittelystä säädetään henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetussa laissa (1301/2021). Julkisuuslain 29 §:n 1 momentin 3 kohdassa säädetään, että viranomainen voi antaa toiselle viranomaiselle tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta, jos asiakirja on tarpeen käsiteltäessä ennakkotietoa, ennakkoratkaisua, viranomaisen päätöksestä tehtyä muutoksenhakuja taikka toimenpiteestä tehdyn kantelun tai alustusasian taikka kansainväliselle lainkäyttö- tai tutkintaelimelle tehdyn valituksen käsittelemiseksi.

Ulkomaalaisten säilöönotto. Pääosa ulkomaalaisten säilöönotoista liittyy maasta poistamista koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseen. Ulkomaalaisten säilöönoton edellytyksistä säädetään ulkomaalaislain 121 §:ssä. Säilöön ottamisesta päättämisestä säädetään lain 123 §:ssä ja sijoittamisesta 123 a §:ssä. Tuomioistuimenmenettelystä säädetään lain 124–129 §:ssä. Säilöön otettujen kohtelusta säädetään säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetussa laissa (116/2002). Säilöönottoyksiköstä säädetään lain 2 §:ssä ja sijoittamisesta poliisiin pidätystiloihin lain 9 ja 10 §:ssä. Vierailuista ja yhteydenpito-oikeuksista, mukaan lukien edustustoon, säädetään lain 6 §:ssä. Tapaamisten rajoittamisesta säädetään 15 §:ssä.

Henkilötietojen käsittelyn erityissääntely on henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa annetussa laissa (615/2020).

Vapaudenmenetys rajavartiolaitoksessa. Rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain (108/2018) 1 §:n 2 momentin mukaan siltä osin kuin kyseisessä laissa ei toisin säädetä, Rajavartiolaitoksen tehtävänä olevassa rikosasian esitutkinnassa noudatetaan, mitä esitutkintalaissa ja pakkokeinolaisissa sekä muualla laissa säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista. Henkilötietojen käsittelyn erityissääntely on henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa annetussa laissa (639/2019).

Vapaudenmenetys tullihallinnossa. Tullilain (304/2016) 17 §:ssä säädetään kiinni ottamisesta henkilöllisyyden selvittämiseksi ja 33 §:ssä etsintäkuulutetun kiinniottamisesta. Lain 42 §:ssä on viittaukset poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuun lakiin ja rikostorjunnasta Tullissa annettuun lakiin (623/2015). Rikostorjunnasta Tullissa annetun lain 1 §:n mukaan siltä

osin kuin kyseisessä laissa ei toisin säädetä, tullirikosasian tutkinnassa noudatetaan, mitä esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä muualla laissa esitutkinnasta ja pakkokeinoista säädetään. Henkilötietojen käsittelyn erityissääntely on henkilötietojen käsittelystä Tullissa annetussa laissa (650/2019). Tullilain 43 §:ssä säädetään pöytäkirjan tekemisestä henkilön kiinniottamisesta.

Vapaudenmenetys puolustusvoimissa ja aluevalvonnassa. Sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain (255/2014) mukaisesta arestista säädetään lain 3 ja 95 §:ssä. Arestin määrää tuomioistuin. Arestin täytäntöönpanosta säädetään 77 §:ssä ja arestin suorittamisesta 78–85 §:ssä. Asian ratkaisemisesta ja muutoksenhakukiellosta säädetään 65 §:ssä ja ylimääräisestä muutoksenhausta 67 §:ssä.

Lain 15–17 §:ssä säädetään kiinniotosta, pidätyksestä ja niiden tekemiseen oikeutetuista henkilöistä. Kiinniottettujen, pidätettyjen tai vangittujen säilyttämisestä ja kohtelusta säädetään lain 18 §:ssä. Pidätettyihin ja kiinni otettuihin sovelletaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa säädetään. Kiinniottamisesta ilmoittamisesta ja kiinni otetun vapauttamisesta säädetään 19 §:ssä. Lain 2 §:n mukaan sen lisäksi, mitä kyseisessä laissa säädetään, henkilötietojen käsittelystä säädetään henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetussa laissa (332/2019). Sen 4 §:ssä säädetään puolustusvoimien pysyvistä rekistereistä, joihin kuuluu muun muassa sotilasoikeudenhoitorekisteri, jonka käyttötarkoituksesta ja sisällöstä säädetään lain 11 ja 12 §:ssä.

Puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 19 §:n nojalla vartio- tai päivystystehtävää suorittavalla virkamiehellä on tietyin edellytyksin oikeus ottaa kiinni ja poistaa henkilö puolustusvoimien alueelta. Kiinni otettu muu kuin rikoslain 45 luvun alainen henkilö on viipymättä luovutettava poliisille. Sama koskee rikoslain 45 luvun alaista henkilöä, joka on syyllistynyt muuhun kuin sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen. Näistä tapauksista säädetään sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimista annetun lain 4 luvussa. Puolustusvoimista annetun lain 22 b §:ssä säädetään kiinniotosta puolustusvoimien erityisten omaisuuden kuljetusten koskemattomuuden suojaamisessa. Kiinniottettujen henkilöiden kohteluun sovelletaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia.

Puolustusvoimien voimakeinojen käytöstä säädetään esimerkiksi puolustusvoimista annetun lain 4 §:ssä. Vapaudenmenetykseen liittyviä säännöksiä on myös puolustustilalain (1083/1991) 8 ja 9 §:ssä. Puolustusvoimien ulkomaanoperaatioiden kannalta merkityksellisiä määräyksiä vapaudenmenetyksistä on kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa. Tätä käsitellään jäljempänä 43 artiklan yhteydessä. Humanitaarinen oikeus ei kuitenkaan tyhjentävästi sääntele muiden kuin sotavankien ottamista ja kohtelua. Voimankäytön tulee tältä osin perustua lakiin. Muusta voimankäytöstä on erilaista normistoa, kuten puolustusvoimista annetun lain 12 ja 12 a §, sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain (211/2006) 27 § sekä sotilasoperaatioiden Voimankäytön säännöt. Ulkomaanoperaatioissa vastuu henkilöiden kiinniottamisesta kuuluu paikallisviranomaisille. Suomalainen kriisinhallintajoukko voi ottaa kiinni henkilöitä osana hätävarjelutilannetta.

Aluevalvontalain (755/2000) 27 §:ssä säädetään aluevalvontaviranomaisen kiinniotto-oikeudesta. Kiinni otetun kohteluun sovelletaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa säädetään. Lain 36 §:ssä säädetään kiinnioton kirjaamisesta. Tarkemmat tiedot kirjaamisen sisällöstä ovat aluevalvonnasta annetun valtioneuvoston asetuksen (971/2000) 26 §:ssä. Lain 23 §:n mukaan aluevalvontaviranomaisia ovat sotilas-, rajavartio-, poliisi- ja tulliviranomaiset. Niitä koskevaa erityistä henkilötietosääntelyä on selostettu edellä.

Psykiatrinen sairaalahoido. Mielenterveyslain 8 §:n mukaisin edellytyksin henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon. Lain 11 ja 13 §:n nojalla päätöksen tekee lähtökohtaisesti sairaalan psykiatrisesta hoidosta vastaava ylilääkäri. Mielenterveyspalvelujen järjestämisestä säädetään 3 §:ssä sekä mielenterveysasetuksen (1247/1990) 2 §:ssä. Valtion mielisairaalassa annettavasta hoidosta säädetään mielenterveyslain 6 §:ssä.

Lain 15 §:n mukaisin edellytyksin voidaan rikoksesta epäilty tai syytetty ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta. Lain 21 §:n mukaisin edellytyksin tuomioistuim voi määrätä henkilön säilytettäväksi vankilassa, kunnes päätös hänen psykiatrisen sairaanhoidon tarpeestaan on annettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvittämäksi. Henkilön psykiatrisen sairaanhoidon tarpeen selvittämiseksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi määrätä hänet enintään 30 päiväksi sairaalaan tutkittavaksi. Lain 22 §:ssä säädetään rangaistukseen tuomitsematta jätetyn hoidosta hänen tahdostaan riippumatta.

Yhteydenpidosta säädetään mielenterveyslain 22 j §:ssä. Potilaalla on lähtökohtainen oikeus pitää yhteyttä sairaalan ulkopuolelle ja tätä oikeutta voidaan rajoittaa vain laissa säädetyn perusteiden. Muutoksenhausta säädetään lain 24 §:ssä.

Päihdehuolto. Päihdehuoltolain (41/1986) 2 luvussa säädetään henkilön tahdosta riippumattomasta hoidosta terveysvaaran tai väkivaltaisuuden perusteella. Lain 10 §:ssä säädetään hoitoon määräämisen edellytyksistä. Hoitoon määräämisestä säädetään 11-13 §:ssä. Päihdehuollon järjestämisestä säädetään 3 §:ssä. Muutoksenhausta säädetään lain 3 luvussa.

Potilaan liikkumisvapauden ja muiden perusoikeuksien rajoittamisesta vapaaehtoisessa sairaalahoidossa ei ole lainsäädäntöä. Tarkemman lainsäädännön puuttuessa oikeusasiamiehen käytännössä on korostettu huomioon otettavia näkökohtia (ks. esim. EOAK/4180/2020, s. 14–16).

Kehitysvammaisten henkilöiden hoito ja huolenpito erityishuollon toimintayksikössä. Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 32 §:ssä säädetään henkilön määräämisestä erityishuollon toimintayksikköön tämän tahdosta riippumatta. Lain 33 §:ssä säädetään tutkimuksista määräyksen tekemistä varten, tutkittavana pitämisestä ja määräyksen tekemisestä. Erityishuolto-ohjelman oikaisemisesta säädetään lain 36 §:ssä. Hoidon ja huolenpidon lopettamis päätöksestä säädetään 37 §:ssä ja jatkamisen edellytysten saattamisesta arvioitavaksi ja jatkamis päätöksestä 38 §:ssä.

Lastensuojelulaitokset. Lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä säädetään lastensuojelulain (417/2007) 11 §:ssä. Lain 8 luvussa on lapsen kiireellistä sijoitusta koskevat säännökset. Lain 38 §:ssä säädetään kiireellisen sijoituksen edellytyksistä ja kiireellisestä sijoituksesta päättämisestä.

Lain 9 luvussa on huostaanottoa koskevat säännökset. Lain 40 §:ssä säädetään velvollisuudesta huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen. Lain 43 §:ssä säädetään huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevasta päätöksenteosta. Huostaan otetun lapsen huollosta, mukaan lukien lapsen olinpaikka, säädetään 45 §:ssä. Lain 46 §:ssä säädetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättämisestä huostassapidon aikana.

Lain 10 luvussa on sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset sekä säännökset lapsen asemasta sijaishuollossa. Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan 49 §:n mukaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitettua väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lain 50 §:ssä sääde-

tään sijaishuoltopaikan valinnasta. Sijaishuollossa olevan lapsen ihmissuhteista ja yhteydenpidosta säädetään 54 §:ssä. Asian käsittelystä hallintotuomioistuimessa säädetään lain 14 luvussa ja muutoksenhausta 15 luvussa.

Lain 11 luvussa säädetään rajoituksista sijaishuollossa. Luvun rajoituksia voidaan kohdistaa lapseen vain, jos sekä 61 a §:ssä säädetyt rajoitusten käytön yleiset edellytykset että kutakin rajoitusta erikseen 11 luvussa säädetyt edellytykset täyttyvät. Lain 69 §:ssä säädetään liikkumisvapauden rajoittamisesta, 70 §:ssä lapsen eristämisestä ja 71–73 §:ssä erityisestä huolenpidosta. Rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta säädetään 74 §:ssä. Lain 61 b §:ssä säädetään hyvää kohtelua koskevasta suunnitelmasta, joka kaikkien lastensuojelulaitosten tulee laatia.

Karanteeni ja eristäminen yleisvaarallisen tartuntataudin perusteella. Tartuntatautilain (1227/2016) 60 §:ssä säädetään karanteenista ja 63 §:ssä eristämisen edellytyksistä sekä eristämistä päättamisestä. Lain 66 §:ssä säädetään eristämisen jatkamisesta ja lopettamisesta. Karanteenin ja eristämisen olosuhteista säädetään lain 68 §:ssä ja tapaamisten rajoittamisesta 69 §:ssä. Lain 70 §:ssä säädetään kiireellisestä rajoitustoimenpidepäätöksestä. Muutoksenhausta säädetään lain 90 §:ssä.

Henkilötietojen käsittelystä säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (784/2021) annetussa laissa. Sääntelyä uudistetaan parhaillaan siten, että jatkossa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä säädettäisiin yhdessä laissa. Asiaa koskeva hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 2022.

Artiklan 2 kohdan e alakohdan mukaan toimivaltaisilla ja lain mukaan valtuutetuilla viranomaisilla ja toimielimillä on oikeus vierailla paikoissa, joissa vapautensa menettäneitä henkilöitä pidetään. Vierailulle voidaan edellyttää oikeusviranomaisen antamaa lupaa.

Suomessa eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua sekä puolustusvoimien eri yksiköissä ja Suomen sotilaallisessa kriisinhallintaorganisaatiossa seuratakseen varusmiesten ja muiden asepalvelusta suorittavien sekä kriisinhallintahenkilöstön kohtelua. Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa. Oikeusasiamiehellä on lain 7 §:n mukaan oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta kaikki laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot. Oikeusasiamiehen osalta viitataan myös edellä 12 artiklan 2 kohdan yhteydessä käsiteltyyn.

Toisena ylimpänä laillisuusvalvojana valtioneuvoston oikeuskanslerilla on myös perustuslain 108 §:ssä määrätty tehtävä valvoa tuomioistuinten ja muiden viranomaisten ja virkamiesten, julkisyhteisön työntekijöiden ja muiden julkista tehtävää hoitavien virkatoimien lainmukaisuutta. Käytännössä oikeuskansleri on valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain (1224/1990) nojalla vapautettu valvomasta tiettyjä, oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvia asioita. Näihin kuuluvat muun muassa pakkokeinolaissa tarkoitetut kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto sekä säilöön ottaminen ja muu vapaudenmenetys. Oikeuskansleri ei myöskään valvo vankiloita tai muita sellaisia laitoksia, joihin henkilö on otettu vastoin tahtoaan.

Poliisin toimintaan kohdistuvaa laillisuusvalvontaa tehdään myös poliisiorganisaation sisällä sisäministeriössä ja sen alaisessa Poliisihallituksessa. Rikosseuraamuslaitos puolestaan valvoo rikosseuraamusalueiden toiminnan laillisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Rajavartiolaitos ja Tulli tekevät omaa sisäistä laillisuusvalvontaansa. Puolustusvoimien virkatoimien laillisuusvalvontaa suorittaa puolustusministeriö sekä puolustusvoimista annetun valtioneuvoston asetuksen (1319/2007) 5 §:n mukaan puolustusvoimien asessori.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira keskusvirastona sekä aluehallintovirastot omilla toimialueillaan valvovat sosiaali- ja terveystalvelujen lainmukaisuutta, palvelujen toteutumista ja niiden laatua.

Kaikilla edellä mainituilla valvontaviranomaisilla on lakiin perustuvat oikeudet tarkastaa vapautensa menettäneiden säilytyspaikkoja omilla toimialueillaan.

Artiklan 2 kohdan f alakohdan mukaan tahdonvastaista katoamista epäiltäessä myös henkilöillä, joilla on oikeutettu etu asiassa, kuten vapautensa menettäneen omaisilla, näiden edustajilla tai asiamiehellä, on oltava oikeus vaatia tuomioistuimessa, että tuomioistuin päättää viivytystä, onko vapaudenmenetys laillinen, ja jos se on laitton, määrää henkilön vapautettavaksi. Suomen lainsäädäntö ei tunne täysin vastaavaa oikeutta, joskin alakohtaa voidaan pitää tulkinnanvaraisena. Sinänsä esimerkiksi henkilön huoltajalla, edunvalvojalla tai asianajajalla voi olla yleinen kelpoisuus edustamiseen ja puhevallan käyttämiseen. Jos katoamisessa epäillä rikosta, omainen voi tehdä rikosilmoituksen, mitä kautta asia voi edetä tuomioistuimeen. Mahdollista on myös esimerkiksi kanteleminen ylimmille laillisuusvalvojille.

18 artikla. Artiklassa määrätään, mitä tietoja on annettava sellaisille henkilöille, joilla on laillinen oikeus tietoihin, kuten vapautensa menettäneen omaisille tai näiden edustajille tai asiamiehelle. Artiklan 1 kohta sisältää yksityiskohtaisen luettelon niistä tiedoista, jotka ainakin on annettava. Luettelo käsittää kaikki 17 artiklan 3 kohdan tarkoittamissa rekistereissä olevat, artiklakohdassa mainitut vähimmäistiedot lukuun ottamatta vapaudenmenetyksen perusteita. Tiedonsaantioikeutta voivat kuitenkin rajoittaa 19 ja 20 artiklan määräykset.

Tietojen saamiseen viranomaisten rekistereistä sovelletaan julkisuuslakia. Lähtökohta on, että viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, ellei toisin säädetä (1 §). Lain 24 §:n 1 momentti sisältää luettelon salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Sellaisia ovat muun muassa 28 kohdan mukaan rekisterit, jotka sisältävät tietoja tuomitusta taikka vangitusta tai muutoin vapautensa menettäneestä henkilöstä. Salassapitoedellytyksestä huolimatta on lainkohdan mukaan mahdollista antaa näistä tietoja, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna asianomaisen tulevaa toimeentuloa, yhteiskuntaan sopeutumista tai turvallisuutta, ja jos tiedon antamiseen on perusteltu syy. Myös terveystiedot ovat salassa pidettäviä pykälän 25 kohdan mukaan, joskin terveystietojen käsittelystä on edellä 17 artiklan yhteydessä kuvatulla tavalla myös erityissääntelyä.

Yleissopimuksen kyseistä kohtaa lienee käytettyjen ilmaisujen eroavaisuuksista huolimatta syytä tulkita niin, että kyse on asianosaisjulkisuudesta eikä yleisöjulkisuudesta. Asianosaisella ja tämän edustajalla on oikeus saada muutoin salassa pidettäviä tietoja julkisuuslain 11 §:n perusteella. Asianosaisella tarkoitetaan hakijaa, valittajaa sekä muuta, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Yleissopimuksessa tarkoitettun henkilön, jolla on laillinen oikeus tietoihin, voidaan lähtökohtaisesti katsoa rinnastuvan asianomaisen käsitteeseen. Sinänsä julkisuuslaki ei kuitenkaan suoraan takaa omaisille tiedonsaantioikeutta vaan omaisten on oltava asianosaisasemassa. Esimerkiksi korkein hallinto-oikeus on katsonut, että vanhemmat ovat tietyissä tapauksissa asianosaisia (KHO 2021:9).

Eron voidaan kuitenkin katsoa olevan sellainen, että tapauskohtainen harkinta julkisuuslain soveltamisessa riittää eikä lakimuutosta tarvita. Ensinnäkin perusteltu tavoite selvittää epäilty tahdonvastainen katoaminen ja tiedon pyytäjän suhde vankiin voitaneen ottaa huomioon arvioitaessa julkisuuslain 24 §:n 28 kohdan vahinkoedellytyslauseketta. Toiseksi yleissopimuksen määräykset voitaneen ottaa huomioon arvioitaessa julkisuuslain 11 §:n mukaista asianosaisen oikeutta tiedonsaantiin. Käytännön tasolla Rikosseuraamuslaitos on myös ottanut käyttöön kirje-menettelyn, jolla henkilö voi yrittää yhteydenottoa, vaikka hänellä ei ole tiedossa, onko henkilö vankilassa (<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/yhteystiedot/yhteysvankiin.html> (viitattu 17.3.2022)).

Sopimusvelvoitteiden täyttymisen osalta voitaneen lisäksi ottaa huomioon oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus. Jos asiakirja kuuluu oikeudenkäyntiaineistoon, asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin on voimassa, mitä siitä säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007) ja oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annetussa laissa (381/2007). Näistä ensimmäisen perusteella tieto ratkaisun lopputuloksesta, kuten vankeusrangaistuksesta, on julkinen tieto (24 §:n 2 momentti). Esitutkinnan asianosaisen oikeuteen saada tieto esitutkinnassa esitetystä tai laaditusta asiakirjasta sovelletaan, mitä esitutkintalain 4 luvun 15 §:ssä säädetään.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista sisältää määräykset potilaan laillisen edustajan tai lähiomaisen tai muun läheisen tiedonsaantioikeudesta. Pääsäännön mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassa pidettäviä. Lain 13 §:n 3 momentti sisältää luettelon poikkeusperusteista, joiden mukaan tietoja voidaan luovuttaa sivullisille. Sovellettavaksi voi tulla myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Lain 3 luku sisältää määräykset salassapidosta ja salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annettu laki sisältää määräyksiä potilastietojen käsittelystä ja luovuttamisesta. Tutkintavankien ja vankeusvankien terveydenhuollosta vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuudessa toimiva Vankiterveydenhuollon yksikkö. Yksikön toiminnasta säädetään vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015).

Kohdan velvoitteiden täytäntöönpanon osalta merkityksellinen on myös jäljempänä käsiteltävä 20 artikla, jossa määrätään poikkeuksista tiedonsaantiin. Lähtökohtana voidaan nimittäin pitää, että Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina olevat vangit ovat 20 artiklassa tarkoitetussa tilanteessa eli heillä on lain suoja ja tuomioistuinviranomaiset valvovat vapaudenmenetystä, ja tiedonsaannin rajoittaminen on henkilön yksityisyyden takia täysin välttämätöntä lailla säädetyn mukaisesti.

Kiinniottamisesta ja vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta säädetään pakkokeinolain 2 luvun 4 §:n 2 momentissa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:ssä. Tutkintavangin vankilaan ottamisesta säädetään tutkintavankeuslain 2 luvun 2 §:n 4 momentissa, ja vangin ottamisesta vankilaan säädetään vankeuslain 4 luvun 2 §:n 3 momentissa.

Osapuoli voi halutessaan sallia 18 artiklaa laajemman tietojensaantioikeuden.

Artiklan 2 kohdassa määrätään, että mikäli 1 kohdassa mainittu henkilö etsii tietoja, joihin hänellä on oikeus päästä käsiksi, ja hän voi joutua tämän etsinnän vuoksi kovan kohtelun, uhkailun tai rangaistusten kohteeksi, osapuolella on velvollisuus suojella tätä henkilöä. Suojeluvollisuutta koskevia kansallisia säännöksiä on selostettu 12 artiklan kohdalla.

19 artikla. Artiklassa 1 kohdassa määrätään sellaisten henkilötietojen käsittelystä, joita kootaan tai välitetään kadonnutta henkilöä etsittäessä. Tietoja ei saa käyttää eikä saattaa saataville muuta

tarkoitusta varten kuin kadonneen henkilön etsimiseksi. Tietoja saa kuitenkin käyttää myös rikosoikeudenkäyntiä varten sekä hyvityksen hakemiseen. Kohdassa siis säädetään henkilötietojen käsittelyn käyttötarkoituksesta sekä näiden tietojen uudelleen käyttämisestä.

Henkilötietojen käsittelyn yleislakina on yleinen tietosuoja-asetus. Terveystta koskevat tiedot ja geneettiset tiedot henkilöiden yksiselitteistä tunnistamista varten ovat tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja erityisiä henkilötietoryhmiä. Yksi yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan mukaisista henkilötietojen käsittelyn periaatteista on käyttötarkoitussidonnaisuus. Henkilötiedot on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla. Yhteensopivasta käsittelystä säädetään tarkemmin yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 4 kohdassa ja periaatteesta poikkeamisesta 23 artiklassa. Yleistä tietosuoja-asetusta täydentää kansallinen tietosuojalaki sekä erityislainsäädäntöön sisältyvät säännökset. Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa, rikoksesta syytettäessä sekä rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa on oma sääntelynsä: rikosasioiden tietosuojadirektiivi sekä henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettu laki (1054/2018, jäljempänä rikosasioiden tietosuojalaki). Salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta toiselle viranomaiselle säädetään julkisuuslain 29 §:ssä sekä erityislaeissa.

Kohdassa tarkoitettujen henkilötietojen käsittelyn voidaan ajatella jakaantuvan kolmeen osuuteen: tietojen koonti kadonneen henkilön etsimistä varten, tietojen käyttö henkilön etsimiseksi sekä tietojen uudelleenkäyttö rikosoikeudenkäyntiä ja hyvityksen hakemista varten.

Yksi poliisin poliisilain 1 §:n mukaisista tehtävistä on ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin kadonneen henkilön löytämiseksi. Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain 16 §:ssä on erityissäännös poliisin oikeudesta saada tietoja eräistä rekistereistä ja tietojärjestelmistä salassapitosäännösten estämättä. Yllä kuvatulla tavalla yksi poliisin henkilötietojen käsittelyn yleisistä periaatteista on käyttötarkoitussidonnaisuus. Lain 15 §:ssä säädetään tiettyjen erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelystä muun muassa tunnistamattomaksi jääneen uhrin tunnistamisessa.

Kerättyjen tietojen uudelleenkäyttö koskisi tietojen käyttämistä rikosoikeudenkäynnissä sekä hyvitystä hakiessa. Tältä osin tietoja voivat käyttää toimivaltaiset viranomaiset sekä yleissopimuksessa tarkoitettujen tahdonvastaisen katoamisen uhrit. Tällaisen uudelleen käytön voidaan katsoa olevan alkuperäisen käyttötarkoituksen kanssa yhteensopivaa käsittelyä. Uudelleen käytön voidaan katsoa olevan tarkkarajaista sekä välttämätöntä ja oikeasuhtaista rikosten syytetoimia ja uhrin oikeuksien toteuttamista varten. Kohta ei tältä osin edellytä muutoksia kansalliseen sääntelyyn. Rikosoikeudenkäynnin yhteydessä käsiteltäviä henkilötietoja voidaan käsitellä rikosasioiden tietosuojalain 1 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan, siltä osin kuin se on tarpeen toimivaltaiselle viranomaiselle säädetyn edellä mainitussa kohdassa tarkoitettujen tehtävien suorittamiseksi. Uhreilla puolestaan on edellä 18 artiklan yhteydessä kuvatulla tavalla oikeus saada asianosaisina tieto viranomaisen asiakirjoista olivat ne julkisia tai salassa pidettäviä.

Artiklan 2 kohdan mukaan lukien henkilötietojen, myös lääketieteellisten ja geneettisten tietojen, kokoaminen, käsittely, käyttö ja tallentaminen eivät saa loukata ihmisoikeuksia, perusvapauksia tai yksilön ihmisarvoa eivätkä toteuttaa niiden loukkaamista. Henkilötietojen suojaa ja yksityiselämän suojaa koskevat muun muassa perustuslain 10 §, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 ja 8 artikla sekä EIS 8 artikla. Henkilötietojen käsittelystä on kattavasti lainsäädäntöä, joka suojaa rekisteröidyn oikeuksia.

20 artikla. Artiklassa määrätään 18 artiklassa tarkoitettujen tiedonsaantioikeuden rajoittamisesta ja oikeussuojakeinoista tällaisessa tapauksessa. Artiklan 1 kohdan mukaan tiedonsaantioikeutta

voidaan poikkeuksellisesti rajoittaa vain silloin, kun henkilöllä on lain suoja ja tuomioistuinviranomaiset valvovat hänen vapaudenmenetystään, jos rajoittaminen on täysin välttämätöntä, siitä on säädetty lailla ja tietojen välittäminen vaikuttaisi haitallisesti henkilön yksityisyyteen tai turvallisuuteen tai estäisi rikostutkintaa, tai muilla vastaavilla perusteilla lain, sovellettavan kansainvälisen oikeuden ja tämän yleissopimuksen tavoitteiden mukaisesti.

Tietojensaantioikeutta on käsitelty edellä 18 artiklan yhteydessä. Suomessa pääsääntönä on viranomaisten asiakirjojen julkisuus. Julkisuuslain 24 §:ssä säädetään salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Salassapidolle on näissä tilanteissa erityinen peruste. Vankien osalta perusteet liittyvät muun muassa yksityisyyteen liittyviin näkökulmiin. Julkisuuslain 11 §:n 2 momentissa säädetään edellytyksistä, jolloin asianosaisjulkisuutta voidaan rajoittaa.

Artiklan 2 kohdassa määrätään oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Asiakirjan pyytämisestä säädetään julkisuuslain 13 §:ssä ja antamisesta päättämisestä lain 14 §:ssä. Lain 33 §:n mukaan muutoksenhakuun sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään. Muutoksenhakuun asiassa, joka koskee oikeudenkäynnin julkisuutta, sovelletaan, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa ja oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annetussa laissa säädetään. Erityissääntelyssä on omat säännöksensä muutoksenhausta.

21 artikla. Artiklassa edellytetään, että vapautensa menettäneet henkilöt vapautetaan niin, että vapautuksesta jää luotettava merkintä ja että vapauttaminen voidaan näin jälkikäteen todentaa. Vapautettujen henkilöiden on pystyttävä käyttämään oikeuksiaan täysimääräisesti ja heidän fyysinen koskemattomuutensa on taattava. Henkilön toimintakykyä ei siis saa tarpeettomasti ja tarkoituksella rajoittaa. Artiklalla ei kuitenkaan rajoiteta kansallisen lainsäädännön tällaiselle henkilölle asettamia velvollisuuksia, joita saattaa liittyä esimerkiksi ehdonalaan vapautteen tai erilaisiin toimintakieltoihin.

Artiklassa määrätty tehtävä kuuluu 17 artiklan mukaiselle rekisteriviranomaiselle. Tämän osalta viitataan 17 artiklan 3 kohdan määräyksiin ja niitä koskevaan selostukseen edellä. Vankeudesta vapautettujen oikeuksia ei rajoiteta Suomessa artiklassa kielletyllä tavalla.

22 artikla. Artiklassa määrätään eräiden liitännäisten tekojen rangaistavuudesta. Kohta ei näyttäisi nimenomaisesti edellyttävän tekojen rangaistavaksi säättämistä, vaan joidenkin seuraamusten määrääminen riittäisi. Kysymys on kuitenkin sen tyyppisistä teoista, jotka Suomessa tyypillisesti kuuluvat rikosoikeudellisen vastuun piiriin.

Artiklan a alakohdan mukaan rangaistavaa tulee olla 17 artiklan 2 kohdan f alakohdassa ja 20 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu oikeussuojakeinon saannin viivyttäminen tai estäminen. Ensimmäinen koskee mahdollisuutta saattaa vapaudenmenetys oikeuden tutkittavaksi ja jälkimmäinen oikeussuojakeinoa tietojensaannissa.

Koska vapautensa menettäneiden henkilöiden säilyttäminen on viranomaistehtävä ja koska kyse on viranomaisen asiakirjoista, on a alakohdassa mainittuihin tekoihin syyllistynyt virkamies. Näin ollen sovellettavaksi tulevat rikoslain 40 luvun mukaiset virkarikossäännökset. Sovellettaviksi voivat tulla esimerkiksi virka-aseman väärinkäyttämistä tai virkavelvollisuuden rikkomista koskevat säännökset.

Artiklan b alakohdan mukaan rangaistavaa tulee olla se, että vapaudenmenetys jätetään kirjaimatta, tai kirjataan tietoja, jotka virallisesta rekisteristä vastaava virkailija on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää virheellisiksi. Sovellettavaksi voivat tältäkin osin tulla virkarikoksia koskevat säännökset.

Artiklan c alakohta koskee tilannetta, jossa kieltäydytään antamasta vapaudenmenetystä koskevia tietoja, tai täytetään näiden tietojen antamista koskevat oikeudelliset vaatimukset, mutta annetaan virheellisiä tietoja. Rikoslain 40 luvun mukaisten virkarikossäännösten lisäksi sovellettavaksi voivat tulla rikoslain 16 luvun 7 §:n mukaista rekisterimerkintärikosta koskeva säännös ja 8 §:n mukaista väärän todistuksen antamista viranomaiselle koskeva säännös. Tilanteesta riippuen myös monet rikoslain 15 luvun oikeudenkäyttöä vastaan kohdistuvista rikossäännöksistä voivat artiklan osalta tulla kysymykseen.

23 artikla. Artiklan 1 kohdassa määrätään osapuolten velvollisuudesta kouluttaa virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa yleissopimuksen sisällöstä.

Poliisin perus-, täydennys- ja jatkokoulutus sisältää perus- ja ihmisoikeuskoulutusta, jossa muun muassa käydään läpi keskeiset ihmisoikeussopimukset ja niiden sisältö. Samankaltaista koulutusta annetaan myös raja- ja merivartiokoulun perus- ja jatko-opinnoissa. Valtakunnansyyttäjänvirasto vastaa syyttäjien jatko- ja täydennyskoulutuksesta. Sotilashenkilöiden perus- ja ihmisoikeuskoulutus painottuu humanitaariseen oikeuteen sekä eettiseen opetukseen. Rikosseuraamusalan koulutus sisältää runsaasti perus- ja ihmisoikeuskoulutusta, laillisuuskoulutusta sekä eettistä opetusta. Koulutusta annetaan myös tuomioistuinten sekä Maahanmuuttoviraston henkilökunnalle. Sosiaali- ja terveysalan puolella koulutusta annetaan muun muassa Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran sekä aluehallintovirastojen henkilökunnalle.

Koulutusvelvollisuuden vaikutuksia on edellä käsitelty esitysten vaikutusten yhteydessä.

Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolen on varmistettava, että sellaiset määräykset ja ohjeet, joilla määrätään tai sallitaan tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen tai kannustetaan siihen, ovat kiellettyjä. Tämän lisäksi on taattava, että henkilöä, joka kieltäytyy noudattamasta tällaista määräystä, ei saa rangaista. Tätä on käsitelty edellä 6 artiklan yhteydessä.

Artiklan 3 kohdassa määrätään, että artiklan 1 kohdassa mainituilla henkilöillä on oltava velvollisuus ja todellinen mahdollisuus ilmoittaa viranomaisille, mikäli he epäilevät, että tahdonvastainen katoaminen on tapahtunut tai että sitä suunnitellaan.

Artiklan tarkoitus on varmistaa, että sopimusvaltion viranomaisilla on riittävästi tietoa ja taitoa puuttua tahdonvastaisiin katoamisiin sekä selvittää että ehkäistä niitä. Tämä edellyttää artiklan 1 kohdassa mainittujen henkilöryhmien kouluttamista yleissopimuksen sisällöstä ja tahdonvastaisen katoamisen torjunnasta. Ilmoitusvelvollisuuden osalta viitataan edellä 6 artiklan yhteydessä todettuun virkarikoksista.

24 artikla. Artiklan 1 kohdassa määritellään yleissopimuksessa tarkoitettun uhrin käsite. Uhrilla tarkoitetaan kadonneen henkilön lisäksi sellaista henkilöä, joka on kärsinyt vahinkoa tahdonvastaisen katoamisen välittömänä seurauksena.

Suomen lainsäädännöstä ei löydy asianomistajan määritelmää, koska tyhjentävän asianomistajan määritelmän aikaansaaminen ei ole mahdollista. Oikeustieteen ja oikeuskäytännön kautta asianomistajan käsitettä on kuitenkin tarkemmin rajattu. Yleisesti asianomistajaksi katsotaan rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija tai se, jolle on välittömästi syntynyt rikoksen kautta yksityinen oikeudellinen vaade. Vaikka asianomistajaa ei kansallisessa lainsäädännössä ole määritelty, oikeuskäytännössä asianomistajan määritelmä on periaatteessa laajempi kuin yleissopimuksen mukainen uhrin määritelmä. Kansallisen lainsäädännön mukaiset asianomistajan oikeudet eivät rajoitu sellaisiin henkilöihin, joille on aiheutunut rikoksesta väli-

tön vahinko, vaan asianomistajana pidetään myös rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeus-hyvän haltijaa. Asianomistaja voi olla myös oikeushenkilö, joskin tämä lienee epätyypillistä tahdonvastaisen katoamisen rikoksen yhteydessä.

Artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella 1 kohdassa mainitulla uhrilla on oikeus saada tietää, missä olosuhteissa katoaminen on tapahtunut sekä oikeus saada tietoa katoamisen johdosta suoritettavan tutkinnan etenemisestä ja sen tuloksista sekä kadonneen henkilön kohtalosta. Tiedonsaantioikeutta on selostettu edellä 17–20 artiklan yhteydessä.

Artiklan 3 kohdassa edellytetään, että osapuoli ryhtyy kaikkiin asiaankuuluviin toimiin kadonneen henkilön etsimiseksi, paikantamiseksi ja vapauttamiseksi. Mikäli kadonnut henkilö on kuollut, vastaaviin toimiin on ryhdyttävä, jotta jäännösten sijaintipaikka selviää. Jäännökset on tarvittaessa palautettava omaisille ja sitä on kohdettava asiaankuuluvalla kunnioituksella. Artiklakohtaan osalta viitataan edellä 10 ja 12 artiklan kohdalla esituskinnasta selostettuun. Lisäksi poliisilain 1 §:n 2 momentin mukaan jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi, poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi.

Artiklan 4 kohdassa edellytetään, että sopimusvaltioissa on olemassa lainsäädäntö, jolla 1 kohdassa tarkoitetuille uhreille taataan oikeus hyvitykseen ja asianmukaiseen sekä välittömään, oikeudenmukaiseen ja riittävään korvaukseen. Korvauksen on oltava oikeassa suhteessa tapahtuneeseen rikokseen. Artiklan 5 kohdassa täsmennetään, mitä 4 kohdan korvauksilla tarkoitetaan. Korvaus on annettava aineellisista ja aineettomista vahingoista, ja lisäksi tarpeen mukaan on esimerkiksi palautettava ne henkilöllä olemassa olleet oikeudet, jotka hän on menettänyt tahdonvastaisen katoamisen seurauksena, kuntoutettava henkilö, joka on kuntoutuksen tarpeessa, sekä palautettava henkilön kunnia ja maine. Valtion on myös kyettävä takaamaan, että rikosta ei uusita.

Suomessa rikoksen asianomistajalla on oikeus saada tahallisen rikoksen toteuttama vahinko täysimääräisesti korvatuksi. Uhrilla on rikosasian asianomistajana oikeus saada rikosentekijältä myös korvaus oikeudenkäyntikuluistaan siltä osin kuin niitä ei suoriteta oikeusapulain mukaisesti valtion varoista tai hän ei saa niistä korvausta muualta. Asianomistajan pääsemistä oikeuksiinsa edistää oikeudenkäyntiavustajan käyttäminen ja se, että rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimus voidaan esittää virallisen syyttäjän vireille paneman rikosasian käsittelyssä ilman, että asianomistajan täytyy panna vireille vahingonkorvausta koskeva erillinen oikeudenkäynti.

Yleinen vahingonkorvausvastuu ja korvattava vahinko perustuvat vahingonkorvauslakiin (412/1974). Vahingonkorvauslaki kattaa lähtökohtaisesti ne kadonneelle aiheutuneet aineelliset ja aineettomat vahingot, jotka artiklan mukaan tulisi korvata. Lain 5 luvun 1 §:n mukaan vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingosta sekä luvun 4 a ja 6 §:ssä säädettyin edellytyksin kärsimyksestä. Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, vahingonkorvaus käsittää myös hyvityksen niin sanotusta puhtaasta varallisuusvahingosta. Lain 5 luvun 6 §:n nojalla vahinkoa kärsineellä on oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä muun muassa silloin, kun hänen vapauttaan on loukattu rangaistavaksi säädetyllä teolla. Artiklan 5 kohdassa mainituista hyvitysmuodoista vahingonkorvauslaissa ei säädetä, mutta esimerkiksi kuntoutuskuluja voidaan korvata sosiaali- ja terveyssektorin lainsäädännön perusteella.

Vahingonkorvausoikeuden käytännön toteutumista turvaa se, että asianomistaja voi myös hakea Valtiokonttorilta valtion varoista maksettavaa rikosvahinkolain mukaista korvausta mainitussa laissa tarkemmin säädetyllä tavalla. Rikosvahinkolain nojalla uhri ei kuitenkaan aina saa täyttä

korvausta, koska kyseisessä laissa on eräille korvauslajeille asetettu enimmäismäärät. Esimerkiksi kärsimyksestä maksettava korvaus on henkilökohtaista koskemattomuutta koskevien riikosten, jollaisena tahdonvastaista katoamistakin voidaan pitää, osalta enimmillään 3 600 euroa.

Komitea on painottanut suosituskäytännössään, että kaikilla henkilöillä, jotka ovat kärsineet vahinkoa tahdonvastaisen katoamisen välittömänä seurauksena, on oikeus artiklan mukaiseen hyvitykseen ja korvaukseen (ks. esim. CED/C/PER/CO/1, 29(a) kappale). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että hyvityksen ja korvauksen tulisi välttämättä olla kaikille saman sisältöinen. Tähän artiklan ei voida katsoa velvoittavan, minkä lisäksi komitea on suosituskäytännössään tuonut esille, että määrittelyssä tulee ottaa huomioon yksilölliset erityispiireet (ks. esim. CED/C/SVK/CO/1, 25 kappale). Suomessa vahingonkorvauksen määrä arvioidaan tapauskohtaisesti. Lisäksi vahingonkorvauslaissa on erikseen säädetty niistä tilanteista, joissa kolmannella on oikeus saada korvauksia jollekin muulle henkilölle aiheutuneen vahingon vuoksi. Asiasta säädetään lain 5 luvun 2 d (läheisten oikeus korvaukseen henkilövahinkoa kärsineen hoitamisesta aiheutuneista kuluista ja ansionmenetyksestä), 3 (hautaamisesta aiheutuneet ja siihen liittyvät kulut), 4 (elatuksen menetys), 4 a (läheiselle kuolemantapauksesta aiheutunut kärsimys) ja 4 b (läheiselle kuolemantapauksesta aiheutuneen henkilövahingon hoitokulut ja ansionmenetys) §:ssä.

Komitea on suosituskäytännössään katsonut, että uhreilla tulisi olla oikeus saada hyvitystä, sosiaalietuuksia tai muihin korvausmuotoja ilman, että heidän täytyy todistaa kadonneen henkilön kuolema (CED/C/HND/CO/1, 39 kappale) ja vaikka tahdonvastaisesta katoamisesta ei olisi käynnistetty rikosprosessia (CED/C/ESP/CO/1, 30 kappale). Edellä mainitulla tavalla vahingonkorvauslain mukaan tietyt omaisten vahingonkorvaukset edellyttävät katoamisen sijasta henkilön kuolemaa. Suomen vahingonkorvausoikeudessa on suhtauduttu pidättyvästi muun kuin suoranaisen vahingonkärsijän korvausoikeuteen. Toisaalta Suomessa omaisten asemaa ei ensisijaisesti turvatakaan vahingonkorvauksien vaan sosiaaliturvajärjestelmän kautta.

Lapsiuhreihin soveltuvat asianmukaiset lastensuojelulain säännökset sekä muut lapsiin soveltuvat säädökset ja menettelytavat. Lastensuojelulaki antaa viranomaisille mahdollisuuden puuttua tarvittaessa alaikäisen elämäntilanteeseen. Lain lähtökohtana on lapsen etu ja hyvinvointi.

Oikeusministeriö ja poliisiviranomaiset ovat laatineet erilaisia ohjeita rikoksen uhriksi joutuneille. Oikeusministeriö on muun muassa laatinut kirjallisen esitteen rikoksen uhriksi joutuneille. Esite sisältää kattavasti tietoa esimerkiksi tarjolla olevista tukipalveluista sekä rikosasian käsittelyvaiheista. Esite on saatavilla muun muassa oikeusministeriön ja poliisin internetsivuilla. Esite on julkaistu ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi, saameksi, somaliksi ja arabiaksi sekä suomen ja ruotsin selkokielillä. Lisäksi rikosuhripäivystys on oikeusministeriön tukemana julkaissut erilaisia esitteitä rikoksen uhriksi joutuneille ja sen internet-sivuilla (www.riku.fi) on paljon ohjeistusta. Oikeusministeriö on julkaissut myös "Lapsi rikoksen uhrina" -oppaan.

Artiklan 6 kohdan mukaan osapuolet toteuttavat asianmukaiset toimet sen oikeudellisen aseman suhteen, joka on niillä kadonneilla, joiden kohtaloa ei ole selvitetty, ja heidän omaisillaan, muun muassa sosiaaliturvan, varallisuusasioiden, perheoikeudellisten kysymysten ja omistusoikeuden osalta.

Artiklakohdan osalta tulee sovellettavaksi muun muassa sosiaalihuoltoa ja sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö. Sosiaalihuoltolailla (1301/2014) edistetään ja ylläpidetään henkilön hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta (1 §). Se sisältää säännökset muun muassa välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamisesta sekä neuvonnasta ja ohjauksesta. Sosiaalipalveluja

on järjestettävä muun muassa lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkoittelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen sekä äkillisestä kriisitilanteesta aiheutuvaan tuen tarpeeseen (11 §). Sosiaalipalvelut ovat kuntien järjestämisvastuulla.

Kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisesta säädetään laissa kuolleeksi julistamisesta (127/2005). Komitea on suositellut, ettei tahdonvastaisen katoamisen uhriksi joutunutta henkilöä tulisi julistaa kuolleeksi ennen kuin hänen kohtalonsa on selvitetty (ks. esim. CED/C/NLD/CO/1, 34 kappale).

Artiklan 7 kohdassa määrätään yhdistymisvapauden käyttämisestä. Kaikilla on oltava oikeus perustaa sellaisia järjestöjä ja yhdistyksiä, joiden päämääränä on selvittää kadonneiden henkilöiden kohtalo ja auttaa tällaisten rikosten uhreja sekä liittyä tällaisiin järjestöihin. Yhdistymisvapaus on turvattu perustuslaissa ja ihmisoikeutena. Yhdistyksen perustamisesta on tarkemmat säännökset yhdistyslaissa (503/1989).

25 artikla. Artiklassa on määräykset lapsiin liittyvistä erityistilanteista.

Artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan osapuolen on kriminalisoitava tahdonvastaisesti kadonneiden lasten, tahdonvastaisesti kadonneen isän, äidin tai laillisen huoltajan lasten tai tahdonvastaisesti kadonneen äidin vapaudenriiston aikana syntyneiden lasten luvaton poisvieminen. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on suositellut tältäkin osin erillisiä rangaistus-säännöksiä yleissopimuksen täytäntöön panemisessa (esimerkiksi CED/C/FRA/CO/1, 37 kappale ja CED/C/DEU/CO/1, 29 kappale).

Artiklan a alakohta jättää avoimeksi ja näin ollen sopimuspuolen harkintaan sen, mitä ”luvattomalla poisviemisellä” tarkoitetaan. Tällaiseen toimintaan tyypillisesti liittyy vapaudenriisto, minkä vuoksi sovellettaviksi voivat tulla rikoslain 25 luvun 1 ja 2 §:n vapaudenriistorikoksia koskevat säännökset. Vaikka alakohdan mukaan tekijänä voi periaatteessa olla kuka tahansa, käytännössä tällaisiin tekoihin syyllistyvät virkamiehet, jolloin tässäkin tapauksessa sovellettaviksi voivat tulla rikoslain 40 luvun säännökset.

Artiklan b alakohdan mukaan a alakohdassa tarkoitettujen lasten oikean henkilöllisyyden todistavien asiakirjojen väärentäminen, kätkeminen tai hävittäminen on kriminalisoitava. Kyseisissä tapauksissa sovellettavia säännöksiä ovat rikoslain 33 luvun väärennyssäännökset ja 35 luvun vahingontekosäännökset; tekijän ollessa virkamies myös rikoslain 40 luvun säännökset voivat soveltua. Mahdollisesti myös rikoslain 16 luvun 7 §:n mukainen rekisterimerkintärikos, saman luvun 12 §:n mukainen viranomaisen hallussa olevan todistuskappaleen hävittäminen tai 28 luvun 11 §:n mukainen hallinnan loukkaus voisivat tulla kyseeseen.

Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet tämän artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten etsimiseksi, tunnistamiseksi ja palauttamiseksi alkuperäisille perheilleen noudattaen oikeudellisia menettelyjä ja sovellettavia kansainvälisiä sopimuksia. Tämän osalta viitataan edellä 10 ja 12 artiklan yhteydessä käsiteltyyn. Lasten palauttamiseen alkuperäisille vanhemmilleen liittyviä näkökulmia käsitellään tarkemmin jäljempänä 4 kohdan yhteydessä.

Artiklan 3 kohdassa määrätään osapuolten keskinäisestä avustamisesta. Tämän osalta viitataan 14–18 artiklan kohdalla selostettuun.

Artiklan 4 kohdassa määrätään artiklassa tarkoitettujen lasten oikeudesta säilyttää tai saada takaisin henkilöllisyytensä, mukaan lukien kansalaisuutensa, nimensä ja perhesuhteensa, niin

kuin ne on laissa määritelty. Kohdan mukaan lasten adoptio tai sijoittaminen on tarvittaessa kumottava.

Lapsen oikeuksiin vaikuttavassa arvioinnissa huomioon otettava on yleissopimus lapsen oikeuksista. Lastensuojelulain mukaista päätöksentekoa ohjaa vahvasti lapsen etu. Mikäli lapsen tilanne tai olosuhteet muuttuvat, lastensuojelulain mukaista sijoituspäätöstä tulee tarkastella uudestaan. Esimerkiksi huostassapidon kestoa ja lakkaamista koskevan lastensuojelulain 47 §:n 2 momentin mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, lapsen tai huoltajan haikassa huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi.

Adoptioiden osalta Suomessa on pidetty lähtökohtana, että lapsen edun turvaamisen painopisteen tulee olla ennakkovalvonnassa. Tässä tarkoituksessa adoptiolaisia säädetään adoptioneuvonnasta ja kansainvälisestä adoptiopalvelusta. Mainitut säännökset tarkoittavat sitä, että asian valmistelussa on aina mukana viranomainen tai viranomaisen luvan saanut toimielin. Jo ennen kuin adoptiosta päätetään, tutkitaan että lapsi on laillisesti adoptoitavissa eikä ole esimerkiksi sieppauksen tai ihmiskaupan uhri. Tällä tavoin pyritään varmistumaan siitä, ettei muun muassa niitä tilanteita, joita kohdassa tarkoitetaan, lainkaan esiintyisi.

Sitä vastoin adoption kumoaminen ei ole mahdollista. Mahdollisuutta adoption purkamiseen on arvioitu muun muassa hallituksen esityksessä eduskunnalle lapseksiottamista koskevan lainsäädännön uudistamisesta (HE 147/1978 vp). Siitä lähtien adoptiolainsäädäntöömme on kuulunut keskeinen periaate siitä, että adoption perustuvaa lapsen ja vanhemman suhdetta ei voida purkaa. Adoptiosuhteen pysyvyyden on katsottu olevan lapsen edun mukaista. Omaksuttua ratkaisua ei ole aihetta tässä yhteydessä muuttaa. Ulkomaisen adoption purkamisen tunnustaminen on kuitenkin Suomessa mahdollista adoptiolain 68 §:n mukaisesti.

Voimassaolevan adoptiolainsäädännön mukaan adoptiota ei siis voi sen vahvistamisen jälkeen purkaa. Poikkeuksellisissa tapauksissa korkein oikeus voi ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten nojalla purkaa adoptiopäätöksen (ks. esim. KKO 2021:37; KKO 2005:64; KKO 2014:19). Adoption kautta syntynyt oikeudellinen tila voidaan myös muuttaa adoptoimalla lapsi uudelleen, jos adoption edellytykset täyttyvät.

Artikla on jokseenkin tulkinnanvarainen sen suhteen, millaiseen kumoamismenettelyyn se velvoittaa. Komitealle tehtyjen täytäntöönpanoraporttien perusteella osapuolet ovat tulkinneet vaatimusta eri tavoin: osalla on nimenomainen kumoamismenettely ja osalla on muita keinoja. Täytäntöönpanoraporttien perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että erot juontuvat jo aiemmista kansallisista ratkaisuista, eikä yleissopimus ole juuri muuttanut valtioiden omaksumia ratkaisuja.

Komitea on kuitenkin johdonmukaisesti suositellut adoption kumoamisen nimenomaista mahdollisuutta, kun taustalla on tahdonvastainen katoaminen. Komitea ei ole esimerkiksi pitänyt ylimääräiseen muutoksenhakuun rinnastuvaa keinoa riittävänä, ellei yhtenä nimenomaisena perusteena tälle ole ollut tahdonvastainen katoaminen (CED/C/FRA/CO/1, 37 kappale ja CED/C/FRA/OAI/1, 15 ja 16 kappale). Myöskään yleinen adoption kumoamismenettely, joka ei erityisesti koske tahdonvastaisia katoamisia, ei ole ollut riittävä (CED/C/NLD/CO/1, 38 ja 39 kappale). Näin ollen Suomen ylimääräinen muutoksenhaku ei todennäköisesti olisi riittävä keino yleissopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi.

Adoptiolain 2 §:n mukaan kaikissa adoptiota koskevissa päätöksissä on otettava huomioon lapsen etu. Tällä perusteella voitaisiin puoltaa tulkintaa, jonka mukaan mahdollisuus uudelleenadoptioon lapsen edun sitä edellyttäessä olisi artiklan 4 kohdan kannalta riittävä menettely. Tulkintaa vastaan puhuu kuitenkin se, että kumoamismenettely ylipäänsä kohdistuu valtioihin,

joilla on käytössä adoptiomenettely. Myös komitean edellä mainitut suositukset siitä, että menettelyn täytyisi nimenomaisesti koskea tahdonvastaisen katoamisen tapauksia, puhuu tulkintaa vastaan. Näin ollen uudelleen adoption mahdollisuus ei liene myöskään riittävä keino.

Kansallista lainsäädäntöä tulisi siten muuttaa yleissopimuksen takia. Valmistelussa on kuitenkin katsottu, että nykyinen oikeustila on lapsen edun mukainen. Siksi Suomi tekisi artiklaan tältä osin varauman.

Varauman puolesta puhuvat myös eräät reaaliset argumentit. Ensinnäkin ei ole täysin selvää, millainen kumoamismenettely olisi yleissopimuksen mukainen. Varauman tekeminen on mahdollista vain ennen sopimuksen ratifiointia. Ratifioinnin jälkeen varaumaa ei voi enää tehdä, vaan ristiriitatilanteessa kansallista sääntelyä tulisi muuttaa. Sen sijaan tehty varauma voidaan poistaa ratifioinnin jälkeen, jos se katsotaan aiheelliseksi. Toiseksi vaikka yleissopimuksessa painotetaan lapsen edun ensisijaisuutta, erillisen kumoamismenettelyn säätäminen tahdonvastaisista katoamisista voisi johtaa soveltamiskäytäntöön, jossa arvion lähtökohtana on adoption kumoaminen. Näin voisi olla sen takia, että sääntelyä voitaisiin valtiosopimustaustaisena tulkita painottaen yleissopimuksen tavoitetta poistaa tahdonvastaisen katoamisen vaikutukset. Lasten osalta tätä tavoitetta kuvaa esimerkiksi komitean melko pitkälle menevä suositus siitä, että kadonneista lapsista ja nuorista tulisi perustaa DNA-tietokanta (CED/C/HND/CO/1, 43 kappale).

Artiklan 5 kohdassa määrätään, että kaikissa tapauksissa ja erityisesti kaikissa tähän artiklaan liittyvissä asioissa otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu, ja lapsella, joka pystyy muodostamaan omat mielipiteensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä mielipiteet, jolloin niille annetaan asianmukainen merkitys lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Adoptiolain 2 §:ssä säädetään lapsen edun huomioon ottamisesta. Lain 3 §:n mukaan alaikäisen adoptiota ratkaistaessa on otettava huomioon lapsen toivomukset ja mielipide lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla.

Lastensuojelulain 4 §:n mukaisesti lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lapsiuhrin etua turvataan sillä, että rikosasian käsittelyssä ja asianomistajan kohtelussa siinä otetaan huomioon hänen nuoreen ikäänsä liittyvät näkökohdat ja että käsittelyssä edistetään asianomistajan oikeuksiinsa pääsemistä. Esitutkintalain 4 luvun 7 §:ssä säädetään lasten kohtelusta esitutkinnaissa.

6.2 II osa: 26–36 artikla

26 artikla. Artiklassa määrätään tahdonvastaisia katoamisia käsittelevän komitean perustamisesta, kokoonpanosta, komitean jäsenten valitsemisesta, jäsenten toimikausista, jäsenen vaihtumisesta ja komitean työjärjestyksestä. Artiklassa määrätään myös niistä palveluista, jotka Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri komitealle tuottaa. Artiklan määrätään niin ikään komitean jäsenten helpotuksista, erioikeuksista ja vapauksista sekä osapuolten yhteistyöstä komitean kanssa ja avusta sille.

27 artikla. Artiklassa määrätään osapuolten kokouksesta, joka arvioi komitean tehtävien siirtoa. Kyseinen osapuolikokous järjestettiin vuonna 2016. Konferenssissa hyväksyttiin yksimielisesti julistus, jonka mukaan tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea jatkaa yleissopimuksen valvontaa itsenäisenä toimielimenä yleissopimuksen 28–36 artiklassa määrätyillä tavoilla.

28 artikla. Artiklassa määrätään komitean yhteistyöstä muiden toimijoiden kanssa.

29 artikla. Artiklassa määrätään osapuolen velvollisuudesta antaa raportti niistä toimista, jotka se on toteuttanut täyttääkseen yleissopimuksen mukaiset velvoitteensa. Raportti on tehtävä kahden vuoden kuluessa liittymisestä. Suomenkin on toimitettava kyseinen raportti. Komitea käsittelee jokaisen raportin ja antaa siitä aiheelliseksi katsomansa kommentit, päätelmät tai suositukset. Komitea voi myös pyytää osapuolia toimittamaan lisätietoja yleissopimuksen täytäntöönpanosta.

30 artikla. Artiklassa määrätään komitealle tehtävistä kiireellisistä pyynnöistä etsiä ja löytää kadonnut henkilö. Artiklassa määrätään asiavaltuudesta, valituksen ottamisesta käsittelyyn, suositusten ja toimenpidepyyntöjen antamisesta sekä komitean yhteistyöstä osapuolen kanssa.

31 artikla. Artiklassa määrätään yksilövalitusmenettelystä. Artiklassa määrätään yksilövalituksen tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä ja valituksen käsittelystä mukaan lukien osapuolelle osoitettu kiireellinen toimenpidepyyntö. Artiklan mukaan menettely edellyttää, että osapuoli antaa selityksen menettelyn tunnustamisesta. Suomi antaisi kyseisen selityksen. Ihmisoikeusvalituksesta käytävän kirjeenvaihdon salassapidosta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 2 ja 19 kohdassa.

32 artikla. Artiklassa määrätään valtiovalitusmenettelystä ja sen käyttämisen edellytyksistä. Artiklan mukaan menettely edellyttää, että osapuoli antaa selityksen menettelyn tunnustamisesta. Suomi antaisi kyseisen selityksen.

33 artikla. Artiklassa määrätään tutkintamenettelystä ja maavierailusta, jos komitea saa luotettavaa tietoa siitä, että jokin osapuoli loukkaa vakavasti tämän yleissopimuksen määräyksiä. Vierailun jälkeen komitea toimittaa päätelmänsä ja suosituksensa osapuolelle.

34 artikla. Artiklassa määrätään laajojen tai järjestelmällisten tahdonvastaisten katoamisten tietoon saattamisesta Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokoukselle.

35 artikla. Artiklassa määrätään komitean ajallisesta toimivallasta. Komitea on kuitenkin suositannut osapuolia myös tutkimaan aikaisempia tahdonvastaisia katoamisia, kun se on käsitellyt yleissopimuksen täytäntöönpanoraportteja (CED/C/ECU/CO/1, 10 kappale).

36 artikla. Artiklassa määrätään komitean vuosittaisesta toimintaraportista osapuolille ja Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokoukselle. Artiklassa määrätään myös osapuolen kuulemisesta sitä koskevan päätelmän julkaisusta.

6.3 III osa: 37–45 artikla

37 artikla. Artiklassa määrätään, ettei yleissopimuksen tule katsoa heikentävän sellaisten määräysten soveltamista, jotka suojaava ihmisiä paremmin tahdonvastaisilta katoamisilta.

38 artikla. Artiklassa määrätään yleissopimuksen allekirjoittamisesta ja ratifioimisesta sekä liittymisestä yleissopimukseen.

39 artikla. Artiklassa määrätään yleissopimuksen voimaantulosta. Yleissopimus on tullut voimaan 23.12.2010. Artiklassa määrätään myös yleissopimuksen voimaantulosta sellaisen valtion osalta, joka liittyy yleissopimukseen sen voimaantulon jälkeen. Niiden osalta yleissopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun kyseinen valtio on tallettanut ratifioimis- tai liittymiskirjansa. Tämä ratifioimiskirjan tallettamista koskeva voimaantulomääräys soveltuu Suomeen.

40 artikla. Artiklassa määrätään niistä yleissopimukseen liittyvistä ilmoituksista, jotka Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri lähettää kaikille Yhdistyneiden kansakuntien jäsenvaltioille sekä kaikille valtioille, jotka ovat allekirjoittaneet yleissopimuksen tai liittyneet siihen.

41 artikla. Artiklassa määrätään yleissopimuksen soveltamisesta liittovaltioissa.

42 artikla. Artiklan 1 kohdassa määrätään menettelystä, jos kahden tai useamman osapuolen välillä on riita, joka koskee yleissopimuksen tulkintaa tai soveltamista ja jota ei voida ratkaista neuvotteluilla eikä yleissopimuksessa nimenomaisesti määrätyillä menettelyillä. Tällainen riita saatetaan riidan jonkin osapuolen pyynnöstä ratkaistavaksi välimiesmenettelyssä. Jos osapuolet eivät kuuden kuukauden kuluessa välimiesmenettelyä koskevan pyynnön esittämisestä pysty sopimaan välimiesmenettelyn järjestämisestä, mikä tahansa riidan osapuoli voi saattaa riidan Kansainvälisen tuomioistuimen ratkaistavaksi tuomioistuimen perussäännön mukaisella hakemuksella. Artiklan 2 kohdan mukaan valtio voi antaa selityksen, jossa ei katso 1 kohdan sitovan itseään. Suomi ei antaisi kyseistä selitystä. Artiklan 3 kohdassa määrätään 2 kohdassa annetun selityksen peruuttamisesta.

43 artikla. Artiklassa määrätään yleissopimuksen vaikuttamattomuudesta kansainvälisen humanitaarisen oikeuden määräysten soveltamiseen.

Yleissopimuksen kannalta merkityksellisiä ovat esimerkiksi maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta, sotavankien kohtelusta sekä siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana Genevessä 12 päivänä elokuuta 1949 tehdyt sopimukset (SopS 7 ja 8/1955). Niissä on määräyksiä muun muassa suojeltujen henkilöiden asemasta ja kohtelusta sekä sotavankien kohtelusta.

44 artikla. Artiklassa määrätään muutosehdotusten tekemisestä yleissopimukseen, niiden käsittelystä ja hyväksymisestä sekä muutosten voimaantulosta. Muutokset sitovat vain niitä osapuolia, jotka ovat ne hyväksyneet. Muita osapuolia sitovat edelleen yleissopimuksen aiemmat määräykset ja osapuolten mahdollisesti hyväksymät aikaisemmat muutokset.

Artiklan 3 kohdan viittaus artiklan 1 kohtaan on korjattu viittaukseksi artiklan 2 kohtaan (C.N.737.2008.TREATIES-1 ja C.N.1040.2008.TREATIES-20).

45 artikla. Artikla sisältää tavanomaiset loppumääräykset todistusvoimaisista kielistä, tallettajasta ja YK:n pääsihteerin velvollisuudesta toimittaa yleissopimuksesta jäljennökset kaikille valtioille.

7 Lakiehdotuksen säännöskohtaiset perustelut

7.1 Laki kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta

1 §. Pykälä sisältäisi tavanomaisen blankettilain säännöksen siitä, että yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat lakina voimassa sellaisina, kuin Suomi on niihin sitoutunut.

2 §. Pykälä sisältäisi tavanomaisen blankettilain säännöksen, joka koskee muiden kuin lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamista valtioneuvoston asetuksella. Yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä on käsitelty tarkemmin käsittelyjärjestyksen yhteydessä.

3 §. Pykälä sisältäisi tavanomaisen blankettilain säännöksen, jonka mukaan lain voimaantulosta säädetään valtioneuvoston asetuksella. Voimaantulosta säätäminen asetuksella on tarpeellista, jotta lain voimaantulo tapahtuu yhtäaikaaisesti kuin yleissopimuksen voimaantulo Suomen osalta. Koska Ahvenanmaalla on toimivaltaa virkarikosten sääntelyssä, yleissopimukseen voimaantulo Ahvenanmaalla edellyttää maakuntapäivien suostumusta.

7.2 Laki rikoslain 11 luvun muuttamisesta

3 §. *Rikos ihmisyyttä vastaan.* Pykälän 1 momentin 3 kohtaa ehdotetaan tarkennettavaksi. Voimassa olevan lain mukaan rikoksesta ihmisyyttä vastaan tuomitaan se, joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä vangitsee toisen tai muuten riistää häneltä vapauden kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti taikka aiheuttaa vapautensa menettäneen tahdonvastaisen katoamisen.

Rikoslain 11 luvun 3 § ja myös sen 1 momentin 3 kohta muutettiin nykyisen sisältöiseksi, kun kyseisen luvun sääntely muutettiin täsmällisemmin vastaamaan Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön kriminalisointivelvoitteita (HE 55/2007 vp, erityisesti s. 21 ja 24). Kohtaan liittyen lain esitöissä viitataan Rooman perussäännön 7 artiklan 2 kappaleen i kohdassa olevaan tahdonvastaisen katoamisen määritelmään. Nyt kysymyksessä olevan yleissopimuksen ja Rooman perussäännön tahdonvastaisen katoamisen määritelmät kuitenkin eroavat jossakin määrin toisistaan. Epäselvyyksien välttämiseksi kohtaa muutettaisiin niin, että siinä viitataan nimenomaisesti Rooman perussäännössä tarkoitettuun tahdonvastaiseen katoamiseen.

4 c §. *Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen.* Uudessa pykälässä säädettäisiin rangaistavaksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen. Yleissopimuksen 2 artiklan mukaan tahdonvastaisella katoamisella tarkoitetaan sitä, että valtion edustajat tai valtion luvalla, tuella tai suostumuksella toimivat henkilöt tai henkilöryhmät pidättävät, vangitsevat tai kaappaavat henkilön tai millä muulla tavalla tahansa riistävät hänen vapautensa, minkä jälkeen vapaudenriistoa kieltäydytään tunnustamasta tai kadonneen henkilön kohtalo tai olinpaikka salataan, jolloin hän jää ilman lain suojaa. Pykälällä saatettaisiin kansallinen lainsäädäntö vastaamaan yleissopimuksen 4 artiklan velvoitetta kriminalisoida tahdonvastaisen katoamisen rikos.

Ehdotetussa 1 momentissa säädettäisiin tunnusmerkistöstä. Se perustuisi yleissopimuksen 2 artiklaan, minkä lisäksi tekijäpiiriin kannalta merkityksellinen on yleissopimuksen 6 artikla. Momentin mukaan tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen syyllistyisi se, joka valtion edustajana tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella pidättämällä, vangitsemalla, kaappaamalla tai muulla tavoin riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä, kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen

olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut, ja aiheuttaa menettelyllään vapaudenriiston kohteeksi joutuneen jäämisen vaille oikeussuojaa. Momentissa käytettävät ilmaukset eivät olisi kaikilta osin samoja kuin yleissopimuksen 2 artiklan määritelmässä käytetyt, mutta tunnusmerkistö täyttäisi kriminalisointivelvoitteen vaatimukset.

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tekijöiden henkilöpiiri olisi rajattu. Valtion edustajaa ei ole määritelty yleissopimuksessa. Valtion edustajana voisi ensinnäkin olla 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa tarkoitettu virkamies. Koska yleissopimuksessa ei ole rajattu valtion edustajaa tämän virkasuhteen perusteella, ilmaisu voisi kattaa myös muita mainitussa pykälässä tarkoitettuja henkilöitä sikäli kuin heidän voidaan katsoa edustavan valtiota. Valtioon edustussuhteessa olevien henkilöiden lisäksi tekoon voisi syllistyä valtion luvalla, tuella tai suostumuksella toimiva henkilö. Tällaisia henkilöitä voisivat olla lain tai toimeksiannon perusteella julkista valtaa käyttävät henkilöt (40 luvun 11 §:n 5 kohta). Tapauskohtaisesti myös muu viranomaisen antama lupa, tuki tai suostumus voisi riittää, kunhan sen voi katsoa muodostavan riittävän yhteyden valtiovallan ja tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen välillä. Yleissopimuksessa määritellyn tekijäpiirin vuoksi ehdotetaan lisättäväksi viittaus tähän pykälään luvun 12 §:ään ja 13 §:n 1 momenttiin.

Pidättämistä, vangitsemista ja kaappaamista ei ole yleissopimuksessa määritelty. Valtiosopimus oikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 32 ja 33/1980) 31 artiklan 1 kappaleen mukaan valtiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanannoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa. Pidättämisen ja vangitsemisen osalta lähtökohdaksi voidaan ottaa, että ne tarkoittavat samaa kuin pakkokeinolaissa tarkoitettu pidättäminen ja vangitseminen. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen voi käynnistyä lainmukaisesti toteutetusta pidättämisestä tai vangitsemisesta, joka muuttuu muiden tunnusmerkistötekijöiden toteutuessa lainvastaiseksi. Yleissopimuksella veloitetaan kuitenkin kriminalisoimaan toisen vapauden riistäminen käytetystä tavasta riippumatta, minkä takia tekotavat on jätetty avoimeksi. Siten kyseeseen voisivat tulla myös teot, jotka muistuttavat pakkokeinolaissa tarkoitettuja pidättämistä ja vangitsemista, mutta jotka eivät alun pitäenkään täytä niiden edellytyksiä. Lisäksi kyseeseen voisivat tulla myös vapaudenriiston tunnusmerkistössä (25 luvun 1 §) mainitut tekotavat eli sisään sulkeminen, sitominen tai johonkin kuljettaminen, joiden voidaan katsoa myös tekotapoina kuvaavan pidättämistä, vangitsemista ja kaappaamista. Tunnusmerkistössä mainitaisiin yleissopimuksen 2 artiklan määritelmästä poiketen liikkumisvapauden riistämisen lisäksi myös vapaudenriiston tunnusmerkistössä oleva toisen eristäminen ympäristöstään sääntelyn tarkkarajaisuuden ja riittävän kattavuuden varmistamiseksi.

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen rangaistavuus edellyttäisi sitä, että tekijä kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut. Tämä rangaistavuuden edellytys koskisi esimerkiksi omaisten tai viranomaisten tiedusteluja, joihin tekijä on velvollinen vastaamaan tai joihin hän on velvollinen antamaan totuudenmukaisen tiedon, taikka ilman nimenomaista tiedusteluakin tapahtuvaa tekijällä olevaan velvollisuuteen perustuvaa tietojen antamista tai kirjaamista.

Tällä tavoin osana rikostunnusmerkistöä olevalla ja tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisessa tehdyllä kiistämisellä tai salaamisella ei loukattaisi niin sanottua itsekriminointisuoja, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä tai syytettyä ei saa pakottaa tai painostaa tunnustamaan omaa syyllisyyttään tai muutoin myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämisessä. Itsekriminointisuoja ilmenee nimenomaisesti KP-sopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta, ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan suoja liittyy myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisiin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin. It-

sekriminointisuoja on merkityksellinen myös oikeusturvaa koskevan perustuslain 21 §:n kannalta. Esitutkintalain 4 luvun 3 §:n mukaan rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Itsekriminointia ei ole sellaisenaan erilaisten ilmoitusvelvollisuuksien edellyttämä tietojen antaminen, vaikka velvollisuuden laiminlyöntiin liittyy rangaistusseuraamus (*Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta* (päätos), nro 76574/01, ECHR 2002-VIII).

Itsekriminointisuoja turvaa henkilöä tilanteessa, jossa rikosprosessi on jo käynnistynyt hänen kohdistuneen rikosepäilyn myötä. Jos henkilöä epäillään tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta, hänen ei tarvitse rikosprosessissa myötävaikuttaa mainitun rikoksen selvittämiseen kertomalla rikoksen tunnusmerkistön toteutumisen kannalta merkityksellisistä seikoista tai vastamalla niitä koskeviin kysymyksiin.

Teon tulisi aiheuttaa uhrin jäämisen vaille oikeussuojaa, jotta kyse olisi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta. Tämä tarkoittaa sitä, että rikoksen kohteeksi joutunut henkilö tai kukaan hänen puolestaan ei voisi turvautua niihin oikeussuojakeinoihin tai häneen kohdistetun menettelyn selvittämistoimiin, joihin tavanomaisesti voidaan turvautua vapaudenmenetyksen tapahtuttua ja sen kestäessä. Oikeussuojalla ei tässä yhteydessä tarkoiteta sitä, että epäilystä tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta käynnistetään rikosprosessi. Rikosprosessin tarkoituksena on rikosoikeudellisen vastuun toteutuminen eikä toimia oikeussuojakeinona vapaudenriiston lopettamiseksi. Oikeussuojaa vaille jäämiseen voisi olennaisesti vaikuttaa se, että tekijä tunnusmerkistön mukaisesti kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut.

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen syyllistynyttä ei erikseen rangaistaisi niistä rikoksista, jotka sisältyvät mainittuun rikokseen. Tällainen tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen sisältyvä rikos olisi 25 luvun 1 §:ssä rangaistavaksi säädetty vapaudenriisto sekä sen luvun 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettu törkeä vapaudenriisto. Mainitun kohdan mukaan vapaudenriisto voidaan kokonaisarvioinnin perusteella katsoa törkeäksi yli kolmen vuorokauden kestävässä vapaudenriistoissa. Sen sijaan esimerkiksi virkarikokset eivät olisi lainkonkurrenssissa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen kanssa, joten tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen syyllistynyt virkamies tuomittaisiin rangaistukseen sekä mainitusta rikoksesta että sen tekemisen yhteydessä tehdystä virkarikoksesta. Lainkonkurrenssissa eivät myöskään olisi 21 luvussa rangaistaviksi säädettyt henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, sillä ehdotettu tunnusmerkistö ei sisällä toisen surmaamista tai hänen terveytensä vahingoittamista. Erikseen rangaistavana voisi kysymykseen tulla myös 11 luvun 9 a §:ssä rangaistavaksi säädetty kiduttaminen. Rikoksena ihmisyyttä vastaan 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rangaistava tahdonvastaisen katoamisen aiheuttaminen puolestaan käytännössä sisältäisi nyt rangaistavaksi ehdotettavan teon.

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen olisi rangaistava tahallisenä ja olisi virallisen syytteen alainen rikos. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen on luonteeltaan teko, jossa lainvastaista olotilaa ylläpidetään. Näin ollen syyteoikeuden vanhentumisaika alkaisi vasta tilan päättymisestä rikoslain 8 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti.

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta tuomittaisiin vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Rangaistusasteikon laajuus mahdollistaisi oikeasuhtaisen rangaistuksen tuomitsemisen vakavuudeltaan eritasoisista teoista. Rangaistuksen keston ja rangaistuksen lajiin vaikuttaisivat erityisesti ne olosuhteet, joissa tahdonvastaisesta kadonnutta pidetään sekä vapaudenriiston kesto.

Ehdotetussa 2 momentissa säädettäisiin yrityksen rangaistavuudesta. Tämä perustuisi yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohtaan. Sovellettaviksi tulisivat 5 luvun 1 §:n yritystä koskevat säännökset. Niiden mukaisesti teko on edennyt yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen olisi täyttynyt, kun tekijä on tehnyt kaikki ehdotettavan tunnusmerkistön mukaiset toimet.

5 §. Sotarikos. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin teknisluonteinen muutos. Koska Rooman perussäännön sopimussarjanumerot mainittaisiin jo 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa, puutteellinen viittaus vain yhteen sopimussarjan numeroon poistettaisiin momentista.

12 §. Esimiehen vastuu. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi viittaus 4 c §:ssä tarkoitettuun tekoon eli tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen. Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohta edellyttää rikosoikeudellisen vastuun ulottamista myös esimieheen pykälässä tarkoitettulla tavalla.

13 §. Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättäminen. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi viittaus 4 c §:ssä tarkoitettuun tekoon. Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan iii alakohta edellyttää rikosoikeudellisen vastuun ulottamista myös esimieheen tilanteessa, jossa tämä on jättänyt saattamatta asian toimivaltaisille viranomaisille tutkittavaksi ja syytetoimia varten. Pykälän soveltamisessa on otettava huomioon sen 2 momentti, jota ei ehdoteta muutettavaksi. Sen mukaan alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei tuomita esimiestä, joka on osallinen alaisensa rikokseen taikka 12 §:ssä mainituin edellytyksin alaisen rikoksen tekijä tai siihen osallinen.

Voimaantulosäännös. Lain voimaantulosta säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Voimaantulosta säätäminen asetuksella on tarpeellista, jotta lain voimaantulo tapahtuu yhtäaikaaisesti kuin yleissopimuksen voimaantulo Suomen osalta.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Ehdotettuihin lakeihin ei sisälly toimivaltasäännöksiä alemman asteisen sääntelyn antamiseen muuten kuin lakien voimaantulosta. Tätä selostetaan tarkemmin jäljempänä.

Yleissopimuksen 11 artiklassa säädetään ”luovuta tai tuomitse” -periaatteesta. Rikoslain 1 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, jonka rankaiseminen tekopaikan laista riippumatta perustuu Suomea velvoittavaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea kansainvälisesti velvoittavaan säädökseen tai määräykseen (kansainvälinen rikos), sovelletaan Suomen lakia. Tarkemmat säännökset pykälän soveltamisesta annetaan asetuksella. Kyseessä on asetus rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta (627/1996). Edellä 9 artiklan yhteydessä todetun mukaisesti on edellytykset säätää tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen kansainväliseksi rikokseksi, mikä on myös tässä tapauksessa perusteltua.

Asetuksen 1 §:n 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi viittaus yleissopimuksessa tarkoitettuun tahdonvastaisen katoamisen rikokseen. Tämä tehtäisiin samassa yhteydessä, kun voimaansaatamisasetus annettaisiin. Asetuksen voimaantuloaika olisi sama kuin ehdotetuilla laeilla. Asetuksen 1 §:n 1 momentissa on nykyisin 20 kohtaa. Momentin 20 kohtaan tehtäisiin lakitekniinen muutos, sillä kyseinen kohta ei olisi enää luettelman viimeinen. Kohdassa piste muutettaisiin puolipisteeksi. Tämän lisäksi momenttiin lisättäisiin uusi 21 kohta. Siinä viitattaisiin yleissopimuksen mukaiseen tahdonvastaisen katoamisen rikokseen.

9 Voimaantulo

Yleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan 23.12.2010. Suomen osalta yleissopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen päivän jälkeen, kun ratifioimiskirja on talletettu. Tämän takia ehdotetaan, että esitykseen sisältyvät lait tulevat voimaan valtioneuvoston asetuksella säädettävänä ajankohtana samanaikaisesti kuin yleissopimus tulee Suomen osalta voimaan.

10 Ahvenanmaan maakuntapäivien suostumus

Ahvenanmaan itsehallintolain 59 §:n mukaan jos valtiosopimus tai muu kansainvälinen velvoite, johon Suomi sitoutuu, sisältää määräyksen itsehallintolain mukaan maakunnan toimivaltaan kuuluvassa asiassa, maakuntapäivien on, jotta määräys tulisi voimaan maakunnassa, hyväksyttävä säädös, jolla määräys saatetaan voimaan.

Itsehallintolain 18 §:n mukaan maakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat maakunnan hallitusta sekä sen alaisia viranomaisia ja laitoksia (1 kohta), maakunnan virkamiehiä, ja kurinpitorangeistuksen määräämistä maakunnan virkamiehille (2 kohta), kuntien hallintoa ja niiden viranhaltijoita ja kurinpitorangeistuksen määräämistä kuntien viranhaltijoille (4 kohta) sekä teon rangaistavaksi säätämistä ja rangaistuksen määrää, kun on kysymys maakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvasta oikeudenalasta (25 kohta).

Itsehallintolain 27 §:n mukaan puolestaan valtakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat oikeutta oleskella maassa (2 kohta), valtion viranomaisten järjestysmuotoa ja toimintaa (3 kohta), suhdetta ulkovaltoihin (4 kohta), avioliittoa ja perhesuhteita, lapsen oikeudellista asemaa, lapseksiottamista (7 kohta), rikosoikeutta 18 §:n 25 kohdassa säädetyin poikkeuksin (22 kohta), lainkäyttöä, esitutkintaa, tuomioiden ja rangaistusten täytäntöönpanoa sekä rikosentekijän luovuttamista (23 kohta) sekä ulkomaalaislainsäädäntöä (26 kohta).

Rikos- ja prosessioikeutta koskeva lainsäädäntö kuuluu enimmäkseen valtakunnan lainsäädäntövaltaan. Lainsäädäntö, joka koskee yleistä rikoslakia, muita rangaistussäännöksiä, oikeudenkäynti-, konkurssi- ja ulosottolaitosta, välimiesmenettelyä, tuomioiden ja rangaistusten täytäntöönpanoa sekä yleistä armahdusta, kuuluu valtakunnan lainsäädäntövaltaan. Maakuntapäivillä on oikeus kuitenkin säätää sakkorangeistuksen ja uhkasakon sekä muun uhan määräämisestä maakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvilla oikeudenaloilla. Maakunnan lainsäädäntövalta käsittää myös kurinpidollisen rankaisemisen. Maakuntapäivät voi säätää myös vankeusrangaistuksen määräämisestä silloin, kun kysymyksessä on maakuntapäivien toimivaltapiiriin kuuluva oikeudenala. Maakuntapäivät voi säätää niin rikoslaissa tarkoitettuihin yleisiin tai erityisiin rangaistuksiin tuomitsemisesta kuin rangaistuksen määrästäkin. (HE 73/1990 vp, s. 16, 45 ja 71.)

Rikoslain 40 luvun 11 §:n 1 kohdan mukainen virkamiehen määritelmä kattaa henkilön, joka on virka- tai siihen rinnastettavassa palvelussuhteessa Ahvenanmaan maakuntaan. Ahvenanmaan itsehallinnon kehittämistä koskevan Ahvenanmaa-komitean 2013 loppumietinnössä (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 33/2017, s. 381) on todettu, että maakunnan lainsäädäntöön ei ole vielä sisällytetty maakunnan hallitusta ja sen virkamiehiä koskevia rangaistussäännöksiä. Vuoden 1991 itsehallintolain 71 §:n nojalla virkarikoksiin sovelletaan sen vuoksi rikoslain rangaistussäännöksiä sellaisina kuin ne olivat 1.1.1993, kunnes maakuntapäivät käyttää toimivaltansa. Maakunnan toimivaltaan kuuluu siten yleissopimuksessa tarkoitettut tahdonvastaiset katoamiset, kun ne ovat Ahvenanmaan maakunnan edustajien toteuttamia tai niiden luvalla, tuella tai suostumuksella tehtyjä. Komitean toimivalta kohdistuisi myös Ahvenanmaahan.

Ahvenanmaan itsehallintolain 18 §:n 1 kohdan mukaan maakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat maakunnan hallitusta sekä sen alaisia viranomaisia ja laitoksia sekä 4 kohdan mukaan asioissa, jotka koskevat kuntien hallintoa. Lainsäädäntövalvonnassa on katsottu, että viranomaisten hallussa olevien asiakirjojen julkisuus ja niiden hallussa olevien henkilötietojen suoja ovat maakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvia asioita. Näin ollen ehdotettu sääntely kuuluu myös näiltä osin Ahvenanmaan maakunnan toimivaltaan.

Maakunnan toimivaltaan kuuluu siten yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvia kokonaisuuksia. Näin ollen yleissopimukseen liittymiselle tarvitaan maakuntapäivien suostumus.

11 Toimeenpano ja seuranta

Yleissopimuksen 23 artiklassa määrätään osapuolet antamaan koulutusta yleissopimuksesta. Viranomaisten on annettava koulutusta henkilöstöllensä, siltä osin kuin he osallistuvat vapautensa menettäneiden säilöissäpitoon tai kohteluun. Suomessa virkahenkilöstöä koulutetaan jo perus- ja ihmisoikeuksista. Kyseisiä koulutuksia olisi kuitenkin täydennettävä sisältämään yleissopimuksen. Määräyksen toimeenpano kohdistuu etenkin lainvalvontaan (poliisi), sotilasvoimiin (puolustusvoimat, Maanpuolustuskorkeakoulu), tuomioistuinlaitokseen (Tuomioistuinvirasto) sekä sosiaali- ja terveystalouteen (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira sekä aluehallintovirastot).

Yleissopimukseen sisältyvän palautuskiellon on katsottu jo asiallisesti sisältyvän nykyiseen sääntelyyn. Osana toimeenpanoa yleissopimus voitaisiin kuitenkin ottaa selvyyden vuoksi huomioon, kun arvioidaan esimerkiksi maahanmuuttopolitiikan ja poliisihallinnon ohjeistusten päivittämistä.

Ilmi tulleita tahdonvastaisen katoamisen rikoksia voidaan seurata rikostilastojen kautta. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea pitää omaa tilastoaan sen tietoon tulleista teoista. Suomeen kohdistuvat komiteamenettelyt hoidetaan ulkoministeriössä, joten sille kertyy suoraan tieto niistä.

Suomen on annettava kahden vuoden kuluessa yleissopimuksen voimaantulosta komitealle raportti täytäntöönpanotoimistaan. Tämän jälkeen tehdään määräaikaishuolintoja. Komitea antaa raporteista suosituksensa Suomelle. Suositukset voivat koskea niin voimaansaattamislainsäädäntöä kuin käytännön toimeenpanoa.

Ehdotetun varauman tarpeellisuutta seurataan etenkin komitean täytäntöönpanoraporteista antamien suositusten valossa. Kun komitea käsittelee Suomen täytäntöönpanoraporttia, se voi siinä yhteydessä arvioida, täyttääkö Suomen nykytila yleissopimuksen velvoitteet. Varauman ylläpito on lisäksi riippuvaista Suomen kansallisen sääntelyn kehityksestä. Jos kansallista sääntelyä muutetaan, varauman tarvetta voidaan arvioida uudelleen. Varauman käytännön vaikutusten seuranta perustuisi mahdollisista yksittäistapauksista saataviin tietoihin ja muutostarpeiden arviointiin esille tulleiden seikkojen perusteella.

12 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus ja käsittelyjärjestys

12.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus

Hallituksen esityksessä hyväksyttäväksi ehdotettu sopimus on kansainvälinen sopimus, jonka hyväksymisestä noudatetaan perustuslain 94 §:ssä säädettyä menettelyä ja jonka voimaansaattamisessa sovelletaan perustuslain 95 §:ssä säädettyä menettelyä.

Perustuslain 94 §:n mukaan eduskunta hyväksyy sellaiset valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet, jotka sisältävät lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä tai ovat muutoin merkitykseltään huomattavia taikka vaativat perustuslain mukaan muusta syystä eduskunnan hyväksymisen. Kansainvälisen velvoitteen hyväksymisestä päätetään äänen enemmistöllä. Jos ehdotus velvoitteen hyväksymisestä koskee perustuslakia tai valtakunnan alueen muuttamista taikka Suomen täysivaltaisuuden kannalta merkittävää toimivallan siirtoa Euroopan unionille, kansainväliselle järjestölle tai kansainväliselle toimielimelle, se on kuitenkin hyväksyttävä päätöksellä, jota on kannattanut vähintään kaksi kolmasosaa annetuista äänistä.

Perustuslain 95 §:n mukaan valtiosopimuksen ja muun kansainvälisen velvoitteen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset saatetaan voimaan lailla. Lakiehdotus kansainvälisen velvoitteen voimaansaattamisesta käsitellään tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Jos ehdotus kuitenkin koskee perustuslakia tai valtakunnan alueen muuttamista taikka Suomen täysivaltaisuuden kannalta merkittävää toimivallan siirtoa Euroopan unionille, kansainväliselle järjestölle tai kansainväliselle toimielimelle, eduskunnan on se hyväksyttävä sitä lepäämään jättämättä päätöksellä, jota on kannattanut vähintään kaksi kolmasosaa annetuista äänistä.

Valtiosopimuksen tai muun kansainvälisen velvoitteen määräys on eduskunnan perustuslakivaliokunnan kannan mukaan luettava lainsäädännön alaan, 1) jos määräys koskee jonkin perustuslaissa turvatu perusoikeuden käyttämistä tai rajoittamista, 2) jos määräys muutoin koskee yksilön oikeuksien tai velvollisuuksien perusteita, 3) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on perustuslain mukaan säädettävä lailla taikka, 4) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on voimassa lain säännöksiä tai 5) siitä on Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan säädettävä lailla. Perustuslakivaliokunnan mukaan kansainvälisen velvoitteen määräys kuuluu näiden perusteiden mukaan lainsäädännön alaan siitä riippumatta, onko määräys ristiriidassa vai sopusoinnussa Suomessa lailla annetun säännöksen kanssa (PeVL 11/2000 vp s. 2/II ja PeVL 12/2000 vp s. 2/I, 31/2001 vp).

Valtiosopimuksen tai muun kansainvälisen velvoitteen määräykset, jotka koskevat perus- ja ihmisoikeuksia, kuuluvat perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lainsäädännön alaan (PeVM 4/2004 vp, s. 2/II ja PeVM 2/2006 vp, s. 2/II). Yleissopimuksessa tunnustetaan nimenomaisesti ihmisoikeus olla joutumatta tahdonvastaisen katoamisen rikoksen uhriksi (1 ja 2 artikla). Yleissopimuksen aineellisoikeudelliset määräykset ovat sen I osassa (1–25 artikla). Yleissopimuksessa on myös useita kriminalisointeja ja muita seuraamuksia edellyttäviä määräyksiä sekä tutkintaa ja epäillyn oikeuksia koskevia määräyksiä (3, 4, 6, 7, 8, 10, 12, 21, 22 ja 25 artikla), jotka kuuluvat lain tasolle perustuslain 7 ja 8 §:n mukaisesti. Samoin lain tasolle kuuluvat lainkäyttövaltaa ja kansainvälistä oikeudellista yhteistyötä koskevat määräykset (9, 11, 13, 14, 15 ja 16 artikla), joihin osaltaan liittyy perustuslain 21 § oikeusturvasta ja 9 § liikkumisvapaudesta. Yleissopimuksessa määrätään myös lainmukaisen vapauden menetyksen edellytyksistä (17 artikla; merkityksellinen perustuslain 7 § oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen) sekä uhrien, uhrien omaisten sekä näiden edustajien tai asiamiesten oikeuksista (18, 20 ja 24 artikla; merkityksellinen perustuslain 80 § ja asiakirjajulkisuuden osalta 12 §). Lapsia koskevilla määräyksillä (25 artikla) on yhteys yksityiselämän suojaan (perustuslain 10 §). Niin ikään henkilötietojen käsittelyä koskevat määräykset kuuluvat lainsäädännön alaan (17 artiklan 3 kohta ja 19 artikla) perustuslain 10 §:n mukaisesti. Perustuslakivaliokunta on pitänyt henkilötietojen käsittelyä koskevassa valtiosääntöisessä arviossa merkityksellisenä myös käsittelyn tarkoitusta yksilöön kohdistuvan julkisen vallan käytön mahdollistajana (ks. PeVL 1/2018 vp, s. 6). Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin.

Lain tasolle kuuluvat myös yleissopimuksen määräykset komitean toimivallasta (tarkemmin käsittelyjärjestyksen yhteydessä), komitean jäsenten erioikeuksista ja vapauksista (26 artiklan 8 kohta) sekä valtioiden välisestä riitojen ratkaisusta (42 artikla).

Perustuslakivaliokunnan mukaan eduskunta antaa nimenomaisella päätöksellä suostumuksen myös sellaisten sopimusmääräyksiä koskevien varaumien, selitysten ja julistusten antamiseen, jotka vaikuttavat Suomen kansainvälisten velvoitteiden sisältöön tai laajuuteen itse sopimukseen verrattuna (esim. PeVL 29/2021 vp, 7 kappale).

Suomi antaisi selityksen, joissa se tunnustaa komitean oikeuden käsitellä niin Suomeen kohdistuvia yksilö- kuin valtiovalituksia (31 ja 32 artikla). Lisäksi yleissopimuksen 42 artiklan mukaan osapuoli voi antaa selityksen, jolla se jättäytyy pois valtioiden välisestä menettelystä riitojen ratkaisemiseksi. Suomi ei antaisi tällaista selitystä eli se hyväksyisi ehdotetun riidanratkaisumenettelyn. Nämä kuuluvat yllä todetulla tavalla lainsäädännön alaan.

Suomi tekisi yleissopimuksen varauman siltä osin, kuin kyse on adoption kumoamisesta (25 artiklan 4 kohta). Suomessa adoption pysyvyyden on katsottu parhaiten turvaavan lapsen etu ja lapsen oikeuksien huomioimista koskevan lapsen oikeuksien yleissopimuksen velvoitteet.

12.2 Käsittelyjärjestys

Hallituksen esitys on merkityksellinen useiden perustuslain säännösten kannalta. Näitä ovat Suomen täysivaltaisuus (1 §), oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §), rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (8 §), liikkumisvapaus (9 §), yksityiselämän suoja (10 §), henkilötietojen suoja (10 §), julkisuusperiaate (12 §), yhdistymisvapaus (13 §), oikeusturva (21 §), perusoikeuksien turvaaminen (22 §) sekä lain voimaantulo (79 §).

Suomen täysivaltaisuus

Perustuslain 1 §:n 1 momentin mukaan Suomi on täysivaltainen tasavalta. Perustuslain 1 § 3 momentin mukaan Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi. Perustuslain esitöiden mukaan tällä säännöksellä on merkitystä arvioitaessa, milloin kansainvälinen velvoite on ristiriidassa perustuslain täysivaltaisuussäännösten kanssa. Perustuslakivaliokunta on perustuslain esitöiden pohjalta katsonut perustelluksi lähteä siitä, että sellaiset kansainväliset velvoitteet, jotka ovat tavanomaisia nykyaikaisessa yhteiskunnassa ja jotka vain vähäisessä määrin vaikuttavat valtion täysivaltaisuuteen, eivät sellaisenaan ole ristiriidassa perustuslain täysivaltaisuussäännösten kanssa (esim. PeVM 12/2012 vp, s. 3/I).

Yleissopimuksen 26 artiklassa tarkoitetulla komitealla on laajat toimivaltuudet. Suomi antaisi yleissopimuksen mukaiset selitykset siitä, että komitea voisi käsitellä niin Suomen koskevia yksilövalituksia kuin valtiovalituksia (31 ja 32 artikla). Tietoja hankkiessaan komitea pyytää sopimusvaltiota tekemään yhteistyötä tietojen hankkimiseksi. Komitea voisi antaa Suomelle suosituksia valitusten johdosta. Komitea voi myös pyytää osapuolta etsimään tahdonvastaisesti kadonneen henkilön ja antaa osapuolelle suosituksia muun muassa väliaikaisten toimien tekemiseksi (30 artikla). Komitean tutkintaan voi sisältyä käynti sopimusvaltion alueella, mikäli käynti on perusteltavissa ja sopimusvaltio suostuu siihen (33 artikla). Sopimusvaltion kanssa pyritään yhteistyöhön kaikissa menettelyn vaiheissa. Yleissopimus ei sisällä määräyksiä komitean erityisistä toimivaltuuksista sopimusvaltion alueella eikä oikeudesta päästä tiettyihin tiloihin. Se ei sisällä myöskään määräyksiä, jotka olisivat esteenä sopimusvaltion edustajan läsnäololle komitean suorittaessa tutkintaa.

Komitean suorittamalla tutkintamenettelyllä on erittäin painavat perus- ja ihmisoikeuksien suojaamiseen liittyvät perusteet. Tutkintamenettelyn arvioidaan kokonaisuudessaan vaikuttavan vain vähäisessä määrin valtion täysivaltaisuuteen. Sitä koskevat säännökset eivät siten ole ristiriidassa Suomen täysivaltaisuutta koskevien perustuslain säännösten kanssa.

Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Oikeudesta määrätään myös esimerkiksi EIS 5 artiklassa, KP-sopimuksen 9 artiklassa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 3 ja 6 artiklassa. Merkityksellisiä ovat myös henkilölliseltä soveltamisalaltaan tarkemmin määritellyt ihmisoikeussopimukset, kuten YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 26 ja 27/2016) (14 artikla).

Henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen keskeisesti kohdistuvia julkisen vallan toimenpiteitä ovat pidättäminen ja vangitseminen. Vapaudenmenetyksenä on myös pidetty esimerkiksi turvapaikanhakijan säilöönottoa (PeVL 20/1998 vp, s. 5/I), oikeuteen tuotavaksi määrätyn säilöönottoa (PeVL 31/2005 vp, s. 5), mielenterveyslaissa säänneltyyn tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättyä (PeVL 34/2001 vp, s. 2 ja 3), valvontarangaistusta (PeVL 30/2010 vp, s. 2/II), pitkään jatkuvaa poistumiskieltoa (PeVL 43/2010 vp, s. 3/II) ja huostaan otetun lapsen eristämistä (PeVL 5/2006 vp, s. 6 ja 7). Vapaudenmenetyksenä ei sen sijaan ole pidetty esimerkiksi poistumisrangaistusta (HE 309/1993 vp, s. 48/I).

Yleissopimuksen 17 artiklassa määrätään lainmukaisen vapauden menetyksen edellytyksistä. Kansainvälisissä sopimuksissa käytettyjä ilmaisia ei kuitenkaan voi suoraan samaistaa kansallisiin termeihin, vaan niitä on tulkittava Wienin yleissopimuksen mukaisesti. Nyt käsiteltävänä olevassa yleissopimuksessa merkityksellinen on yleissopimuksen tavoite estää tahdonvastaisia katoamisia. Nämä ovat tyypillisesti tilanteita, joissa motiivina on poliittinen syy ja toimet kohdistuvat usein hallinnolle syystä tai toisesta epämieluisiin henkilöihin taikka kyse on lasten kaappaamisesta. Näin ollen yleissopimuksen 17 artiklan selostuksen yhteydessä on esimerkiksi käsitelty lapsen huostaanottoa mutta ei esimerkiksi valvontarangaistusta eikä todistajan säilöönottoa.

Yleissopimuksen velvoitteet tulevat täytetyksi perustuslain ja kansallisen lainsäädännön sääntelyllä, mitä on käsitelty 17 artiklan selostuksen yhteydessä. Yleissopimus on siten yhteensopiva perustuslain kanssa.

Kuitenkin vapaudenmenetyksen sääntelyä on syytä tarkastella vielä perustuslain 22 §:n näkökulmasta, sillä yleissopimuksen yhtenä tavoitteena on parantaa vapautensa menettäneiden asemaa. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että kun kyseessä on perusoikeussuojan kehittäminen, ovat lähtökohdat valtiosääntöoikeudellisessa tarkastelussa toisenlaiset kuin käsiteltäessä perusoikeuksien rajoittamista tarkoittavia ehdotuksia. Tästä syystä perustuslakivaliokunta on pitänyt tarpeellisena arvioida esitystä myös siltä osin, olisiko siinä syytä mennä joissakin kohdin nyt ehdotettua pidemmälle. (PeVL 31/2014 vp, s. 2/II.)

Vaikka Suomen lainsäädäntö täyttää yleissopimuksen velvoitteet, on kansallisessa lainsäädännössä ja sen toimeenpanossa havaittu muiden ihmisoikeussopimusten määräysten valossa puut-

teita. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole pitänyt tahdosta riippumattoman hoidon jatkamista ja tahdosta riippumattomasta lääkitystä koskevaa kansallista sääntelyä kaikilta osin Euroopan ihmisoikeussopimuksen edellytysten mukaisena (X v. *Suomi*, nro 34806/04, §§ 169–171, ECHR 2012). Niin ikään kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalainen komitea on antanut Suomelle useita suosituksia vapautensa menettäneiden kohtelun parantamiseksi (oikeusministeriö 2021: Suomen hallituksen vastaus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) selontekoon sen käynnistä Suomessa 7.–18.9.2021 [CPT/Inf (2021) 7]). Laillisuusvalvonnassa on myös havaittu puutteita sääntelyn noudattamisessa esimerkiksi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran tarkastuksissa (Valvira 2021: Lastensuojelulaitoksissa laiminlyödään rajoitustoimenpiteitä koskevia päätöksiä ja kirjauksia, julkaistu 27.9.2021, viitattu 11.10.2021) sekä useamman kerran ylimmässä laillisuusvalvonnassa (ks. esim. EOAK/7866/2020, EOAK/3115/2020, EOAK/4180/2020). Apulaisoikeusasiamies on myös esimerkiksi omana aloitteenaan tutkinut naistutkintavankien puutteellisia olosuhteita (EOAK/1626/2018).

Havaitut puutteet koskevat usein verrattain pisteittäistä kohtaa vapaudenmenetyssääntelyn kokonaisuudesta. Näitä puutteita myös pyritään korjaamaan, ja esimerkiksi mielenterveyslakia ja muuta asiaan liittyvää lainsäädäntöä on muutettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä mainitun ratkaisun myötä. Sääntelyä myös pyritään muutenkin kansallisesti kehittämään. Mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevaa sääntelyä uudistetaan parhaillaan ja hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 2022. Niin ikään asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeutta koskevaan lainsäädäntöön valmistellaan parhaillaan muutoksia. Uudistuksen tavoitteena on muuttaa lainsäädäntöä niin, että asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeus toteutuu nykyistä paremmin ja rajoitustoimenpiteistä säädetään asianmukaisesti. Vuonna 2022 annettavassa hallituksen esityksessä on tarkoitus uudistaa tahdosta riippumattoman lääkityksen oikeussuojakeinot psykiatrisessa hoidossa erityisesti edellä mainitun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion täytäntöönpanoon liittyen. Parhaillaan käynnissä olevassa lastensuojelulain uudistamisessa rajoitustoimenpiteissä huomioidaan perustuslain mukainen julkisen vallan ja merkittävä julkisen vallan käyttö ja vahvistetaan lapsen oikeusturvaa. Rajoitustoimenpiteitä täsmennetään huomioiden erityisesti lasten päihteiden käyttöön liittyvät haasteet sekä muutoin lapsen hengen, terveyden ja kehityksen suojeleminen. Parhaillaan on käynnissä myös vankeuslain ja tutkintavankeuslain uudistamishanke (OM039:00/2021). Tavoitteena on uudistaa lainsäädäntöä siten, että siinä huomioidaan nykyistä paremmin yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, kansainvälisten ihmisoikeuselinten suositukset, kansallisessa laillisuusvalvontakäytännössä esitetyt huomiot ja soveltamiskäytännössä ilmenneet ongelmat.

Nyt kyseessä olevan yleissopimuksen määräykset lainmukaisesta vapaudenmenetyksestä ovat ennemmin prosessuaaliset ja muodolliset kuin sisällölliset. Havaitut puutteet on suunniteltu korjattaviksi muissa yhteyksissä, kuten EIT:n tuomion tai muiden sopimusvalvontaelinten antamien suositusten täytäntöönpanon yhteydessä. Esitys ei siten ole ongelmallinen myöskään perustuslain 22 §:n kannalta.

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate

Ehdotetun rikoslain 11 luvun uuden 4 c §:n mukaan se, joka valtion edustajana tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella pidättämällä, vangitsemalla, kaappaamalla tai muulla tavoin riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä, kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut, ja aiheuttaa menettelyllään vapaudenriiston kohteeksi joutuneen jäämisen vaille oikeussuojaa, on tuomittava tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Perustuslain 8 §:ssä säädetään rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta. Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta on lisäksi määräykset muun muassa Euroopan unionin perusoikeuskirjan 49 artiklassa ja EIS 7 artiklassa.

Uutta rangaistussäännöstä koskevaa ehdotusta on arvioitava erityisesti rikosoikeudellisen sääntelyn täsmällisyysvaatimuksen kannalta. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisällön mukaan rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja EU-tuomioistuimen käytännössä laillisuusperiaatteelle on annettu käytännössä vastaava ydinsisältö, jossa on korostettu rikossääntelyn ennustettavuutta eli sitä, että säännöksen sanamuodon perusteella voidaan ennakoida, mikä on rangaistavaa. (Ks. PeVL 12/2021 vp, 57 kappale; PeVL 20/2018 vp, s. 2; PeVL 10/2016 vp, s. 2 ja PeVL 56/2014 vp, s. 2/II sekä niissä viitatu lausunnot.)

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate edellyttää siten rangaistavan käyttäytymisen täsmällistä määrittämistä. Perustuslakivaliokunnan käytännössä rikossäännösten sisältämiä avoimia teko- tapoja on lähtökohtaisesti pidetty rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisina (esim. PeVL 12/2021 vp, 58 kappale; PeVL 6/2014 vp, s. 4/I ja PeVL 48/2002 vp, s. 3).

Ehdotettu rangaistussäännös tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta on rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla tarkkarajainen ja täsmällinen. Rangaistussäännöksen soveltamisalaa on asianmukaisella ja hyväksyttävällä tavalla rajattu säännöksen perusteluissa. Tarkkarajaisuutta edistää se, että säännöksessä ei ole kaikilta osin käytetty 2 artiklan määritelmässä olevia ilmaisuja, vaan paremmin kansalliseen sääntelyyn sopivia ilmaisuja.

Liikkumisvapaus

Perustuslain 9 §:ssä säädetään liikkumisvapaudesta. Osana sitä säädetään Suomen kansalaisen luovuttamisesta sekä siitä, että ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

Yleissopimuksen 13 artiklan 2 ja 3 kohdassa määrätään luovuttamisista tahdonvastaisen katoamisen rikoksen johdosta. Yleissopimuksessa ei ole nimenomaista määräystä siitä, että osapuoli voi kieltäytyä luovuttamasta kansalaistaan. Tältä osin – ja luovuttamissääntelyn kannalta yleisesti – merkityksellistä on kuitenkin yleissopimuksen lähtökohta siitä, että luovuttamisessa rikoksen johdosta on kaikissa tapauksissa noudatettava luovuttamispyynnön vastaanottaneen osapuolen lainsäädännön tai sovellettavien luovuttamissopimusten mukaisia edellytyksiä. Näin ollen yleissopimus ei edellytä muutoksia nykysääntelyyn. Ehdotus ei siten ole ongelmallinen perustuslain kannalta.

Yleissopimuksen 16 artiklassa määrätään palauttamiskiellosta. Sen tavoitteena on estää ihmisoikeusloukkaukset ja se vastaa sisällöltään jo Suomessa omaksuttua luovuttamiskieltoa. Ehdotus ei siten tältäkin osin ole ongelmallinen perustuslain kannalta.

Yksityiselämän suoja

Perustuslain 10 §:ssä, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklassa sekä EIS 8 artiklassa turvataan yksityiselämän suoja. Yksityiselämän piiriin kuuluu perhe-elämä. Lasten osalta tulee ottaa huomioon myös yleissopimus lapsen oikeuksista.

Tältä osin merkityksellisiä ovat yleissopimuksen adoptiota koskevat määräykset. Yleissopimuksen 25 artiklan 4 kohdan mukaan osapuolella on oltava käytössään menettely, jolla tahdonvastaiseen katoamiseen perustunut lasten adoptio voidaan tarvittaessa kumota. Esityksessä ehdotetaan Suomen tekävän varauman kyseiseen kohtaan. Suomen adoptiolaki ei mahdollista adoption kumoamista. Tämän taustalla on näkemys adoption pysyvyydestä lapsen edun mukaisena.

Adoptiolaki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 15/2011 vp). Siinä yleissopimuksessa tarkoitettua tilanteen voidaan katsoa jossain määrin sisältyvän samoja kysymyksenasetteluja kuin adoption ilman vanhempien suostumusta. Adoptio ilman vanhempien suostumusta merkitsee erittäin tuntuva puuttumista perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän suojan piiriin kuuluvaan perhe-elämän suojaan sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan sisältyvään perhe-elämän suojaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö osoittaa, että tällaiselle perhe-elämään puuttumiselle asetettavat kriteerit ovat yksittäistapauksessa erittäin korkeat, mutta ne sallivat sen poikkeuksellisissa olosuhteissa ja lapsen edusta johtuvista erittäin tärkeistä vaatimuksista. Edellä mainittu ei kuitenkaan estä vetoamista lapsen etuun jo vahvistetun adoption pysyvyyden turvaamiseksi. (PeVL 15/2011 vp, s. 4 viitauksineen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöön.) Kun adoptio on vahvistettu, lapsen edun voidaan kuitenkin katsoa pääsääntöisesti edellyttävän adoption pysyvyyttä myös yleissopimuksessa tarkoitettussa tilanteessa. Voidaan olettaa, että tahdonvastaiset katoamiset adoption taustalla liittyvät adoptioon ulkomailta. Näissä suojakeinona on jo adoptiolain mukainen ennakkovalvonta. Varauman tekeminen ei siten ole ristiriidassa perustuslaissa turvatun yksityiselämän suojan kanssa.

Asiaa on kuitenkin syytä tarkastella myös perustuslain 22 §:n kannalta. Valtiosäännön kokonaisuuden kannalta merkityksellinen on myös perustuslain 1 §:n 3 momentti, joskin säännöksen on etupäässä viitattu perustuslain täysivaltaisuutta koskevien säännösten (ks. esim. PeVL 9/2006 vp, s. 5/1 ja PeVL 7/2013 vp, s. 2/II ja 3/I) ja säädösneuvottelujen yhteydessä (ks. esim. PeVL 20/2021 vp, 11 kappale). Sen mukaan Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi. Vaikka varaumien tekemiselle ihmisoikeussopimukseen ei ole suoranaista valtiosääntöoikeudellista estettä, on niitä pyritty välttämään.

Sekä yleissopimus että Suomen nykyinen adoptiolaki painottavat lapsen edun ensisijaisuutta. Nyt käsiillä olevan yleissopimuksen ja Suomen adoptiolainsäädännön käsitys lapsen edusta kuitenkin jossain määrin poikkeavat toisistaan. Yleissopimuksen tavoitteena on estää tahdonvastaisia katoamisia ja oikaista niiden vaikutukset. Tämän takia sillä on haluttu luoda mekanismit lasten tunnistamiseen, palauttamiseen ja adoption kumoamiseen. Suomessa sen sijaan on pidetty lähtökohtana, että lapsen edun turvaamisen takia painopisteen tulee olla ennakkovalvonnessa. Tähän adoptiolaisissa säädetään menettelyt. Koska adoption pysyvyys lähtökohtaisesti on lapsen edun mukaista, yhtenä Suomen adoptiolainsäädännön perusratkaisuista on, ettei adoptioita voida kumota. Poikkeuksellisissa tapauksissa ylimääräinen muutoksenhaku on kuitenkin ollut mahdollista.

Koska adoption pysyvyys on yksi adoptiolain perusratkaisuista, yksittäinen poikkeus ei nykyisellään luontevasti istuisi adoptiolakiin. Lisäksi poikkeus ei tyydyttävästi vastaisi kritiikkiin siitä, ettei laki tässä suhteessa riittävästi mahdollista yksittäisen lapsen edun tarkastelua suhteessa lasten yleiseen etuun. Perusteltua ei siten olisi säätää adoptiolainsäädäntöön yksittäistä poikkeusta.

Varauman tekeminen ei muuta nykytilaa. Se ei siis tarkoita sitä, että lapsen palautuminen alkuperäisille vanhemmilleen tahdonvastaisen katoamisen kontekstissa ei olisi yksittäistapauksissa

mahdollista. Lopuksi huomioon voidaan ottaa se, että varaumaa voidaan myöhemmin arvioida uudelleen. Yleissopimus on jossain määrin tulkinnanvarainen sen suhteen, mitä se vaatii adoption kumoamismenettelyltä. Komitean suosituskäytännön perusteella on kuitenkin arvioitu, ettei Suomessa nykyisellään käytettävissä olevat keinot täytä yleissopimuksen velvoitteita. Kun komitean suosituskäytäntö täydentyy, asiaa voidaan arvioida uudelleen.

Henkilötietojen suoja ja julkisuusperiaate

Henkilötietojen suoja koskee perustuslain 10 §, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 8 artikla sekä EIS 8 artikla.

Perustuslakivaliokunnalla on verrattain runsaasti lausuntokäytäntöä henkilötietojen suojasta (ks. tuoreesta lausuntokäytännöstä kokoavasti esim. PeVL 4/2021 vp, s. 2–4 viittauksineen). Lähtökohtaisesti henkilötietojen sääntelyn tulee perustua yleiseen tietosuoja-asetukseen ja sitä täydentävään kansalliseen yleissääntelyyn (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 4–5). Kansallisen sääntelyn liikkumavara on perusteltava (PeVL 1/2018 vp, s. 3). Kansallisen sääntelyn tarve korostuu lähinnä yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisten erityisten henkilötietoryhmien sekä kansallisesti valtiosääntöisesti arkaluonteisiksi katsottavien tietojen osalta (PeVL 15/2018 vp, s. 37 ja PeVL 23/2022 vp, 20 kappale). Sääntelytarpeen arvioinnissa on otettava huomioon riskiperusteisuus (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 5 ja 6) ja perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset (ks. PeVL 42/2016 vp, s. 2–3 ja siinä viitatu lausunnot).

Valmisteltaessa henkilötietojen käsittelyä koskevia valtiosopimuksia on perustuslakivaliokunnan mukaan (PeVL 25/2009 vp, s. 2) varmistuttava muun muassa tietojen vaihdon välttämättömyydestä ja oikeasuhtaisuudesta sekä tietojen vaihdon edellytysten ja tietosisältöjen määrittelyn täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta. Näiden lisäksi valiokunta on korostanut tietosuojan riittävää tasoa tietoja edelleen siirrettäessä (PeVL 27/2006 vp, s. 3 ja PeVL 23/2022 vp, 26 kappale) sekä käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatetta (PeVL 23/2022 vp, 10 kappale). Tärkeää on huolehtia myös siitä, että rekisteröidyllä on riittävät oikeusturvatakeet tietojen vastaanottavassa maassa. Valtiosopimuksen määräyksillä ei saa estää Suomen viranomaisia asettamasta tietojen käytölle mahdollisesti tarvittavia lisäehtoja muun muassa perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattujen henkilötietojen suojaamiseksi tai sen varmistamiseksi, ettei tietojen käyttäminen johda esimerkiksi kuolemanrangaistuksen tuomitsemiseen tai täytäntöönpanoon taikka kidutukseen tai muuhun ihmisarvoa loukkaavaan kohteluun (PeVL 40/2021 vp, 29 ja 30 kappale viittauksineen).

Henkilötietojen suojan kannalta merkityksellisiä ovat etenkin yleissopimuksen määräykset vapautensa menettäneiden luettelosta (17 artikla), henkilötietojen käyttötarkoituksesta (19 artikla) sekä kansainvälistä oikeusapua koskevat määräykset (14 artikla). Luettelon tietoihin sisältyy tietoja terveydentilasta eli tältä osin on kyse erityisistä henkilötietoryhmistä. Yleissopimuksen määräykset ovat kuitenkin tältä osin ylätasoisia eikä niiden voimaan saattamisen ole katsottu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia. Henkilötietojen suoja turvataan siis asianmukaisesti nykyisen sääntelyn pohjalta. Siltä osin kuin yleissopimus on asiallisesti yleisen tietosuoja-asetuksen soveltamisalassa, ei siis ole tarve käyttää asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c tai e alakohdan sekä 9 artiklan 2 kohdan g alakohdan ja 4 kohdan mukaista kansallista liikkumavaraa.

Yleissopimuksessa säädetään henkilötietojen uudelleen käytöstä rikosprosessia sekä hyvitysten hakemista varten. Lisäksi vaikka yleissopimuksessa ei sitä nimenomaisesti mainita, niin henkilötietojen luovuttaminen voi olla osa kansainvälistä oikeusapua. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että arvioitaessa henkilötietojen luovutustarkoituksia, on kiinnitettävä huomiota siihen, että muun kuin alkuperäiseen käyttötarkoitukseen liittyvän henkilötietojen käsittelyn ei tule

muodostua rekisterin pääasialliseksi tai edes merkittäväksi käyttötavaksi. Näin on erityisesti arkaluonteisten tietojen osalta. (Ks. esim. PeVL 51/2018 vp, s. 13 ja 14.) Käyttötarkoitussidonnaisuus tulee ottaa huomioon luovutettaessa tietoja myös ulkomaisille viranomaisille (PeVL 42/2020 vp, s. 3). Yleissopimuksen henkilötietojen uudelleen käyttöä koskevaa 19 artiklan 1 kohtaa voidaan pitää tarkkarajaisena, oikeasuhtaisena ja yleisen edun mukaisen syyn kannalta tarpeellisenä määräyksenä. Yleissopimuksen ei kuitenkaan tältäkin osin ole katsottu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia, vaan nykyisen sääntelyn voidaan katsoa täyttävän yleissopimuksen vaatimukset. Kansainvälisen oikeusavun arvioinnin kannalta merkityksellinen on yleissopimuksen 14 artiklan 2 kohta, jonka mukaan luovuttamismenettelyssä noudatetaan luovutuspyynnön vastaanottaneen maan lainsäädännön mukaisia edellytyksiä.

Lakiehdotuksen ei siten katsota olevan ongelmallinen henkilötietojen suojan kannalta.

Henkilötietojen suojaan liittyy tässä yhteydessä perustuslain 12 §:ssä turvattu julkisuusperiaate. Yleissopimuksessa määrätään oikeudesta tutustua vapautensa menettäneiden henkilöiden luettelon tietoihin (18 artiklan) ja tämän oikeuden rajoittamisesta (20 artikla) sekä uhrin tietojen saantioikeudesta (24 artiklan 1 ja 2 kohta). Perustuslakivaliokunta on painottanut, että yksityiselämän ja henkilötietojen suojalla ei ole etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden (PeVL 14/2018 vp, s. 8). Arvioinnissa on kyse kahden tai useamman perusoikeussäännöksen yhteensovittamisesta ja punninnasta (ks. esim. PeVL 54/2014 vp, s. 2/II ja PeVL 10/2014 vp, s. 4/II). Valiokunta on korostanut erityisesti asiakirjajulkisuuden ja henkilötietojen suojan välistä tasapainoa (PeVL 22/2008 vp, s. 4/I). (PeVL 7/2019 vp, s. 13.)

Julkisuusperiaatteen kannalta merkityksellistä on, ettei 18 artikla estä osapuolia laajentamasta julkisuuden piiriä. Suomessa on viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta voimassa julkisuuslaki yleislakina sekä sektorikohtaista erityissääntelyä. Terminologisista eroista huolimatta yleissopimuksen voidaan katsoa tarkoittavan ensi sijassa asianosaisjulkisuutta. Esimerkiksi uhrinkäsitteen ei voida katsoa perusteettomasti laajentavan salassa pidettävien asiakirjojen saamista yleisöjulkisuuden puolelle. Asianosaisjulkisuudesta on jo julkisuuslain säännökset ja sen rajoittamisesta, eikä yleissopimuksen siten katsota tältä osin edellyttävän lainsäädäntömuutoksia.

Lakiehdotuksen ei siten katsota olevan ongelmallinen myöskään julkisuusperiaatteen kannalta.

Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus

Perustuslain 13 §:n mukaan jokaisella on yhdistymisvapaus. Yhdistymisvapaus turvataan lisäksi muun muassa EU:n perusoikeuskirjan 12 artiklassa ja EIS 11 artiklassa.

Yhdistymisvapauteen sisältyy oikeus ilman lupaa perustaa yhdistys, kuulua tai olla kuulumatta yhdistykseen ja osallistua yhdistyksen toimintaan. Yleissopimuksen 24 artiklan 7 kohdassa määrätään positiivisesta yhdistymisvapaudesta eli oikeudesta perustaa tahdonvastaisiin kaatoamisiin liittyviä järjestöjä ja osallistua niiden toimintaan. Sopimusmääräys on yleisluontoinen sekä perus- ja ihmisoikeuksia oikeuksia turvaava, eikä se tältä osin aiheuta muutoksia kansalliseen sääntelyyn. Lakiehdotus ei siten ole ongelmallinen perustuslain kannalta.

Oikeusturva ja hyvä hallinto

Perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on turvattu muun muassa myös EIS 6 artiklassa sekä EU:n

perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Vapaudenmenetysten kannalta merkityksellinen on myös edellä käsitelty perustuslain 7 §:n 3 momentti.

Yleissopimuksen 11 artiklan 3 kohdassa määrätään, että tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta epäillyllä on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Yleissopimuksen 12 artiklan 1 kohdassa määrätään, että viranomaiset tutkivat väitteet viipymättä ja puolueettomasti. Yleissopimuksen 17 artiklan 2 kohdan f alakohdan mukaan vapautensa menettäneellä on kaikissa olosuhteissa oikeus vaatia tuomioistuimessa, että tuomioistuin päättää viivytyksettä, onko vapaudenmenetys laillinen. Sopimusmääräykset ovat yleisluontoisia sekä perus- ja ihmisoikeuksia turvaavia, eivätkä ne tältä osin aiheuta muutoksia kansalliseen sääntelyyn. Esitys on siten tältä osin yhteensopiva perustuslain kanssa.

Lakien voimaantulo

Perustuslain 79 §:n mukaan laista tulee käydä ilmi, milloin se tulee voimaan. Erityisestä syystä laissa voidaan säätää, että sen voimaantuloajankohdasta säädetään asetuksella.

Ehdotetut lait tulisivat voimaan valtioneuvoston asetuksena säädettävänä ajankohtana. Lain voimaantuloajankohdan sidonnaisuutta kansainvälisen velvoitteen voimaantuloon on perustuslakivaliokunnan käytännössä pidetty perustuslain 79 §:n 3 momentin mukaisena erityisenä syynä sille, että lain voimaantuloajankohdasta voidaan säätää asetuksella (esim. PeVL 12/2014 vp, s. 3). Ehdotus ei siten ole ongelmallinen perustuslain kannalta.

Koska yleissopimus ei sisällä määräyksiä, jotka koskisivat perustuslakia sen 94 §:n 2 momentissa tai 95 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla, yleissopimus ja sitä koskevat selitykset ja varaukset voidaan hallituksen käsityksen mukaan hyväksyä äänen enemmistöllä ja ehdotus yleissopimuksen voimaansaattamislainsäädännön tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

1. ponsi

Edellä olevan perusteella ja perustuslain 94 §:n mukaisesti esitetään,

että eduskunta hyväksyisi kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta New Yorkissa 20.12.2006 tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen,

että eduskunta hyväksyisi tehtäväksi varauksen, jonka mukaan painottaen adoption edellytysten ennakkovalvontaa lapsen edun vuoksi ja suhtautuen siten varauksellisesti erilliseen adoption kumoamista koskevaan menettelyyn tunnustaen kuitenkin mahdollisuuden tarkastella adoptiota poikkeustapauksissa uudelleen, Suomi ei katso olevansa yleissopimuksen 25 artiklan 4 kohdan määräysten sitoma siltä osin kuin kyse on mainitun artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten adoption kumoamisesta,

että eduskunta hyväksyisi annettavaksi yleissopimuksen 31 artiklan 1 kohdan mukaisen selityksen, jonka mukaan Suomi tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia valituksia lainkäyttövaltaansa kuuluvilta henkilöiltä, jotka väittävät joutuneensa uhreiksi Suomen rikotua tämän yleissopimuksen määräyksiä, tai ottaa vastaan ja tutkia tällaisten henkilöiden puolesta tehtyjä valituksia

ja että eduskunta hyväksyisi annettavaksi yleissopimuksen 32 mukaisen selityksen, jonka mukaan Suomi tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja käsitellä valituksia, joissa jokin osapuoli väittää, ettei Suomi täytä tämän yleissopimuksen mukaisia velvoitteitaan.

2. ponsi

Koska sopimus sisältää määräyksiä, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan, annetaan samalla eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta New Yorkissa 20 päivänä joulukuuta 2006 tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat lakina voimassa sellaisina kuin Suomi on niihin sitoutunut.

2 §

Sopimuksen muiden kuin lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

3 §

Tämän lain voimaantulosta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

2.

Laki

rikoslain 11 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohta, 5 §:n 2 momentti, 12 § ja 13 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 3 §:n 1 momentin 3 kohta ja 5 §:n 2 momentti laissa 212/2008 sekä 12 § ja 13 §:n 1 momentti laissa 1718/2015, ja
lisätään 11 lukuun uusi 4 c § seuraavasti:

11 luku

Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan

3 §

Rikos ihmisyyttä vastaan

Joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä

3) vangitsee toisen tai muuten riistää häneltä vapauden kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti taikka aiheuttaa Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön (SopS 55 ja 56/2002) 7 artiklan 2 kappaleen i kohdassa tarkoitetun tahdonvastaisen katoamisen,

4 c §

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen

Joka valtion edustajana tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella pidättämällä, vangitsemalla, kaappaamalla tai muulla tavoin riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä, kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut, ja aiheuttaa menettelyllään vapaudenriiston kohteeksi joutuneen jäämisen vaille oikeussuojaa, on tuomittava *tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

5 §

Sotarikos

Sotarikoksesta tuomitaan myös se, joka tekee Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 8 artiklassa sotarikokseksi määritellyn muun teon taikka muulla tavoin rikkoo Suomea velvoittavan sotaa, aseellista selkkausta tai miehitystä koskevan kansainvälisen sopimuksen määräyksiä taikka yleisesti tunnustettuja ja vakiintuneita kansainvälisen oikeuden mukaisia sodan lakeja ja tapoja.

12 §

Esimiehen vastuu

Sotilaallinen ja muu esimies tuomitaan 1, 3, 4, 4 a–4 c, 5–7 ja 13 §:ssä tarkoitetusta teosta tai sen yrityksestä rangaistukseen kuin tekijä tai osallinen, jos tosiasiallisesti esimiehen määräysvallassa ja valvonnassa olevat joukot tai alaiset ovat syyllistyneet tekoon sen johdosta, että esimies on laiminlyönyt velvollisuutensa asianmukaisesti valvoa joukkojen tai alaisten toimintaa, ja jos:

1) esimies tiesi tai hänen olisi olosuhteiden perusteella pitänyt tietää, että joukot tai alaiset olivat tekemässä tai aikoivat tehdä kyseisiä rikoksia; eikä

2) esimies ryhtynyt käytettävissään oleviin tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin rikosten täyttymisen ehkäisemiseksi.

13 §

Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Sotilaallinen tai muu esimies, joka jättää ryhtymättä tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin saattaakseen viranomaisten tutkittavaksi tosiasiallisesti hänen määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan alaisen tekemäksi epäillyn 1, 3, 4, 4 a–4 c tai 5–7 §:ssä taikka tässä pykälässä tarkoitetun rikoksen, on tuomittava *alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tämän lain voimaantulosta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Helsingissä 2.6.2022

Pääministeri

Sanna Marin

Ulkoministeri Pekka Haavisto

Sopimusteksti

**KANSAINVÄLINEN YLEISSOPIMUS
KAIKKIEHENKILÖIDEN SUOJELE-
MISEKSI TAHDONVASTAISelta KA-
TOAMISELTA**

**INTERNATIONAL CONVENTION FOR
THE PROTECTION OF ALL PERSONS
FROM ENFORCED DISAPPEARANCE**

Johdanto-osa

Preamble

Tämän yleissopimuksen osapuolet, jotka

The States Parties to this Convention,

ottavat huomioon Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjaan perustuvan valtioiden velvoitteen edistää ihmisoikeuksien ja perusvapauksien arvossa pitämistä ja kunnioittamista koko maailmassa,

Considering the obligation of States under the Charter of the United Nations to promote universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms,

ottavat huomioon ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen,

Having regard to the Universal Declaration of Human Rights,

palauttavat mieliin taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä muut asiaan liittyvät ihmisoikeuksien, humanitaarisen oikeuden ja kansainvälisen rikosoikeuden alan kansainväliset asiakirjat,

Recalling the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and the other relevant international instruments in the fields of human rights, humanitarian law and international criminal law,

palauttavat mieliin myös julistuksen kaikkien henkilöiden suojelemisesta tahdonvastaiselta katoamiselta, jonka Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous hyväksyi 18 päivänä joulukuuta 1992 annetulla päätöslauselmallaan 47/133,

Also recalling the Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance adopted by the General Assembly of the United Nations in its resolution 47/133 of 18 December 1992,

ovat tietoisia tahdonvastaisen katoamisen äärimmäisestä vakavuudesta sekä siitä, että se on rikos ja tietyissä kansainvälisessä oikeudessa määritellyissä olosuhteissa rikos ihmisyyttä vastaan,

Aware of the extreme seriousness of enforced disappearance, which constitutes a crime and, in certain circumstances defined in international law, a crime against humanity,

ovat päättäneet estää tahdonvastaisia katoamisia ja torjua tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rankaisemattomuuden,

Determined to prevent enforced disappearances and to combat impunity for the crime of enforced disappearance,

ottavat huomioon jokaisen ihmisen oikeuden olla katoamatta tahdonvastaisesti sekä uhrien oikeuden saada oikeussuojaa ja hyvitystä,

Considering the right of any person not to be subjected to enforced disappearance, the right of victims to justice and to reparation,

vahvistavat, että kaikilla uhreilla on oikeus tietää totuus tahdonvastaisen katoamisen olosuhteista ja kadonneen henkilön kohtalosta sekä oikeus vapaasti hakea, ottaa vastaan ja antaa tietoja tätä tarkoitusta varten,

Affirming the right of any victim to know the truth about the circumstances of an enforced disappearance and the fate of the disappeared person, and the right to freedom to seek, receive and impart information to this end,

ovat sopineet seuraavasta:

Have agreed on the following articles:

I OSA

PART I

1 artikla

Article 1

1. Ketään ei saa saattaa katoamaan tahdonvastaisesti.

1. No one shall be subjected to enforced disappearance.

2. Mihinkään poikkeuksellisiin olosuhteisiin, kuten sotatilaan tai sodan uhkaan, maan sisäiseen poliittiseen epävakauteen tai muuhun yleiseen hätätilaan, ei saa vedota oikeuksena tahdonvastaiselle katoamiselle.

2. No exceptional circumstances whatsoever, whether a state of war or a threat of war, internal political instability or any other public emergency, may be invoked as a justification for enforced disappearance.

2 artikla

Article 2

Tässä yleissopimuksessa ”tahdonvastaisella katoamisella” tarkoitetaan sitä, että valtion edustajat tai valtion luvalla, tuella tai suostumuksella toimivat henkilöt tai henkilöryhmät pidättävät, vangitsevat tai kaappaavat henkilön tai millä muulla tavalla tahansa riistävät hänen vapautensa, minkä jälkeen vapaudenriistoa kieltäydytään tunnustamasta tai kadonneen henkilön kohtalo tai olinpaikka salataan, jolloin hän jää ilman lain suojaa.

For the purposes of this Convention, "enforced disappearance" is considered to be the arrest, detention, abduction or any other form of deprivation of liberty by agents of the State or by persons or groups of persons acting with the authorization, support or acquiescence of the State, followed by a refusal to acknowledge the deprivation of liberty or by concealment of the fate or whereabouts of the disappeared person, which place such a person outside the protection of the law.

3 artikla

Article 3

Osapuolet toteuttavat asianmukaiset toimet tutkiakseen sellaiset 2 artiklassa määritellyt teot, jotka henkilöt tai henkilöryhmät ovat tehneet ilman valtion lupaa, tukea tai suostumusta, ja saattaakseen näistä teoista vastuulliset tahot oikeuden eteen.

Each State Party shall take appropriate measures to investigate acts defined in article 2 committed by persons or groups of persons acting without the authorization, support or acquiescence of the State and to bring those responsible to justice.

4 artikla

Article 4

Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet varmistaakseen, että tahdonvastainen katoaminen on niiden rikosoikeuden mukaan rangaistava teko.

5 artikla

Tahdonvastaisten katoamisten laajamittainen tai järjestelmällinen toteuttaminen on rikos ihmisyyttä vastaan, sellaisena kuin tämä rikos on määriteltyä sovellettavassa kansainvälisessä oikeudessa, ja siitä määrätään tämän sovellettavan kansainvälisen oikeuden mukaiset seuraamukset.

6 artikla

1. Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet säätääkseen rikosoikeudellisen vastuun aina-kin seuraaville:

(a) henkilö, joka toteuttaa tahdonvastaisen katoamisen tai käskää, kehottaa tai suostuttelee toteuttamaan sen, yrittää toteuttaa sen, toimii rikoskumppanina sen toteuttamisessa tai osallistuu siihen;

(b) esimies, joka on

(i) tiennyt tosiasialliseen määräysvaltaansa ja valvontaansa kuuluvien alaisten tekevän tai aikovan tehdä tahdonvastaisen katoamisen rikoksen tai on tietoisesti jättänyt huomiotta tähän selvästi viittaavan tiedon;

(ii) tosiasiallisesti vastannut tahdonvastaisen katoamisen rikoksen tekemiseen liittyneistä toimista ja valvonut niitä; ja

(iii) jättänyt ryhtymättä kaikkiin tarvittaviin ja kohtuullisiin vallassaan olleisiin toimiin estääkseen tai torjuakseen tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tai jättänyt saattamatta asian toimivaltaisille viranomaisille tutkittavaksi ja syytetoimia varten;

(c) edellä oleva b alakohta ei rajoita sellaisia ankarampia vastuuvaatimuksia, joita asiaa koskevan kansainvälisen oikeuden mukaan sovelletaan sotilaspäällikköön tai tosiasiallisesti sotilaspäällikkönä toimivaan henkilöön.

2. Tahdonvastaisen katoamisen rikosta ei voi oikeuttaa vetoamalla minkään viranomaisen käskyyn tai ohjeeseen, riippumatta

Each State Party shall take the necessary measures to ensure that enforced disappearance constitutes an offence under its criminal law.

Article 5

The widespread or systematic practice of enforced disappearance constitutes a crime against humanity as defined in applicable international law and shall attract the consequences provided for under such applicable international law.

Article 6

1. Each State Party shall take the necessary measures to hold criminally responsible at least:

(a) Any person who commits, orders, solicits or induces the commission of, attempts to commit, is an accomplice to or participates in an enforced disappearance;

(b) A superior who:

(i) Knew, or consciously disregarded information which clearly indicated, that subordinates under his or her effective authority and control were committing or about to commit a crime of enforced disappearance;

(ii) Exercised effective responsibility for and control over activities which were concerned with the crime of enforced disappearance; and

(iii) Failed to take all necessary and reasonable measures within his or her power to prevent or repress the commission of an enforced disappearance or to submit the matter to the competent authorities for investigation and prosecution;

(c) Subparagraph (b) above is without prejudice to the higher standards of responsibility applicable under relevant international law to a military commander or to a person effectively acting as a military commander.

2. No order or instruction from any public authority, civilian, military or other, may be invoked to justify an offence of enforced disappearance.

siitä, onko kyseessä siviili-, sotilas- tai muu viranomainen.

7 artikla

1. Osapuolet säätävät tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rangaistavaksi asianmukaisilla rangaistuksilla, joissa otetaan huomioon rikoksen äärimmäinen vakavuus.

2. Osapuolet voivat säätää:

- (a) lieventävistä asianhaaroista erityisesti sellaisten tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisessa osallisina olleiden henkilöiden eduksi, jotka auttavat tehokkaasti saamaan kadonneen henkilön takaisin elävänä tai mahdollistavat tahdonvastaisten katoamisten selvittämistä tai tahdonvastaiseen katoamiseen syyllistyneiden tunnistamista;
- (b) raskauttavista asianhaaroista erityisesti tapauksissa, joissa kadonnut henkilö kuolee tai tahdonvastainen katoaminen aiheutetaan raskaana olevalle naiselle, alaikäiselle tai vammaiselle tai muuten erityisen haavoittuvalle henkilölle, sanotun kuitenkin vaikuttamatta muihin rikosoikeudellisiin menettelyihin.

8 artikla

Vaikuttamatta 5 artiklan soveltamiseen

1. osapuoli, joka soveltaa tahdonvastaiseen katoamiseen vanhentumissäännöksiä, toteuttaa tarvittavat toimet varmistukseksi, että rikosoikeudellisten menettelyjen vanhentumisaika

- (a) on pitkä ja oikeassa suhteessa tämän rikoksen äärimmäiseen vakavuuteen,
- (b) alkaa siitä hetkestä, jolloin tahdonvastaisen katoamisen rikos päättyy, ottaen huomioon rikoksen jatkuvan luonteen;

2. osapuolet takaavat tahdonvastaisen katoamisen uhreille oikeuden tehokkaaseen oikeussuojakeinoon vanhentumisajan rajoissa.

9 artikla

Article 7

1. Each State Party shall make the offence of enforced disappearance punishable by appropriate penalties which take into account its extreme seriousness.

2. Each State Party may establish:

- (a) Mitigating circumstances, in particular for persons who, having been implicated in the commission of an enforced disappearance, effectively contribute to bringing the disappeared person forward alive or make it possible to clarify cases of enforced disappearance or to identify the perpetrators of an enforced disappearance;
- (b) Without prejudice to other criminal procedures, aggravating circumstances, in particular in the event of the death of the disappeared person or the commission of an enforced disappearance in respect of pregnant women, minors, persons with disabilities or other particularly vulnerable persons.

Article 8

Without prejudice to article 5,

1. A State Party which applies a statute of limitations in respect of enforced disappearance shall take the necessary measures to ensure that the term of limitation for criminal proceedings:

- (a) Is of long duration and is proportionate to the extreme seriousness of this offence;
- (b) Commences from the moment when the offence of enforced disappearance ceases, taking into account its continuous nature.

2. Each State Party shall guarantee the right of victims of enforced disappearance to an effective remedy during the term of limitation.

Article 9

1. Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet ulottaakseen lainkäyttövaltansa tahdonvastaisen katoamisen rikokseen, kun

(a) rikos on tehty kyseisen osapuolen lainkäyttövaltaan kuuluvalla alueella tai sen alaisuuteen rekisteröidyllä aluksella tai ilma-aluksella;

(b) epäilty rikoksentekijä on kyseisen osapuolen kansalainen;

(c) kadonnut henkilö on kyseisen osapuolen kansalainen ja osapuoli pitää näitä toimia asianmukaisina.

2. Osapuolet toteuttavat myös tarvittavat toimet ulottaakseen lainkäyttövaltansa tahdonvastaisen katoamisen rikokseen, kun epäilty rikoksentekijä on kyseisen osapuolen lainkäyttövaltaan kuuluvalla alueella, paitsi jos osapuoli luovuttaa rikoksentekijän rikoksen johdosta tai muutoin toiselle valtiolle kansainvälisten velvoitteidensa mukaisesti tai sellaiselle kansainväliselle rikostuomioistuimelle, jonka lainkäyttövallan se on tunnustanut.

3. Tämä yleissopimus ei sulje pois muuta rikosoikeudellista toimivaltaa, jota käytetään kansallisen oikeuden mukaisesti.

10 artikla

1. Osapuoli, jonka alueella tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta epäilty henkilö on, pidättää hänet tai toteuttaa muut oikeudelliset toimet, jotka ovat tarpeen hänen läsnäolonsa varmistamiseksi, kun osapuoli on saatavillaan olevia tietoja tutkimalla varmistunut siitä, että olosuhteet sitä edellyttävät. Pidättämisen ja muiden oikeudellisten toimien on oltava kyseisen osapuolen lain mukaisia, ja niitä saa jatkaa vain niin kauan kuin on tarpeen sen varmistamiseksi, että henkilö on läsnä rikos- tai luovuttamisoikeudenkäynnissä.

2. Osapuoli, joka on toteuttanut tämän artiklan 1 kohdassa tarkoitetut toimet, suorittaa välittömästi alustavan tutkinnan tai rikostutkinnan selvittääkseen tapauksen tosiseikat.

1. Each State Party shall take the necessary measures to establish its competence to exercise jurisdiction over the offence of enforced disappearance:

(a) When the offence is committed in any territory under its jurisdiction or on board a ship or aircraft registered in that State;

(b) When the alleged offender is one of its nationals;

(c) When the disappeared person is one of its nationals and the State Party considers it appropriate.

2. Each State Party shall likewise take such measures as may be necessary to establish its competence to exercise jurisdiction over the offence of enforced disappearance when the alleged offender is present in any territory under its jurisdiction, unless it extradites or surrenders him or her to another State in accordance with its international obligations or surrenders him or her to an international criminal tribunal whose jurisdiction it has recognized.

3. This Convention does not exclude any additional criminal jurisdiction exercised in accordance with national law.

Article 10

1. Upon being satisfied, after an examination of the information available to it, that the circumstances so warrant, any State Party in whose territory a person suspected of having committed an offence of enforced disappearance is present shall take him or her into custody or take such other legal measures as are necessary to ensure his or her presence. The custody and other legal measures shall be as provided for in the law of that State Party but may be maintained only for such time as is necessary to ensure the person's presence at criminal, surrender or extradition proceedings.

2. A State Party which has taken the measures referred to in paragraph 1 of this article shall immediately carry out a preliminary inquiry or investigations to establish

Se ilmoittaa 9 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuille osapuolille toimista, jotka se on toteuttanut tämän artiklan 1 kohdan määräysten mukaisesti, mukaan lukien pidättäminen ja sitä edellyttäneet seikat, sekä alustavan tutkinnan tai rikostutkinnan tuloksista ja siitä, aikooko se käyttää lainkäyttövaltaansa.

3. Henkilö, joka on pidätetty tämän artiklan 1 kohdan nojalla, saa välittömästi ottaa yhteyttä kansalaisuusvaltionsa lähimpään asianmukaiseen edustajaan, tai jos hän on kansalaisuudeton, sen valtion edustajaan, jonka alueella hän tavallisesti asuu.

11 artikla

1. Osapuoli, jonka lainkäyttövaltaan kuuluva alueelta tahdonvastaisen katoamisen rikokseen syylliseksi epäilty henkilö tavataan, saattaa asian toimivaltaisten viranomaisensa käsiteltäväksi syytetoimia varten, jollei se luovuta henkilöä rikoksen johdosta tai muutoin toiselle valtiolle kansainvälisten velvoitteidensa mukaisesti tai kansainväliselle rikostuomioistuimelle, jonka toimivaltaan se on tunnustanut.

2. Kyseiset viranomaiset tekevät päätöksensä samalla tavoin kuin osapuolen lainsäädännön mukaan tehdään tavallisen vakavan rikoksen osalta. Edellä 9 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa syytteen nostamiseen ja tuomitsemiseen liittyvät näyttövaatimukset eivät saa olla millään tavoin lievempiä kuin 9 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuihin tapauksiin sovellettavat vaatimukset.

3. Henkilölle, jota vastaan nostetaan syyte tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta, taataan oikeudenmukainen kohtelu kaikissa oikeudenkäynnin vaiheissa. Henkilöllä, jota syytetään tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta, on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toimivaltaisessa, riippumattomassa ja puolueettomassa, laillisesti perustetussa tuomioistuimessa.

12 artikla

the facts. It shall notify the States Parties referred to in article 9, paragraph 1, of the measures it has taken in pursuance of paragraph 1 of this article, including detention and the circumstances warranting detention, and of the findings of its preliminary inquiry or its investigations, indicating whether it intends to exercise its jurisdiction.

3. Any person in custody pursuant to paragraph 1 of this article may communicate immediately with the nearest appropriate representative of the State of which he or she is a national, or, if he or she is a stateless person, with the representative of the State where he or she usually resides.

Article 11

1. The State Party in the territory under whose jurisdiction a person alleged to have committed an offence of enforced disappearance is found shall, if it does not extradite that person or surrender him or her to another State in accordance with its international obligations or surrender him or her to an international criminal tribunal whose jurisdiction it has recognized, submit the case to its competent authorities for the purpose of prosecution.

2. These authorities shall take their decision in the same manner as in the case of any ordinary offence of a serious nature under the law of that State Party. In the cases referred to in article 9, paragraph 2, the standards of evidence required for prosecution and conviction shall in no way be less stringent than those which apply in the cases referred to in article 9, paragraph 1.

3. Any person against whom proceedings are brought in connection with an offence of enforced disappearance shall be guaranteed fair treatment at all stages of the proceedings. Any person tried for an offence of enforced disappearance shall benefit from a fair trial before a competent, independent and impartial court or tribunal established by law.

Article 12

1. Osapuolet varmistavat, että henkilöllä, joka väittää jonkun saatetun katoamaan tahdonvastaisesti, on oikeus ilmoittaa tapauksen tosiseikat toimivaltaisille viranomaisille, jotka tutkivat väitteen viipymättä ja puolueettomasti sekä tarpeen mukaan suorittavat viivytyksettä perusteellisen ja puolueettoman tutkinnan. Tarvittaessa toteutetaan asianmukaiset toimet, joilla varmistetaan, että ilmoittajaa, todistajia, kadonneen henkilön omaisia ja heidän asiamiestään sekä tutkintaan osallistuvia henkilöitä suojellaan kaikelta huonolta kohtelulta tai uhkailulta, jota heihin saatetaan kohdistaa tehdyn ilmoituksen tai esitetyn näytön vuoksi.

2. Jos on perusteltua syytä epäillä, että henkilö on saatettu katoamaan tahdonvastaisesti, tämän artiklan 1 kohdassa tarkoitetut viranomaiset käynnistävät tutkinnan, vaikkei virallista ilmoitusta olisikaan tehty.

3. Osapuolet varmistavat, että tämän artiklan 1 kohdassa tarkoitetuilla viranomaisilla on

(a) tarvittavat valtuudet ja voimavarat tehokkaaseen tutkintaan, mukaan lukien pääsy sellaisiin asiakirjoihin ja muihin tietoihin, jotka ovat tutkinnan kannalta merkityksellisiä;

(b) pääsy, tarvittaessa tuomioistuinviranomaisen etukäteen ja viipymättä antamalla luvalla, säilytyspaikkaan tai muuhun paikkaan, jossa kadonneen henkilön voidaan perustellusti olettaa olevan.

4. Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet estääkseen tutkinnan suorittamista haittaavat teot ja määrätäkseen niistä seuraamukset. Osapuolet varmistavat erityisesti, että henkilöt, joiden epäillään syyllistyneen tahdonvastaisen katoamisen rikokseen, eivät pysty vaikuttamaan tutkinnan kulkuun painostuksella eivätkä uhkaus- tai kostotoimilla, jotka kohdistuvat ilmoittajaan, todistajiin, kadonneen henkilön omaisiin tai heidän asiamiheensä tai tutkintaan osallistuviin henkilöihin.

1. Each State Party shall ensure that any individual who alleges that a person has been subjected to enforced disappearance has the right to report the facts to the competent authorities, which shall examine the allegation promptly and impartially and, where necessary, undertake without delay a thorough and impartial investigation. Appropriate steps shall be taken, where necessary, to ensure that the complainant, witnesses, relatives of the disappeared person and their defence counsel, as well as persons participating in the investigation, are protected against all ill-treatment or intimidation as a consequence of the complaint or any evidence given.

2. Where there are reasonable grounds for believing that a person has been subjected to enforced disappearance, the authorities referred to in paragraph 1 of this article shall undertake an investigation, even if there has been no formal complaint.

3. Each State Party shall ensure that the authorities referred to in paragraph 1 of this article:

(a) Have the necessary powers and resources to conduct the investigation effectively, including access to the documentation and other information relevant to their investigation;

(b) Have access, if necessary with the prior authorization of a judicial authority, which shall rule promptly on the matter, to any place of detention or any other place where there are reasonable grounds to believe that the disappeared person may be present.

4. Each State Party shall take the necessary measures to prevent and sanction acts that hinder the conduct of an investigation. It shall ensure in particular that persons suspected of having committed an offence of enforced disappearance are not in a position to influence the progress of an investigation by means of pressure or acts of intimidation or reprisal aimed at the complainant, witnesses, relatives of the disappeared person or their defence counsel, or at persons participating in the investigation.

13 artikla

1. Kun on kyse rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta osapuolten välillä, tahdonvastaisen katoamisen rikosta ei katsota poliittiseksi rikokseksi, poliittiseen rikokseen liittyväksi rikokseksi eikä poliittisista vaikuttimista tehdyksi rikokseksi. Siten tahdonvastaisen katoamisen rikoksen perusteella esitettyä luovuttamispyyntöä ei saa evätä pelkästään näillä perusteilla.

2. Tahdonvastaisen katoamisen rikos katsotaan rikokseksi, jonka johdosta voidaan luovuttaa, kaikkien niiden luovuttamissopimusten mukaan, jotka osapuolten välillä on tehty ennen tämän yleissopimuksen voimaantuloa.

3. Osapuolet sitoutuvat sisällyttämään tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rikoksena, jonka johdosta voidaan luovuttaa, niiden kesken myöhemmin tehtäviin luovuttamissopimuksiin.

4. Jos osapuoli, joka asettaa rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen edellytykseksi luovuttamissopimuksen olemassaolon, saa luovuttamispyyntönsä toiselta osapuolelta, jonka kanssa sillä ei ole luovuttamissopimusta, se voi katsoa tämän yleissopimuksen tarvittavaksi oikeusperustaksi luovuttamiselle tahdonvastaisen katoamisen rikoksen perusteella.

5. Osapuolet, jotka eivät aseta luovuttamissopimuksen olemassaoloa edellytykseksi luovuttamiselle rikoksen johdosta, tunnustavat vastavuoroisesti tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rikokseksi, jonka johdosta voidaan luovuttaa.

6. Luovuttamisessa rikoksen johdosta on kaikissa tapauksissa noudatettava luovuttamispyyntönsä vastaanottaneen osapuolen lainsäädännön tai sovellettavien luovuttamissopimusten mukaisia edellytyksiä, erityisesti niitä edellytyksiä, jotka koskevat luovuttamisen ehtona pidettävää vähimmäisrajoitusta, ja niitä perusteita, joilla luovuttamispyyntönsä vastaanottanut osapuoli voi

Article 13

1. For the purposes of extradition between States Parties, the offence of enforced disappearance shall not be regarded as a political offence or as an offence connected with a political offence or as an offence inspired by political motives. Accordingly, a request for extradition based on such an offence may not be refused on these grounds alone.

2. The offence of enforced disappearance shall be deemed to be included as an extraditable offence in any extradition treaty existing between States Parties before the entry into force of this Convention.

3. States Parties undertake to include the offence of enforced disappearance as an extraditable offence in any extradition treaty subsequently to be concluded between them.

4. If a State Party which makes extradition conditional on the existence of a treaty receives a request for extradition from another State Party with which it has no extradition treaty, it may consider this Convention as the necessary legal basis for extradition in respect of the offence of enforced disappearance.

5. States Parties which do not make extradition conditional on the existence of a treaty shall recognize the offence of enforced disappearance as an extraditable offence between themselves.

6. Extradition shall, in all cases, be subject to the conditions provided for by the law of the requested State Party or by applicable extradition treaties, including, in particular, conditions relating to the minimum penalty requirement for extradition and the grounds upon which the requested State Party may refuse extradition or make it subject to certain conditions.

kieltäytyä luovuttamisesta tai asettaa sille tiettyjä ehtoja.

7. Minkään tämän yleissopimuksen määräyksen ei tulkita velvoittavan henkilön luovuttamiseen rikoksen johdosta, jos luovuttamispyynnön vastaanottaneella osapuolella on perusteltua syytä olettaa, että pyyntö on esitetty henkilön asettamiseksi syytteeseen tai rankaisemiseksi hänen sukupuolensa, rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, etnisen alkuperänsä, poliittisen mielipiteensä tai tiettyyn yhteiskuntaryhmään kuulumisensa perusteella tai että pyynnön noudattaminen aiheuttaisi hänelle haittaa jostakin tällaisesta syystä.

14 artikla

1. Osapuolet antavat toisilleen tahdonvastaisen katoamisen rikosta koskevan rikosoikeudenkäynnin yhteydessä mahdollisimman paljon keskinäistä oikeusapua, muun muassa luovuttamalla kaiken hallussaan olevan oikeudenkäyntiä varten tarvittavan todistusaineiston.

2. Tähän keskinäiseen oikeusapuun sovelletaan luovuttamispyynnön vastaanottaneen osapuolen kansallisen lainsäädännön tai sovellettavien keskinäistä oikeusapua koskevien valtiosopimusten mukaisia edellytyksiä, erityisesti niitä edellytyksiä, jotka liittyvät perusteisiin, joilla luovuttamispyynnön vastaanottanut osapuoli voi kieltäytyä antamasta keskinäistä oikeusapua tai asettaa sille ehtoja.

15 artikla

Osapuolet toimivat yhteistyössä keskenään ja antavat toisilleen mahdollisimman paljon keskinäistä apua tahdonvastaisen katoamisen uhrien auttamiseksi ja kadonneiden henkilöiden etsimiseksi, paikantamiseksi ja vapauttamiseksi, ja jos henkilö on kuollut, hänen jäännöstensä kaivamiseksi esiin ja henkilöllisyytensä tunnistamiseksi sekä jäännöstensä palauttamiseksi.

16 artikla

7. Nothing in this Convention shall be interpreted as imposing an obligation to extradite if the requested State Party has substantial grounds for believing that the request has been made for the purpose of prosecuting or punishing a person on account of that person's sex, race, religion, nationality, ethnic origin, political opinions or membership of a particular social group, or that compliance with the request would cause harm to that person for any one of these reasons.

Article 14

1. States Parties shall afford one another the greatest measure of mutual legal assistance in connection with criminal proceedings brought in respect of an offence of enforced disappearance, including the supply of all evidence at their disposal that is necessary for the proceedings.

2. Such mutual legal assistance shall be subject to the conditions provided for by the domestic law of the requested State Party or by applicable treaties on mutual legal assistance, including, in particular, the conditions in relation to the grounds upon which the requested State Party may refuse to grant mutual legal assistance or may make it subject to conditions.

Article 15

States Parties shall cooperate with each other and shall afford one another the greatest measure of mutual assistance with a view to assisting victims of enforced disappearance, and in searching for, locating and releasing disappeared persons and, in the event of death, in exhuming and identifying them and returning their remains.

Article 16

1. Osapuolet eivät karkota, palauta eivätkä luovuta henkilöä rikoksen johdosta tai muutoin toiseen valtioon, jos on perusteltua syytä olettaa, että hän olisi vaarassa joutua tahdonvastaisen katoamisen kohteeksi.

2. Selvittääkseen, onko tällaista perusteltua syytä olemassa, toimivaltaiset viranomaiset ottavat huomioon kaikki olennaiset seikat, tilanteen mukaan myös sen, syyllistytäänkö kyseisessä valtiossa jatkuvasti törkeisiin, räikeisiin tai laajamittaisiin ihmisoikeusloukkauksiin tai vakaviin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden loukkauksiin.

17 artikla

1. Ketään ei saa pitää salaisesti vangittuna.

2. Sanotun vaikuttamatta osapuolten muiden kansainvälisten vapaudenmenetystä koskevien velvoitteiden soveltamiseen kukin osapuoli lainsäädännössään

(a) määrää edellytykset, joilla vapaudenmenetystä koskevia määräyksiä voidaan antaa;

(b) nimeää viranomaiset, joilla on valtuudet määrätä vapaudenmenetyksestä;

(c) takaa, että vapautensa menettänyt pidetään ainoastaan virallisesti tunnustetuissa ja valvotuissa vapautensa menettäneiden säilytyspaikoissa;

(d) takaa, että jollei lailla säädetyistä edellytyksistä muuta johdu, vapautensa menettäneiden sallitaan olla yhteydessä perheeseensä, asiamieheensä tai muuhun itse valitsemaansa henkilöön ja edellä mainittujen henkilöiden sallitaan vierailla hänen luonaan, tai jos kyseessä on ulkomaalainen, hänen sallitaan olla yhteydessä valtionsa konsuliviranomaisiin, sovellettavan kansainvälisen oikeuden mukaisesti;

(e) takaa toimivaltaisille ja lain mukaan valtuutetuille viranomaisille ja elimille pääsyn vapautensa menettäneiden säilytyspaikkoihin, tarvittaessa tuomioistuinviranomaisen etukäteen antamalla luvalla;

(f) takaa, että vapautensa menettäneellä on kaikissa olosuhteissa oikeus vaatia tuomioistuimessa, että tuomioistuin päättää viivytystä, onko vapaudenmenetys laillinen, ja jos se on laitton, määrää hänet vapautettavaksi,

1. No State Party shall expel, return ("refouler"), surrender or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he or she would be in danger of being subjected to enforced disappearance.

2. For the purpose of determining whether there are such grounds, the competent authorities shall take into account all relevant considerations, including, where applicable, the existence in the State concerned of a consistent pattern of gross, flagrant or mass violations of human rights or of serious violations of international humanitarian law.

Article 17

1. No one shall be held in secret detention.

2. Without prejudice to other international obligations of the State Party with regard to the deprivation of liberty, each State Party shall, in its legislation:

(a) Establish the conditions under which orders of deprivation of liberty may be given;

(b) Indicate those authorities authorized to order the deprivation of liberty;

(c) Guarantee that any person deprived of liberty shall be held solely in officially recognized and supervised places of deprivation of liberty;

(d) Guarantee that any person deprived of liberty shall be authorized to communicate with and be visited by his or her family, counsel or any other person of his or her choice, subject only to the conditions established by law, or, if he or she is a foreigner, to communicate with his or her consular authorities, in accordance with applicable international law;

(e) Guarantee access by the competent and legally authorized authorities and institutions to the places where persons are deprived of liberty, if necessary with prior authorization from a judicial authority;

(f) Guarantee that any person deprived of liberty or, in the case of a suspected enforced disappearance, since the person deprived of liberty is not able to exercise this right, any persons with a legitimate interest,

ja että tahdonvastaista katoamista epäiltäessä tämä oikeus on henkilöillä, joilla on oikeutettu etu asiassa, kuten vapautensa menettäneen omaisilla, näiden edustajilla tai asiamiehellä, koska vapautensa menettänyt ei itse pysty tätä oikeutta käyttämään.

3. Osapuolet varmistavat yhden tai useamman ajantasaisen ja virallisen vapautensa menettäneiden rekisterin ja/tai luettelon koostamisen ja ylläpitämisen, ja tämä rekisteri ja/tai luettelo annetaan pyynnöstä viipymättä sellaisen tuomioistuinviranomaisen tai muun toimivaltaisen viranomaisen tai elimen käyttöön, jolla on valtuudet käyttää sitä kyseisen osapuolen lain perusteella tai sellaisen asiaa koskevan kansainvälisen oikeudellisen asiakirjan perusteella, jonka osapuolena kyseinen valtio on. Rekisterin ja/tai luettelon tietojen on sisällettävä vähintään seuraavat seikat:

(a) vapautensa menettäneen henkilöllisyys;

(b) vapaudenmenetyksen päivämäärä, kellonaika ja paikka sekä vapaudenmenetyksen toteuttanut viranomainen;

(c) vapaudenmenetyksen määrännyt viranomainen ja vapaudenmenetyksen perusteet;

(d) vapaudenmenetyksen valvonnasta vastaava viranomainen;

(e) vapautensa menettäneen säilytyspaikka, säilytyspaikkaan ottamisen päivämäärä ja kellonaika sekä säilytyspaikasta vastaava viranomainen;

(f) tiedot vapautensa menettäneen terveydentilasta;

(g) jos vapautensa menettänyt kuolee vapaudenmenetyksen aikana, kuolinolosuhteet ja syy sekä paikka, johon jäännökset toimitetaan;

(h) päivämäärä ja kellonaika, jolloin vapautensa menettänyt vapautetaan tai siirretään toiseen säilytyspaikkaan, tämän säilytyspaikan sijainti ja siirrosta vastaava viranomainen.

such as relatives of the person deprived of liberty, their representatives or their counsel, shall, in all circumstances, be entitled to take proceedings before a court, in order that the court may decide without delay on the lawfulness of the deprivation of liberty and order the person's release if such deprivation of liberty is not lawful.

3. Each State Party shall assure the compilation and maintenance of one or more up-to-date official registers and/or records of persons deprived of liberty, which shall be made promptly available, upon request, to any judicial or other competent authority or institution authorized for that purpose by the law of the State Party concerned or any relevant international legal instrument to which the State concerned is a party. The information contained therein shall include, as a minimum:

(a) The identity of the person deprived of liberty;

(b) The date, time and place where the person was deprived of liberty and the identity of the authority that deprived the person of liberty;

(c) The authority that ordered the deprivation of liberty and the grounds for the deprivation of liberty;

(d) The authority responsible for supervising the deprivation of liberty;

(e) The place of deprivation of liberty, the date and time of admission to the place of deprivation of liberty and the authority responsible for the place of deprivation of liberty;

(f) Elements relating to the state of health of the person deprived of liberty;

(g) In the event of death during the deprivation of liberty, the circumstances and cause of death and the destination of the remains;

(h) The date and time of release or transfer to another place of detention, the destination and the authority responsible for the transfer.

1. Jollei 19 ja 20 artiklasta muuta johdu, osapuolet takaavat sellaisille henkilöille, joilla on oikeutettu etu tietoihin, kuten vapautensa menettäneen omaisille tai näiden edustajille tai asiamiehelle, ainakin seuraavien tietojen saannin:

- (a) vapaudenmenetyksen määrännyt viranomainen;
- (b) vapaudenmenetyksen ja vapautensa menettäneen säilytyspaikkaan ottamisen päivämäärä, kellonaika ja paikka;
- (c) vapaudenmenetyksen valvonnasta vastaava viranomainen;
- (d) vapautensa menettäneen olinpaikka, ja jos hänet siirretään toiseen säilytyspaikkaan, tämän säilytyspaikan sijainti ja siirrosta vastaava viranomainen;
- (e) vapauttamisen päivämäärä, kellonaika ja paikka;
- (f) tiedot vapautensa menettäneen terveydentilasta;
- (g) jos vapautensa menettänyt kuolee vapaudenmenetyksen aikana, kuolinolosuhteet ja -syy sekä paikka, johon jäännökset toimitetaan.

2. Tarvittaessa toteutetaan asianmukaiset toimet tämän artiklan 1 kohdassa tarkoitettujen sekä tutkintaan osallistuvien henkilöiden suojelemiseksi huonolta kohtelulta, uhkailulta tai seuraamuksilta, joiden kohteeksi he saattavat joutua sen vuoksi, että etsivät tietoja vapautensa menettäneestä henkilöstä.

19 artikla

1. Henkilötietoja, mukaan lukien lääketieteelliset ja geneettiset tiedot, joita kootaan ja/tai välitetään kadonnutta henkilöä etsittäessä, ei saa käyttää eikä saattaa saataville muuta tarkoitusta varten kuin kadonneen henkilön etsimiseksi. Tämä ei kuitenkaan rajoita näiden tietojen käyttämistä rikosoikeudenkäynnissä, joka koskee tahdonvastaisen katoamisen rikosta, eikä käytettäessä oikeutta hakea hyvitystä.

1. Subject to articles 19 and 20, each State Party shall guarantee to any person with a legitimate interest in this information, such as relatives of the person deprived of liberty, their representatives or their counsel, access to at least the following information:

- (a) The authority that ordered the deprivation of liberty;
- (b) The date, time and place where the person was deprived of liberty and admitted to the place of deprivation of liberty;
- (c) The authority responsible for supervising the deprivation of liberty;
- (d) The whereabouts of the person deprived of liberty, including, in the event of a transfer to another place of deprivation of liberty, the destination and the authority responsible for the transfer;
- (e) The date, time and place of release;
- (f) Elements relating to the state of health of the person deprived of liberty;
- (g) In the event of death during the deprivation of liberty, the circumstances and cause of death and the destination of the remains.

2. Appropriate measures shall be taken, where necessary, to protect the persons referred to in paragraph 1 of this article, as well as persons participating in the investigation, from any ill-treatment, intimidation or sanction as a result of the search for information concerning a person deprived of liberty.

Article 19

1. Personal information, including medical and genetic data, which is collected and/or transmitted within the framework of the search for a disappeared person shall not be used or made available for purposes other than the search for the disappeared person. This is without prejudice to the use of such information in criminal proceedings relating to an offence of enforced disappearance or the exercise of the right to obtain reparation.

2. Henkilötietojen, myös lääketieteellisten ja geneettisten tietojen, kokoaminen, käsittely, käyttö ja tallentaminen eivät saa loukata ihmisoikeuksia, perusvapauksia tai yksilön ihmisarvoa eivätkä aiheuttaa niiden loukkamista.

2. The collection, processing, use and storage of personal information, including medical and genetic data, shall not infringe or have the effect of infringing the human rights, fundamental freedoms or human dignity of an individual.

20 artikla

Article 20

1. Edellä 18 artiklassa tarkoitettua tiedonsaantioikeutta voidaan poikkeuksellisesti rajoittaa vain silloin, kun henkilöllä on lain suoja ja tuomioistuinviranomaiset valvovat hänen vapaudenmenetystään, jos rajoittaminen on täysin välttämätöntä, siitä on säädetty lailla ja tietojen välittäminen vaikuttaisi haitallisesti henkilön yksityisyyteen tai turvallisuuteen tai estäisi rikostutkintaa, tai muilla vastaavilla perusteilla lain, sovellettavan kansainvälisen oikeuden ja tämän yleissopimuksen tavoitteiden mukaisesti. Missään tapauksessa 18 artiklassa tarkoitettua tiedonsaantioikeutta ei saa rajoittaa siten, että se voidaan katsoa 2 artiklassa määriteltyksi menettelyksi tai 17 artiklan 1 kohdan rikkomiseksi.

1. Only where a person is under the protection of the law and the deprivation of liberty is subject to judicial control may the right to information referred to in article 18 be restricted, on an exceptional basis, where strictly necessary and where provided for by law, and if the transmission of the information would adversely affect the privacy or safety of the person, hinder a criminal investigation, or for other equivalent reasons in accordance with the law, and in conformity with applicable international law and with the objectives of this Convention. In no case shall there be restrictions on the right to information referred to in article 18 that could constitute conduct defined in article 2 or be in violation of article 17, paragraph 1.

2. Vaikuttamatta vapaudenmenetyksen laillisuuden tutkimiseen osapuolet takaavat 18 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuille henkilöille oikeuden välittömään ja tehokkaaseen oikeussuojakeinoon, jotta he saavat viivytystä 18 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja tietoja. Tätä oikeutta oikeussuojakeinoon ei saa lykätä eikä rajoittaa missään olosuhteissa.

2. Without prejudice to consideration of the lawfulness of the deprivation of a person's liberty, States Parties shall guarantee to the persons referred to in article 18, paragraph 1, the right to a prompt and effective judicial remedy as a means of obtaining without delay the information referred to in article 18, paragraph 1. This right to a remedy may not be suspended or restricted in any circumstances.

21 artikla

Article 21

Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet varmistaakseen, että vapautensa menettäneet vapautetaan siten, että heidän tosiasiallinen vapautumisensa voidaan luotettavasti todentaa. Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet myös varmistaakseen näiden henkilöiden ruumiillisen koskemattomuuden ja sen, että he vapaaksi päästyään pystyvät käyttämään oikeuksiaan täysimittaisesti, sanotun vaikuttamatta velvoitteisiin, joita näillä henkilöillä voi olla kansallisen lain mukaan.

Each State Party shall take the necessary measures to ensure that persons deprived of liberty are released in a manner permitting reliable verification that they have actually been released. Each State Party shall also take the necessary measures to assure the physical integrity of such persons and their ability to exercise fully their rights at the time of release, without prejudice to any obligations to which such persons may be subject under national law.

22 artikla

Vaikuttamatta 6 artiklan soveltamiseen osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet estääkseen seuraavanlaisen menettelyn ja rangaistakseen siitä:

(a) 17 artiklan 2 kohdan f alakohdassa ja 20 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun oikeussuojakeinon saantia viivytetään tai se estetään;
(b) vapaudenmenetys jätetään kirjaamatta, tai kirjataan tietoja, jotka virallisesta rekisteristä vastaava virkailija on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää virheellisiksi;

(c) kieltäydytään antamasta vapaudenmenetystä koskevia tietoja, tai täytetään näiden tietojen antamista koskevat oikeudelliset vaatimukset, mutta annetaan virheellisiä tietoja.

23 artikla

1. Osapuolet varmistavat, että koulutukseen, jota annetaan lainvalvontahenkilöstölle, niin siviili- kuin sotilashenkilöstölle, lääkintähenkilöstölle, virkamiehille ja muille henkilöille, jotka mahdollisesti osallistuvat vapautensa menettäneiden säilöissäpitoon tai kohteluun, sisältyy tarvittava koulutus ja tieto tämän yleissopimuksen asianomaisista määräyksistä, jotta

(a) näitä virkailijoita estetään osallistumasta tahdonvastaisten katoamisten toteuttamiseen;

(b) korostetaan, että on tärkeää estää ja tutkia tahdonvastaiset katoamiset;

(c) varmistetaan, että tarve selvittää tahdonvastaiset katoamiset tunnustetaan kiireelliseksi.

2. Osapuolet varmistavat, että sellaiset määräykset ja ohjeet, joilla määrätään tai sallitaan tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen tai kannustetaan siihen, ovat kiellettyjä. Osapuolet takaavat, että henkilöä, joka kieltäytyy noudattamasta tällaista määräystä, ei rangaista.

Article 22

Without prejudice to article 6, each State Party shall take the necessary measures to prevent and impose sanctions for the following conduct:

(a) Delaying or obstructing the remedies referred to in article 17, paragraph 2 (f), and article 20, paragraph 2;

(b) Failure to record the deprivation of liberty of any person, or the recording of any information which the official responsible for the official register knew or should have known to be inaccurate;

(c) Refusal to provide information on the deprivation of liberty of a person, or the provision of inaccurate information, even though the legal requirements for providing such information have been met.

Article 23

1. Each State Party shall ensure that the training of law enforcement personnel, civil or military, medical personnel, public officials and other persons who may be involved in the custody or treatment of any person deprived of liberty includes the necessary education and information regarding the relevant provisions of this Convention, in order to:

(a) Prevent the involvement of such officials in enforced disappearances;

(b) Emphasize the importance of prevention and investigations in relation to enforced disappearances;

(c) Ensure that the urgent need to resolve cases of enforced disappearance is recognized.

2. Each State Party shall ensure that orders or instructions prescribing, authorizing or encouraging enforced disappearance are prohibited. Each State Party shall guarantee that a person who refuses to obey such an order will not be punished.

3. Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet varmistaakseen, että tämän artiklan 1 kohdassa tarkoitetut henkilöt, joilla on syytä olettaa, että tahdonvastainen katoaminen on toteutettu tai suunnitteilla, ilmoittavat asiasta esimiehilleen ja tarvittaessa toimivaltaisille valvonta- tai oikeussuojaviranomaisille tai -elimille.

3. Each State Party shall take the necessary measures to ensure that the persons referred to in paragraph 1 of this article who have reason to believe that an enforced disappearance has occurred or is planned report the matter to their superiors and, where necessary, to the appropriate authorities or bodies vested with powers of review or remedy.

24 artikla

Article 24

1. Tässä yleissopimuksessa "uhri" tarkoittaa kadonnutta henkilöä ja henkilöä, joka on kärsinyt vahinkoa tahdonvastaisen katoamisen välittömänä seurauksena.

1. For the purposes of this Convention, "victim" means the disappeared person and any individual who has suffered harm as the direct result of an enforced disappearance.

2. Uhrilla on oikeus tietää totuus tahdonvastaisen katoamisen olosuhteista, tutkinnan etenemisestä ja tuloksista sekä kadonneen henkilön kohtalosta. Osapuolet toteuttavat asianmukaiset toimet tätä tarkoitusta varten.

2. Each victim has the right to know the truth regarding the circumstances of the enforced disappearance, the progress and results of the investigation and the fate of the disappeared person. Each State Party shall take appropriate measures in this regard.

3. Osapuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet kadonneiden henkilöiden etsimiseksi, paikantamiseksi ja vapauttamiseksi sekä kuolemantapauksissa heidän jäännöksensä paikantamiseksi, kunnioittamiseksi ja palauttamiseksi.

3. Each State Party shall take all appropriate measures to search for, locate and release disappeared persons and, in the event of death, to locate, respect and return their remains.

4. Osapuolet varmistavat oikeusjärjestyksensä, että tahdonvastaisen katoamisen uhreilla on oikeus saada hyvitys sekä välitön, oikeudenmukainen ja riittävä korvaus.

4. Each State Party shall ensure in its legal system that the victims of enforced disappearance have the right to obtain reparation and prompt, fair and adequate compensation.

5. Tämän artiklan 4 kohdassa tarkoitettuun oikeuteen saada hyvitys kuuluu korvaus aineellisesta ja aineettomasta vahingosta sekä tarvittaessa muu hyvitys, kuten
(a) ennallistaminen;
(b) kuntoutus;
(c) muu hyvittäminen, mukaan lukien kunnian ja maineen palauttaminen;
(d) takeet siitä, ettei rikosta uusita.

5. The right to obtain reparation referred to in paragraph 4 of this article covers material and moral damages and, where appropriate, other forms of reparation such as:
(a) Restitution;
(b) Rehabilitation;
(c) Satisfaction, including restoration of dignity and reputation;
(d) Guarantees of non-repetition.

6. Vaikuttamatta velvollisuuteen jatkaa tutkintaa, kunnes kadonneen henkilön kohtalo on selvitetty, osapuolet toteuttavat asianmukaiset toimet sen oikeudellisen aseman suh-

6. Without prejudice to the obligation to continue the investigation until the fate of the disappeared person has been clarified, each State Party shall take the appropriate steps with regard to the legal situation of

teen, joka on niillä kadonneilla, joiden kohdalla ei ole selvitetty, ja heidän omaisillaan, muun muassa sosiaaliturvan, varallisuusasioiden, perheoikeudellisten kysymysten ja omistusoikeuden osalta.

7. Osapuolet takaavat oikeuden muodostaa vapaasti järjestöjä ja yhdistyksiä, jotka pyrkivät selvittämään tahdonvastaisten katoamisten olosuhteita ja kadonneiden henkilöiden kohtaloita sekä auttamaan tahdonvastaisten katoamisten uhreja, ja oikeuden osallistua vapaasti näiden järjestöjen ja yhdistysten toimintaan.

25 artikla

1. Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet estääkseen ja säätääkseen rikoslainsäädännössään rangaistavaksi seuraavat teot:

(a) tahdonvastaisesti kadonneiden lasten, tahdonvastaisesti kadonneen isän, äidin tai laillisen huoltajan lasten tai tahdonvastaisesti kadonneen äidin vapaudenriiston aikana syntyneiden lasten luvaton poisvieminen;

(b) a alakohdassa tarkoitettujen lasten oikean henkilöllisyyden todistavien asiakirjojen väärentäminen, kätkeminen tai hävittäminen.

2. Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet tämän artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten etsimiseksi, tunnistamiseksi ja palauttamiseksi alkuperäisille perheilleen noudattaen oikeudellisia menettelyjä ja sovellettavia kansainvälisiä sopimuksia.

3. Osapuolet avustavat toisiaan tämän artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten etsimisessä, tunnistamisessa ja paikantamisessa.

4. Koska tämän artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten etua ja heidän oikeuttaan säilyttää tai saada takaisin henkilöllisyytensä, mukaan lukien lailla tunnustetut kansalaisuutensa, nimensä ja perhesuhteensa, on suojeltava, niillä osapuolilla, joilla on adoptiojärjestelmä tai muu järjes-

disappeared persons whose fate has not been clarified and that of their relatives, in fields such as social welfare, financial matters, family law and property rights.

7. Each State Party shall guarantee the right to form and participate freely in organizations and associations concerned with attempting to establish the circumstances of enforced disappearances and the fate of disappeared persons, and to assist victims of enforced disappearance.

Article 25

1. Each State Party shall take the necessary measures to prevent and punish under its criminal law:

(a) The wrongful removal of children who are subjected to enforced disappearance, children whose father, mother or legal guardian is subjected to enforced disappearance or children born during the captivity of a mother subjected to enforced disappearance;

(b) The falsification, concealment or destruction of documents attesting to the true identity of the children referred to in subparagraph (a) above.

2. Each State Party shall take the necessary measures to search for and identify the children referred to in paragraph 1 (a) of this article and to return them to their families of origin, in accordance with legal procedures and applicable international agreements.

3. States Parties shall assist one another in searching for, identifying and locating the children referred to in paragraph 1 (a) of this article.

4. Given the need to protect the best interests of the children referred to in paragraph 1 (a) of this article and their right to preserve, or to have re-established, their identity, including their nationality, name and family relations as recognized by law, States Parties which recognize a system of adoption or other form of placement of children

telmä lasten sijoittamiseksi, on oltava käytössään oikeudelliset menettelyt, joiden avulla adoptio- tai sijoittamismenettely voidaan tutkia ja tahdonvastaiseen katoamiseen perustunut lasten adoptio tai sijoittaminen voidaan tarvittaessa kumota.

5. Kaikissa tapauksissa ja erityisesti kaikissa tähän artiklaan liittyvissä asioissa otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu, ja lapsella, joka pystyy muodostamaan omat mielipiteensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä mielipiteet, jolloin niille annetaan asianmukainen merkitys lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

shall have legal procedures in place to review the adoption or placement procedure, and, where appropriate, to annul any adoption or placement of children that originated in an enforced disappearance.

5. In all cases, and in particular in all matters relating to this article, the best interests of the child shall be a primary consideration, and a child who is capable of forming his or her own views shall have the right to express those views freely, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

II OSA

26 artikla

1. Perustetaan tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea (jäljempänä "komitea") hoitamaan tässä yleissopimuksessa määrättyjä tehtäviä. Komiteassa on kymmenen asiantuntijaa, joilla on korkea moraali ja tunnustettu pätevyys ihmisoikeuksien alalla ja jotka toimivat henkilökohtaisessa ominaisuudessaan ja ovat riippumattomia ja puolueettomia. Osapuolet valitsevat komitean jäsenet noudattaen tasapuolista maantieteellistä edustusta. Asianmukaista huomiota kiinnitetään siihen hyötyyn, jota asiaankuuluvaa oikeudellista kokemusta saaneiden henkilöiden osallistuminen toisi komitean työlle, sekä sukupuolten tasapuoliseen edustukseen.

2. Komitean jäsenet valitaan suljetulla lippuäänestyksellä luettelosta, johon osapuolet ovat nimenneet ehdokkaansa omien kansalaistensa joukosta, osapuolten joka toinen vuosi pitämässä kokouksessa, jonka Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri kutsuu koolle tätä tarkoitusta varten. Näissä kokouksissa, jotka ovat päätösvaltaisia kahden kolmasosan osapuolista ollessa läsnä, valitaan komiteaan ne henkilöt, jotka saavat eniten ääniä sekä ehdottoman enemmistön läsnä olevien ja äänestävien sopimuspuolten edustajien äänistä.

PART II

Article 26

1. A Committee on Enforced Disappearances (hereinafter referred to as "the Committee") shall be established to carry out the functions provided for under this Convention. The Committee shall consist of ten experts of high moral character and recognized competence in the field of human rights, who shall serve in their personal capacity and be independent and impartial. The members of the Committee shall be elected by the States Parties according to equitable geographical distribution. Due account shall be taken of the usefulness of the participation in the work of the Committee of persons having relevant legal experience and of balanced gender representation.

2. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons nominated by States Parties from among their nationals, at biennial meetings of the States Parties convened by the Secretary-General of the United Nations for this purpose. At those meetings, for which two thirds of the States Parties shall constitute a quorum, the persons elected to the Committee shall be those who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.

3. Ensimmäinen vaali toimitetaan viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän yleissopimuksen voimaantulopäivästä. Neljä kuukautta ennen kunkin vaalin ajankohtaa Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri lähettää osapuolille kirjeen, jossa niitä pyydetään nimeämään ehdokkaansa kolmen kuukauden kuluessa. Pääsihteeri laatii kaikista näin nimetyistä henkilöistä aakkosellisen luettelon, jossa mainitaan kunkin ehdokkaan nimennyt osapuoli, ja toimittaa luettelon kaikille osapuolille.

4. Komitean jäsenet valitaan neljän vuoden toimikaudeksi. Heidät voidaan valita uudelleen kerran. Viiden ensimmäisessä vaalissa valitun jäsenen toimikausi päättyy kuitenkin kahden vuoden kuluttua; tämän artiklan 2 kohdassa tarkoitetun kokouksen puheenjohtaja valitsee nämä viisi jäsentä arvalla välittömästi ensimmäisen vaalin jälkeen.

5. Jos komitean jäsen kuolee, eroaa tehtävästään tai ei muusta syystä enää voi suorittaa tehtäviään komiteassa, hänet nimennyt osapuoli nimeää tämän artiklan 1 kohdan mukaisia perusteita noudattaen kansalaisensa joukosta toisen ehdokkaan toimimaan hänen toimikautensa loppuun saakka, jos osapuolten enemmistö hyväksyy tämän. Hyväksyntä katsotaan annetuksi, jollei vähintään puolet osapuolista vastaa kieltävästi kuuden viikon kuluessa siitä, kun Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri on ilmoittanut niille ehdotetusta nimeämisestä.

6. Komitea vahvistaa työjärjestyksensä itse.

7. Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri järjestää komitealle toimintaedellytykset, välineistön, henkilöstön ja toimitilat, jotka se tarvitsee suorittaakseen tehtävänsä tehokkaasti. Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri kutsuu koolle komitean ensimmäisen kokouksen.

3. The initial election shall be held no later than six months after the date of entry into force of this Convention. Four months before the date of each election, the Secretary-General of the United Nations shall address a letter to the States Parties inviting them to submit nominations within three months. The Secretary-General shall prepare a list in alphabetical order of all persons thus nominated, indicating the State Party which nominated each candidate, and shall submit this list to all States Parties.

4. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election once. However, the term of five of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these five members shall be chosen by lot by the chairman of the meeting referred to in paragraph 2 of this article.

5. If a member of the Committee dies or resigns or for any other reason can no longer perform his or her Committee duties, the State Party which nominated him or her shall, in accordance with the criteria set out in paragraph 1 of this article, appoint another candidate from among its nationals to serve out his or her term, subject to the approval of the majority of the States Parties. Such approval shall be considered to have been obtained unless half or more of the States Parties respond negatively within six weeks of having been informed by the Secretary-General of the United Nations of the proposed appointment.

6. The Committee shall establish its own rules of procedure.

7. The Secretary-General of the United Nations shall provide the Committee with the necessary means, staff and facilities for the effective performance of its functions. The Secretary-General of the United Nations shall convene the initial meeting of the Committee.

8. Komitean jäsenillä on oikeus Yhdistyneiden kansakuntien tehtävissä toimivien asiantuntijoiden helpotuksiin, erioikeuksiin ja vapauksiin siten kuin Yhdistyneiden kansakuntien erioikeuksia ja vapauksia koskevan yleissopimuksen asianomaisissa artikloissa määrätään.

9. Osapuolet toimivat yhteistyössä komitean kanssa ja avustavat sen jäseniä näiden tehtävien täyttämiseksi, siinä laajuudessa kuin osapuoli on hyväksynyt komitean tehtävät.

27 artikla

Osapuolten kokous kokoontuu aikaisintaan neljän ja viimeistään kuuden vuoden kuluttua tämän yleissopimuksen voimaantulosta arvioimaan komitean toimintaa ja päättämään 44 artiklan 2 kohdassa kuvattua menettelyä noudattaen, onko aiheellista siirtää 28–36 artiklassa määriteltyjen tehtävien mukainen yleissopimuksen valvonta toiselle elimelle, mitään vaihtoehtoa pois sulke-matta.

28 artikla

1. Tällä yleissopimuksella annetun toimival-lan rajoissa komitea toimii yhteistyössä Yh-distyneiden kansakuntien kaikkien asian-omaisten elinten, toimistojen, erityisjärjestö-jen ja rahastojen kanssa, kansainvälisillä asiakirjoilla perustettujen sopimusvalvonta-elinten ja Yhdistyneiden kansakuntien eri-tyismekanismien kanssa, asianomaisten alu-eellisten hallitustenvälisten järjestöjen tai elinten kanssa sekä kaikkien asianomaisten valtion toimielinten, virastojen ja toimisto-jen kanssa, jotka toimivat tarkoituksena suo-jella kaikkia ihmisiä tahdonvastaisilta ka-toamisilta.

2. Hoitaessaan tehtäväänsä komitea kuulee muita asiaankuuluvilla kansainvälisillä ih-misoikeusasiakirjoilla perustettuja sopimus-valvontaelimiä, erityisesti kansalaisoikeuk-sia ja poliittisia oikeuksia koskevalla kan-sainvälisellä yleissopimuksella perustettua ihmisoikeuskomiteaa, varmistaakseen, että

8. The members of the Committee shall be entitled to the facilities, privileges and im-munities of experts on mission for the United Nations, as laid down in the relevant sections of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations.

9. Each State Party shall cooperate with the Committee and assist its members in the fulfilment of their mandate, to the extent of the Committee's functions that the State Party has accepted.

Article 27

A Conference of the States Parties will take place at the earliest four years and at the lat-est six years following the entry into force of this Convention to evaluate the function-ing of the Committee and to decide, in ac-cordance with the procedure described in article 44, paragraph 2, whether it is appropri-ate to transfer to another body — without excluding any possibility — the monitoring of this Convention, in accordance with the functions defined in articles 28 to 36.

Article 28

1. In the framework of the competencies granted by this Convention, the Committee shall cooperate with all relevant organs, of-fices and specialized agencies and funds of the United Nations, with the treaty bodies instituted by international instruments, with the special procedures of the United Nations and with the relevant regional intergovern-mental organizations or bodies, as well as with all relevant State institutions, agencies or offices working towards the protection of all persons against enforced disappearances.

2. As it discharges its mandate, the Commit-tee shall consult other treaty bodies insti-tuted by relevant international human rights instruments, in particular the Human Rights Committee instituted by the International Covenant on Civil and Political Rights, with a view to ensuring the consistency of their

eri sopimusvalvontaelinten päätelmät ja suositukset ovat keskenään yhdenmukaisia.

respective observations and recommendations.

29 artikla

Article 29

1. Osapuolet antavat komitealle Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin välityksellä raportin niistä toimista, jotka ne ovat toteuttaneet täyttääkseen tämän yleissopimuksen mukaiset velvoitteensa, kahden vuoden kuluessa siitä, kun tämä yleissopimus on tullut voimaan kyseisen osapuolen osalta.

1. Each State Party shall submit to the Committee, through the Secretary-General of the United Nations, a report on the measures taken to give effect to its obligations under this Convention, within two years after the entry into force of this Convention for the State Party concerned.

2. Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri saattaa tämän raportin kaikkien osapuolten saataville.

2. The Secretary-General of the United Nations shall make this report available to all States Parties.

3. Komitea käsittelee jokaisen raportin ja antaa siitä aiheellisiksi katsomansa kommentit, päätelmät tai suositukset. Kommentit, päätelmät tai suositukset toimitetaan kyseiselle osapuolelle, joka voi vastata niihin oma-aloitteisesti tai komitean pyynnöstä.

3. Each report shall be considered by the Committee, which shall issue such comments, observations or recommendations as it may deem appropriate. The comments, observations or recommendations shall be communicated to the State Party concerned, which may respond to them, on its own initiative or at the request of the Committee.

4. Komitea voi myös pyytää osapuolia toimittamaan lisätietoja tämän yleissopimuksen täytäntöönpanosta.

4. The Committee may also request States Parties to provide additional information on the implementation of this Convention.

30 artikla

Article 30

1. Kadonneen henkilön omaiset tai heidän lailliset edustajansa tai asiamiehensä tai muu heidän valtuuttamansa henkilö sekä muu henkilö, jolla on asiassa oikeutettu etu, voivat esittää komitealle kiireellisen pyynnön etsiä ja löytää kadonnut henkilö.

1. A request that a disappeared person should be sought and found may be submitted to the Committee, as a matter of urgency, by relatives of the disappeared person or their legal representatives, their counsel or any person authorized by them, as well as by any other person having a legitimate interest.

2. Jos komitea katsoo, että tämän artiklan 1 kohdan mukaisesti esitetty pyyntö kiireellisistä toimista

- (a) ei ole ilmeisen perusteeton;
- (b) siinä ei käytetä väärin oikeutta esittää tällaisia pyyntöjä;
- (c) se on jo asianmukaisesti esitetty kyseisen osapuolen toimivaltaisille toimielimille, kuten tutkintaan oikeutetuille elimille, jos tällainen mahdollisuus on olemassa;

2. If the Committee considers that a request for urgent action submitted in pursuance of paragraph 1 of this article:

- (a) Is not manifestly unfounded;
- (b) Does not constitute an abuse of the right of submission of such requests;
- (c) Has already been duly presented to the competent bodies of the State Party concerned, such as those authorized to undertake investigations, where such a possibility exists;

(d) se ei ole ristiriidassa tämän yleissopimuksen määräysten kanssa; ja
(e) sama asia ei ole jo tutkittavana muussa vastaavassa kansainvälisessä tutkinta- tai ratkaisumenettelyssä,

komitea pyytää kyseistä osapuolta toimittamaan sille tiedot etsittävien henkilöiden tilanteesta asettamansa määräajan kuluessa.

3. Kyseisen osapuolen tämän artiklan 2 kohdan mukaisesti toimittamien tietojen perusteella komitea voi antaa tälle osapuolelle suosituksia ja myös pyytää osapuolta toteuttamaan kaikki tarvittavat toimet, myös väliaikaiset toimet, paikantaakseen kyseisen henkilön ja suojellakseen häntä tämän yleissopimuksen mukaisesti sekä ilmoittaakseen komitealle tietyn määräajan kuluessa, mihin toimenpiteisiin osapuoli on ryhtynyt, ottaen huomioon tilanteen kiireellisuuden. Komitea ilmoittaa kiireellisiä toimia pyytäneelle henkilölle suosituksensa sekä kyseisen valtion sille toimittamat tiedot, kun nämä ovat käytävissä.

4. Komitea pyrkii tekemään yhteistyötä kyseisen osapuolen kanssa niin kauan kuin etsityn henkilön kohtalo on selvittämättä. Pyynnön esittänyt henkilö pidetään tietoisena tilanteesta.

31 artikla

1. Osapuoli voi tämän yleissopimuksen ratifioidessaan tai milloin tahansa sen jälkeen antaa selityksen, jonka mukaan se tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia valituksia lainkäyttövaltaansa kuuluvilta henkilöiltä, jotka väittävät joutuneensa uhreiksi osapuolen rikottua tämän yleissopimuksen määräyksiä, tai ottaa vastaan ja tutkia tällaisten henkilöiden puolesta tehtyjä valituksia. Komitea ei ota valitusta tutkittavaksi, jos se koskee osapuolta, joka ei ole antanut tällaista selitystä.

2. Komitea ei ota valitusta tutkittavaksi, jos

(a) valitus on tehty nimettömänä;

(d) Is not incompatible with the provisions of this Convention; and
(e) The same matter is not being examined under another procedure of international investigation or settlement of the same nature;

it shall request the State Party concerned to provide it with information on the situation of the persons sought, within a time limit set by the Committee.

3. In the light of the information provided by the State Party concerned in accordance with paragraph 2 of this article, the Committee may transmit recommendations to the State Party, including a request that the State Party should take all the necessary measures, including interim measures, to locate and protect the person concerned in accordance with this Convention and to inform the Committee, within a specified period of time, of measures taken, taking into account the urgency of the situation. The Committee shall inform the person submitting the urgent action request of its recommendations and of the information provided to it by the State as it becomes available.

4. The Committee shall continue its efforts to work with the State Party concerned for as long as the fate of the person sought remains unresolved. The person presenting the request shall be kept informed.

Article 31

1. A State Party may at the time of ratification of this Convention or at any time afterwards declare that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications from or on behalf of individuals subject to its jurisdiction claiming to be victims of a violation by this State Party of provisions of this Convention. The Committee shall not admit any communication concerning a State Party which has not made such a declaration.

2. The Committee shall consider a communication inadmissible where:

(a) The communication is anonymous;

(b) valituksessa käytetään väärin valitusoi-
keutta tai valitus on ristiriidassa tämän yleis-
sopimuksen määräysten kanssa.

(c) sama asia on jo tutkittavana muussa vas-
taavassa kansainvälisessä tutkinta- tai ratkai-
sumenettelyssä; tai

(d) kaikkia käytettävissä olevia tehokkaita
kansallisia oikeussuojakeinoja ei ole käy-
tetty. Tätä sääntöä ei sovelleta, jos oikeus-
suojakeinojen käyttäminen on kohtuutto-
masti pitkittynyt.

3. Jos komitea katsoo, että valitus on tämän
artiklan 2 kohdan vaatimusten mukainen, se
toimittaa valituksen kyseiselle osapuolelle ja
pyytää sitä esittämään komitealle vasti-
neensa ja huomautuksensa komitean asetta-
massa määräajassa.

4. Komitea voi milloin tahansa valituksen
vastaanottamisen jälkeen ja ennen asiasisäl-
töä koskevan ratkaisun tekemistä toimittaa
kyseiselle osapuolelle sen kiireellisesti käsi-
teltäväksi pyynnön ryhtyä sellaisiin väliai-
kaisiin toimenpiteisiin, jotka voivat olla tar-
peen, jotta vältettäisiin väitetystä loukkauk-
sesta uhreille mahdollisesti aiheutuva pe-
ruuttamaton vahinko. Se, että komitea käyt-
tää harkintavaltaansa, ei tarkoita, että se
päättäisi ottaa valituksen tutkittavaksi tai
ratkaisisi sen asiasisällön.

5. Komitea käsittelee tässä artiklassa tarkoi-
tetut valitukset suljetuissa istunnoissa. Se
antaa kyseisen osapuolen vastaukset tiedoksi
valittajalle. Kun komitea päättää saattaa me-
nettelyn päätökseen, se ilmoittaa näkemyk-
sensä osapuolelle ja valittajalle.

(b) The communication constitutes an abuse
of the right of submission of such communi-
cations or is incompatible with the provi-
sions of this Convention;

(c) The same matter is being examined un-
der another procedure of international inves-
tigation or settlement of the same nature; or
where

(d) All effective available domestic reme-
dies have not been exhausted. This rule shall
not apply where the application of the reme-
dies is unreasonably prolonged.

3. If the Committee considers that the com-
munication meets the requirements set out in
paragraph 2 of this article, it shall transmit
the communication to the State Party con-
cerned, requesting it to provide observations
and comments within a time limit set by the
Committee.

4. At any time after the receipt of a commu-
nication and before a determination on the
merits has been reached, the Committee
may transmit to the State Party concerned
for its urgent consideration a request that the
State Party will take such interim measures
as may be necessary to avoid possible irrepa-
rable damage to the victims of the alleged
violation. Where the Committee exercises
its discretion, this does not imply a determi-
nation on admissibility or on the merits of
the communication.

5. The Committee shall hold closed meet-
ings when examining communications under
the present article. It shall inform the author
of a communication of the responses pro-
vided by the State Party concerned. When
the Committee decides to finalize the proce-
dure, it shall communicate its views to the
State Party and to the author of the commu-
nication.

32 artikla

Tämän yleissopimuksen osapuoli voi mil-
loin tahansa antaa selityksen, jonka mukaan
se tunnustaa komitean toimivallan ottaa vas-
taan ja käsitellä valituksia, joissa jokin osa-

Article 32

A State Party to this Convention may at any
time declare that it recognizes the compe-
tence of the Committee to receive and con-
sider communications in which, a State
Party claims that another State Party is not

puoli väittää, ettei toinen osapuoli täytä tämän yleissopimuksen mukaisia velvoitteitaan. Komitea ei ota vastaan valitusta, jos se koskee osapuolta, joka ei ole antanut tällaista selitystä, eikä valitusta osapuolelta, joka ei ole antanut tällaista selitystä.

33 artikla

1. Jos komitea saa luotettavaa tietoa siitä, että jokin osapuoli loukkaa vakavasti tämän yleissopimuksen määräyksiä, komitea voi kyseistä osapuolta kuultuaan pyytää yhtä tai useampaa jäsentään vierailemaan kyseisessä valtiossa ja ilmoittamaan komitealle viivytyksettä havainnoistaan.

2. Komitea ilmoittaa kyseiselle osapuolelle kirjallisesti aikomuksestaan järjestää vierailu sekä valtuuskunnan kokoonpanosta ja vierailun tarkoituksesta. Osapuoli antaa komitealle vastauksen kohtuullisessa ajassa.

3. Kyseisen osapuolen perustellusta pyynnöstä komitea voi päättää lykätä vierailuaan tai peruuttaa sen.

4. Jos osapuoli suostuu vierailuun, komitea ja kyseinen osapuoli tekevät yhteistyötä päättääkseen vierailun yksityiskohdista, ja osapuoli tarjoaa komitealle kaikki järjestelyt, joita vierailun onnistunut toteuttaminen edellyttää.

5. Vierailun jälkeen komitea toimittaa päätelmänsä ja suosituksensa kyseiselle osapuolelle.

34 artikla

Jos komitea saa tietoa, joka sen mielestä näyttää sisältävän perusteltuja viitteitä siitä, että jonkin osapuolen lainkäyttövaltaan kuuluvalla alueella toteutetaan tahdonvastaisia katoamisia laajamittaisesti tai järjestelmällisesti, komitea voi pyydettyään kyseiseltä osapuolelta kaikki asianmukaiset tiedot tilanteesta, saattaa asian kiireellisesti Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen tietoon Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin välityksellä.

fulfilling its obligations under this Convention. The Committee shall not receive communications concerning a State Party which has not made such a declaration, nor communications from a State Party which has not made such a declaration.

Article 33

1. If the Committee receives reliable information indicating that a State Party is seriously violating the provisions of this Convention, it may, after consultation with the State Party concerned, request one or more of its members to undertake a visit and report back to it without delay.

2. The Committee shall notify the State Party concerned, in writing, of its intention to organize a visit, indicating the composition of the delegation and the purpose of the visit. The State Party shall answer the Committee within a reasonable time.

3. Upon a substantiated request by the State Party, the Committee may decide to postpone or cancel its visit.

4. If the State Party agrees to the visit, the Committee and the State Party concerned shall work together to define the modalities of the visit and the State Party shall provide the Committee with all the facilities needed for the successful completion of the visit.

5. Following its visit, the Committee shall communicate to the State Party concerned its observations and recommendations.

Article 34

If the Committee receives information which appears to it to contain well-founded indications that enforced disappearance is being practised on a widespread or systematic basis in the territory under the jurisdiction of a State Party, it may, after seeking from the State Party concerned all relevant information on the situation, urgently bring the matter to the attention of the General Assembly of the United Nations, through the Secretary-General of the United Nations.

35 artikla

1. Komitealla on toimivalta ainoastaan sellaiseen tahdonvastaiseen katoamiseen nähden, joka on alkanut tämän yleissopimuksen voimaantulon jälkeen.

2. Jos valtio tulee tämän yleissopimuksen osapuoleksi sen voimaantulon jälkeen, kyseisen valtion velvoitteet komiteaan nähden koskevat ainoastaan sellaisia tahdonvastaisia katoamisia, jotka ovat alkaneet sen jälkeen, kun yleissopimus on tullut voimaan kyseisen valtion osalta.

36 artikla

1. Komitea antaa vuosittain raportin tämän yleissopimuksen mukaisesta toiminnastaan osapuolille ja Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokoukselle.

2. Ennen kuin osapuolta koskeva päätelmä julkaistaan vuosittaisessa raportissa, kyseiselle osapuolelle ilmoitetaan asiasta etukäteen ja annetaan kohtuullinen määräaika vastauksen antamiseen. Tämä osapuoli voi pyytää omien kommenttinsa tai huomionsa julkaisemista raportissa.

III OSA

37 artikla

Mikään tämän yleissopimuksen määräys ei vaikuta määräyksiin, jotka paremmin suojelevat kaikkia ihmisiä tahdonvastaisilta katoamisilta ja jotka voivat sisältyä

- (a) osapuolen kansalliseen lainsäädäntöön;
- (b) kyseisen valtion osalta voimassa olevaan kansainväliseen oikeuteen.

38 artikla

1. Tämä yleissopimus on avoinna allekirjoittamista varten kaikille Yhdistyneiden kansakuntien jäsenvaltioille.

Article 35

1. The Committee shall have competence solely in respect of enforced disappearances which commenced after the entry into force of this Convention.

2. If a State becomes a party to this Convention after its entry into force, the obligations of that State vis-à-vis the Committee shall relate only to enforced disappearances which commenced after the entry into force of this Convention for the State concerned.

Article 36

1. The Committee shall submit an annual report on its activities under this Convention to the States Parties and to the General Assembly of the United Nations.

2. Before an observation on a State Party is published in the annual report, the State Party concerned shall be informed in advance and shall be given reasonable time to answer. This State Party may request the publication of its comments or observations in the report.

PART III

Article 37

Nothing in this Convention shall affect any provisions which are more conducive to the protection of all persons from enforced disappearance and which may be contained in:

- (a) The law of a State Party;
- (b) International law in force for that State.

Article 38

1. This Convention is open for signature by all Member States of the United Nations.

2. Kaikki Yhdistyneiden kansakuntien jäsenvaltiot voivat ratifioida tämän yleissopimuksen. Ratifioimiskirjat talletetaan Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin huostaan.

3. Tämä yleissopimus on avoinna liittymistä varten kaikille Yhdistyneiden kansakuntien jäsenvaltioille. Liittyminen tapahtuu tallettamalla liittymiskirja Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin huostaan.

39 artikla

1. Tämä yleissopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun kahdeskymmenes ratifioimis- tai liittymiskirja on talletettu Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin huostaan.

2. Kunkin sellaisen valtion osalta, joka ratifioi tämän yleissopimuksen tai liittyy siihen sen jälkeen, kun kahdeskymmenes ratifioimis- tai liittymiskirja on talletettu, tämä yleissopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun kyseinen valtio on tallettanut ratifioimis- tai liittymiskirjansa.

40 artikla

Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri ilmoittaa kaikille Yhdistyneiden kansakuntien jäsenvaltioille sekä kaikille valtioille, jotka ovat allekirjoittaneet tämän yleissopimuksen tai liittyneet siihen,
(a) 38 artiklan mukaisista allekirjoittamisista, ratifioinneista ja liittymisistä;
(b) 39 artiklan mukaisesta tämän yleissopimuksen voimaantulopäivästä.

41 artikla

Tämän yleissopimuksen määräyksiä sovelletaan liittovaltioiden kaikkiin osiin ilman rajoituksia tai poikkeuksia.

42 artikla

1. Kahden tai useamman osapuolen välinen riita, joka koskee tämän yleissopimuksen

2. This Convention is subject to ratification by all Member States of the United Nations. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

3. This Convention is open to accession by all Member States of the United Nations. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General.

Article 39

1. This Convention shall enter into force on the thirtieth day after the date of deposit with the Secretary-General of the United Nations of the twentieth instrument of ratification or accession.

2. For each State ratifying or acceding to this Convention after the deposit of the twentieth instrument of ratification or accession, this Convention shall enter into force on the thirtieth day after the date of the deposit of that State's instrument of ratification or accession.

Article 40

The Secretary-General of the United Nations shall notify all States Members of the United Nations and all States which have signed or acceded to this Convention of the following:

- (a) Signatures, ratifications and accessions under article 38;
- (b) The date of entry into force of this Convention under article 39.

Article 41

The provisions of this Convention shall apply to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

Article 42

1. Any dispute between two or more States Parties concerning the interpretation or application of this Convention which cannot

tulkintaa tai soveltamista ja jota ei voida ratkaista neuvotteluilla eikä tässä yleissopimuksessa nimenomaisesti määrätyillä menettelyillä, saatetaan riidan jonkin osapuolen pyynnöstä ratkaistavaksi välimiesmenettelyssä. Jos osapuolet eivät kuuden kuukauden kuluessa välimiesmenettelyä koskevan pyynnön esittämisestä pysty sopimaan välimiesmenettelyn järjestämisestä, mikä tahansa riidan osapuoli voi saattaa riidan Kansainvälisen tuomioistuimen ratkaistavaksi tuomioistuimen perussäännön mukaisella hakemuksella.

2. Valtio voi tämän yleissopimuksen allekirjoittaessaan tai ratifioidessaan tai siihen liityessään antaa selityksen, jonka mukaan se ei katso tämän artiklan 1 kohdan sitovan itseään. Tämän artiklan 1 kohta ei sido muita osapuolia sellaiseen osapuoleen nähden, joka on antanut tällaisen selityksen.

3. Osapuoli, joka on antanut tämän artiklan 2 kohdan määräysten mukaisen selityksen, voi milloin tahansa peruuttaa selityksen ilmoittamalla asiasta Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerille.

43 artikla

Tämä yleissopimus ei vaikuta kansainvälisen humanitaarisen oikeuden määräysten soveltamiseen, mukaan lukien 12 päivänä elokuuta 1949 tehtyjen neljän Geneven sopimuksen ja niiden 8 päivänä kesäkuuta 1977 tehtyjen kahden lisäpöytäkirjan mukaiset Korkeiden sopimuspuolten velvoitteet, eikä osapuolten mahdollisuuteen sallia Punaisen Ristin kansainvälisen komitean vierailia vapautensa menettäneiden säilytyspaikoissa tilanteissa, jotka eivät kuulu kansainvälisen humanitaarisen oikeuden soveltamisalaan.

44 artikla

1. Tämän yleissopimuksen osapuoli voi ehdottaa yleissopimuksen muuttamista ja toimittaa muutosehdotuksensa Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerille. Pääsihteeri antaa muutosehdotuksen tiedoksi yleissopi-

be settled through negotiation or by the procedures expressly provided for in this Convention shall, at the request of one of them, be submitted to arbitration. If within six months from the date of the request for arbitration the Parties are unable to agree on the organization of the arbitration, any one of those Parties may refer the dispute to the International Court of Justice by request in conformity with the Statute of the Court.

2. A State may, at the time of signature or ratification of this Convention or accession thereto, declare that it does not consider itself bound by paragraph 1 of this article. The other States Parties shall not be bound by paragraph 1 of this article with respect to any State Party having made such a declaration.

3. Any State Party having made a declaration in accordance with the provisions of paragraph 2 of this article may at any time withdraw this declaration by notification to the Secretary-General of the United Nations.

Article 43

This Convention is without prejudice to the provisions of international humanitarian law, including the obligations of the High Contracting Parties to the four Geneva Conventions of 12 August 1949 and the two Additional Protocols thereto of 8 June 1977, or to the opportunity available to any State Party to authorize the International Committee of the Red Cross to visit places of detention in situations not covered by international humanitarian law.

Article 44

1. Any State Party to this Convention may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary General shall thereupon communicate the proposed amendment to the

muksen osapuolille ja pyytää niitä ilmoittamaan, kannattavatko ne osapuolten kokouksen koolle kutsumista muutosehdotuksen käsittelemistä ja siitä äänestämistä varten. Jos neljän kuukauden kuluessa tiedoksiantopäivästä vähintään yksi kolmasosa osapuolista kannattaa kokouksen koolle kutsumista, pääsihteeri kutsuu kokouksen koolle Yhdistyneiden kansakuntien alaisuudessa.

2. Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri toimittaa muutoksen, jonka kokouksessa läsnä olevien ja äänestävien osapuolten kahden kolmasosan enemmistö on hyväksynyt, kaikille osapuolille hyväksyttäväksi.

3. Tämän artiklan 2 kohdan mukaisesti hyväksytty muutos tulee voimaan, kun kaksi kolmasosaa tämän yleissopimuksen osapuolista on hyväksynyt sen valtiosääntönsä mukaisia menettelyjä noudattaen.

4. Tullessaan voimaan muutokset sitovat niitä osapuolia, jotka ovat hyväksyneet ne, ja muita osapuolia sitovat edelleen ne tämän yleissopimuksen määräykset ja mahdolliset aikaisemmat muutokset, jotka ne ovat hyväksyneet.

45 artikla

1. Tämä yleissopimus, jonka arabian-, englannin-, espanjan-, kiinan-, ranskan- ja venäjänkieliset tekstit ovat yhtä todistusvoimaiset, talletetaan Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin huostaan.

2. Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri toimittaa tämän yleissopimuksen oikeaksi todistetun jäljennöksen kaikille 38 artiklassa tarkoitetuille valtioille.

States Parties to this Convention with a request that they indicate whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposal. In the event that within four months from the date of such communication at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations.

2. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States Parties present and voting at the conference shall be submitted by the Secretary-General of the United Nations to all the States Parties for acceptance.

3. An amendment adopted in accordance with paragraph 2 of this article shall enter into force when two thirds of the States Parties to this Convention have accepted it in accordance with their respective constitutional processes.

4. When amendments enter into force, they shall be binding on those States Parties which have accepted them, other States Parties still being bound by the provisions of this Convention and any earlier amendment which they have accepted.

Article 45

1. This Convention, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of this Convention to all States referred to in article 38.

2.

Laki**rikoslain 11 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohta, 5 §:n 2 momentti, 12 § ja 13 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 3 §:n 1 momentin 3 kohta ja 5 §:n 2 momentti laissa 212/2008 sekä 12 § ja 13 §:n 1 momentti laissa 1718/2015, ja
lisätään 11 lukuun uusi 4 c § seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

11 luku

11 luku

Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan**Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan**

3 §

3 §

*Rikos ihmisyyttä vastaan**Rikos ihmisyyttä vastaan*

Joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä

Joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä

3) vangitsee toisen tai muuten riistää häneltä vapauden kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti taikka aiheuttaa *vapautensa menettäneen* tahdonvastaisen katoamisen,

3) vangitsee toisen tai muuten riistää häneltä vapauden kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti taikka aiheuttaa *Kansainvälisen rikostuomioistimen Rooman perussäännön (SopS 55 ja 56/2002) 7 artiklan 2 kappaleen i kohdassa tarkoitetun* tahdonvastaisen katoamisen,

4 c §

Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen

Joka valtion edustajana tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella pidättämällä, vangitsemalla, kaappaamalla tai muulla tavoin riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toi-

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

sen tämän ympäristöstä, kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut, ja aiheuttaa menettelyllään vapaudenriiston kohteeksi joutuneen jäämisen vaille oikeussuojaa, on tuomittava **tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta** vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

5 §

5 §

*Sotarikos**Sotarikos*

Sotarikoksesta tuomitaan myös se, joka tekee Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 8 artiklassa sotarikokseksi määritellyn muun teon taikka muulla tavoin rikkoo Suomea velvoittavan sotaa, aseellista selkkausta tai miehitystä koskevan kansainvälisen sopimuksen määräyksiä taikka yleisesti tunnustettuja ja vakiintuneita kansainvälisen oikeuden mukaisia sodan lakeja ja tapoja.

Sotarikoksesta tuomitaan myös se, joka tekee Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 8 artiklassa sotarikokseksi määritellyn muun teon taikka muulla tavoin rikkoo Suomea velvoittavan sotaa, aseellista selkkausta tai miehitystä koskevan kansainvälisen sopimuksen määräyksiä taikka yleisesti tunnustettuja ja vakiintuneita kansainvälisen oikeuden mukaisia sodan lakeja ja tapoja.

12 §

12 §

*Esimiehen vastuu**Esimiehen vastuu*

Sotilaallinen ja muu esimies tuomitaan 1, 3, 4, 4 a, 4 b, 5–7 ja 13 §:ssä tarkoitetusta teosta tai sen yrityksestä rangaistukseen kuin tekijä tai osallinen, jos tosiasiallisesti esimiehen määräysvallassa ja valvonnassa olevat joukot tai alaiset ovat syyllistyneet tekoon sen johdosta, että esimies on laiminlyönyt velvollisuutensa asianmukaisesti valvoa joukkojen tai alaisten toimintaa, ja jos:

- 1) esimies tiesi tai hänen olisi olosuhteiden perusteella pitänyt tietää, että joukot tai alaiset olivat tekemässä tai aikoivat tehdä kyseisiä rikoksia; eikä
- 2) esimies ryhtynyt käytettävissään oleviin tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin rikosten täyttymisen ehkäisemiseksi.

Sotilaallinen ja muu esimies tuomitaan 1, 3, 4, 4 a–4 c, 5–7 ja 13 §:ssä tarkoitetusta teosta tai sen yrityksestä rangaistukseen kuin tekijä tai osallinen, jos tosiasiallisesti esimiehen määräysvallassa ja valvonnassa olevat joukot tai alaiset ovat syyllistyneet tekoon sen johdosta, että esimies on laiminlyönyt velvollisuutensa asianmukaisesti valvoa joukkojen tai alaisten toimintaa, ja jos:

- 1) esimies tiesi tai hänen olisi olosuhteiden perusteella pitänyt tietää, että joukot tai alaiset olivat tekemässä tai aikoivat tehdä kyseisiä rikoksia; eikä
- 2) esimies ryhtynyt käytettävissään oleviin tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin rikosten täyttymisen ehkäisemiseksi.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

13 §

Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Sotilaallinen tai muu esimies, joka jättää ryhtymättä tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin saattaakseen viranomaisen tutkittavaksi tosiasiallisesti hänen määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan alaisen tekemäksi epäillyn 1, 3, 4, 4 a, 4 b tai 5–7 §:ssä taikka tässä pykälässä tarkoitetun rikoksen, on tuomittava *alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

13 §

Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Sotilaallinen tai muu esimies, joka jättää ryhtymättä tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin saattaakseen viranomaisen tutkittavaksi tosiasiallisesti hänen määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan alaisen tekemäksi epäillyn 1, 3, 4, 4 a–4 c tai 5–7 §:ssä taikka tässä pykälässä tarkoitetun rikoksen, on tuomittava *alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tämän lain voimaantulosta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Valtioneuvoston asetus

kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta annetun lain (nro/vvvv) 2 ja 3 §:n nojalla:

1 §

Kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta New Yorkissa 20 päivänä joulukuuta 2006 tehty kansainvälinen yleissopimus tulee voimaan pp päivänä kk kuuta vvvv niin kuin siitä on sovittu.

Eduskunta on hyväksynyt yleissopimuksen pp päivänä kk kuuta vvvv ja tasavallan presidentti on ratifioinut sen pp päivänä kk kuuta vvvv. Ratifioimiskirja on talletettu Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin huostaan pp päivänä kk kuuta vvvv.

2 §

Suomi on yleissopimuksen ratifioimiskirjan tallettamisen yhteydessä tehnyt seuraavan varauksen ja antanut seuraavat selitykset:

Suomi tekee yleissopimukseen varauksen, jonka mukaan painottaen adoption edellytysten ennakkovalvontaa lapsen edun vuoksi ja suhtautuen siten varauksellisesti erilliseen adoption kumoamista koskevaan menettelyyn tunnustaen kuitenkin mahdollisuuden tarkastella adoptiota poikkeustapauksissa uudelleen, Suomi ei katso olevansa yleissopimuksen 25 artiklan 4 kohdan määräysten sitoma siltä osin kuin kyse on mainitun artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten adoption kumoamisesta.

Suomi antaa yleissopimuksen 31 artiklan 1 kohdan mukaisen selityksen, jonka mukaan se tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja tutkia valituksia lainkäyttövaltaansa kuuluvilta henkilöiltä, jotka väittävät joutuneensa uhreiksi Suomen rikottua tämän yleissopimuksen määräyksiä, tai ottaa vastaan ja tutkia tällaisten henkilöiden puolesta tehtyjä valituksia.

Suomi antaa yleissopimuksen 32 mukaisen selityksen, jonka mukaan se tunnustaa komitean toimivallan ottaa vastaan ja käsitellä valituksia, joissa jokin osapuoli väittää, ettei Suomi täytä tämän yleissopimuksen mukaisia velvoitteitaan.

3 §

Yleissopimuksen muut kuin lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat asetuksena voimassa.

4 §

Kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta annettu laki (nro/vvvv) tulee voimaan pp päivänä kk kuuta vvvv.

[Ahvenanmaan maakuntapäivät on hyväksynyt lain voimaantulon maakunnassa.]

5 §

Tämä asetus tulee voimaan pp päivänä kk kuuta vvvv.

Valtioneuvoston asetus

rikoslain 11 luvun muuttamisesta annetun lain voimaantulosta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään rikoslain 11 luvun muuttamisesta annetun lain (nro/vvvv) voimaantulosäännöksen nojalla:

1 §

Rikoslain 11 luvun muuttamisesta annettu laki (nro/vvvv) tulee voimaan pp päivänä kk kuuta vvvv.

2 §

Tämä asetus tulee voimaan pp päivänä kk kuuta vvvv.

Valtioneuvoston asetus

rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annetun asetuksen 1 §:n muuttamisesta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annetun asetuksen (627/1996) 1 §:n 1 momentin 20 kohta, sellaisena kuin se on asetuksessa 56/2009, sekä
lisätään 1 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on osaksi asetuksissa 353/1997, 118/1999, 537/2000, 739/2001, 510/2002, 624/2002, 859/2003, 1014/2006, 286/2008, 56/2009, 1041/2009, 80/2012, 1342/2015, uusi 21 kohta seuraavasti:

1 §

Rikoslain (39/1889) 1 luvun 7 §:ää sovellettaessa kansainvälisinä rikoksina pidetään seuraavia rikoksia:

20) ydinterrorismin torjumisesta tehdyssä kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS 6/2009) tarkoitettu ydinterrorismi;

21) kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyssä kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS XX/20XX) tarkoitettu tahdonvastaisen katoamisen rikos.

Tämä asetus tulee voimaan pp päivänä kk kuuta vvvv.